

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BİNGÖL YÖRESİ OSMANLI DÖNEMİ
EL DOKUMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Bilal GÖK**

**HAZIRLAYAN
Mevlûde KAN**

MALATYA 2024

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

BİNGÖL YÖRESİ OSMANLI DÖNEMİ EL DOKUMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Mevlûde KAN**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Bilal GÖK**

MALATYA 2024

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Bilal GÖK danışmanlığında hazırlamış olduğum bu çalışmada etik ilkelere uyduğumu ve bana ait olmayan düşünceler için kaynak belirttiğimi beyan ederim.

Mevlûde KAN
MALATYA 2024

ÖNSÖZ

Geleneksel Türk Sanatlarından olan el dokumacılığı insanoğlunun var oluşundan bu yana tabiat şartlarına ve insanların yaşam standartlarına göre farklılık göstererek ortaya çıkmıştır. İnsanlar zaruri ihtiyaçlarını karşılamak, örtünmek ve korunmak amacı ile ilk basit dokumaları yapmışlardır. El dokumaları, zaman içinde çevre koşullarına uyum sağlayarak gelişmiş ve toplumun duygularını, sanatsal beklentilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır hale gelmiştir. Bu evrim süreci sonucunda, el dokumaları "geleneksel" vasfını kazanmıştır. Geleneksel Türk El Sanatları, binlerce yıllık Anadolu tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirası ile kendi öz değerlerini birleştirerek zengin bir mozaik oluşturmuştur. Bu mozağin bir parçası olan ve Bingöl ilinde de yapılan halı, kilim, cicim (cacım, cecim), palas, kumaş vb. dokumacılığı kültürümüzde önemli bir yer tutmaktadır. Bingöl ilinin coğrafi yapısı ve iklim şartlarına bağlı olarak ilde yetiştirilen hayvanların çeşitliliğine göre et, süt, yoğurt, yağ ve peynirinden faydalandığı gibi, yününden ve kılından da istifade edilerek ihtiyaca göre el dokuması ürünler günümüze kadar yapıla gelmektedir.

Bingöl ili sınırları içinde çok eskiden beri yörenin kadın ve kızları tarafından halı, kilim, cicim, palas dokunmaya devam edilmiştir. Coğrafi bakımdan dağlık ve engebeli bir yapıya sahip olan Bingöl ilinde iklim olarak kışları kar yağışlı ve soğuk geçen hava şartları mevcut olduğu için en yaygın geçim kaynağı küçükbaş hayvancılık olmuştur. Bunun sonucu olarak yaklaşık 55-60 yıl öncesine kadar Bingöl’de yaşayan kadın ve kızlar tarafından ihtiyaç duyulan her çeşit el dokumacılığı yapılmıştır. Yapağının ve keçi kılının elde edilmesinden başlayarak temizlenip yıkanması, iplik haline dönüştürülmesi, boyanması ve el dokumalarının ortaya çıkarılması noktasına kadar tamamen doğal yöntemlerle üretimini yaptıkları ürünleri uzun yıllar kullanmışlardır. Yıllar öncesine kadar neredeyse her evde bir dokuma tezgâhı bulunan yörede, maalesef, şimdilerde bırakınız her evde dokuma malzemelerinin bulunmasını; el dokuması ürünleri bulmak dahi mümkün olmamaktadır. Makine halılarının yaygınlaşması ile zamanla yöre halkı yapımı zaman alan, emek isteyen ve insan gücü gerektiren el dokuması ürünleri dokuyarak kullanmak yerine, ellerindeki mevcut dokumaları da vererek yerine daha kolay elde edilebilen sanayi üretimi olan makine halılarını, kilimlerini kullanıyor duruma gelmişlerdir.

Yaklaşık on yılı aşkın zamandır ilde bulunduğum süreç içinde gözlemlediğim kadarı ile yöre insanının el dokuması ürünlere verdiği önem ve değerin azalması, el dokumacılığının giderek yok olmaya yüz tutması beni derinden üzdüğü için; yaşadığım yöredeki dokumacılıkla ilgili geçmişe dair doğru bilgilere ulaşmak, günümüzde yörede yapılan dokumalarla ilgili mevcut durumu araştırmak; en doğal hali ile bulunan dokuma çeşitlerini görsel ve yazılı olarak belgeleyip kayıt altına almak ve geleceğe ışık tutmasını sağlamak önem arz ettiği için bu çalışmamda yörede eskiden dokunmuş ve günümüze kadar dokuna gelmiş halı, kilim, cicim (cacım, cecim), palas, kumaş vb. dokumaları araştırıp fotoğraflayarak, inceleyerek kayıt altına almaya gayret ettim.

Yüksek lisans eğitimime ilk adım attığım günden tez aşamasına kadar, her dersime rahmetli babamla birlikte katılmanın ve onun manevi desteğini her zaman yanımda hissetmenin verdiği şükran duygusunu dile getirmek isterim. Babamın vefatının ardından, ona olan minnettarlığımı ifade ederken, eğitim hayatımın en önemli unsurlarından biri; Rahmetli Annem ve Babamın sağladığı maddi, manevi destek ve sevgileri ile hep yanımda olduklarını hissettirmeleridir. Hayatım boyunca gönülden dualarım, kabir ve ahiret hayatlarında, onların birlikte rahmet içinde olmaları içindir. Yüce Allah'tan, onlara rahmet ve mağfiret dilerim.

Bu çalışmanın hazırlığı sürecinde destek ve yardımlarını esirgemeyen herkese teşekkür etmek isterim. Öncelikle danışman hocam, Sayın Prof. Dr. Bilal GÖK'e, Bingöl'ün Karlıova ilçesi Halk Eğitim Merkezi Müdiresi Sayın Medine İNCE hanıma ve eşi Hakkı İNCE hocama, Karlıova sakinlerinden Yusuf KELEŞ hocama, Kargaburnu Köyü sakinlerinden Fevziye AVCI hanımefendiye ve oğlu Eren'e, ayrıca yörenin değerli gönüllü hanımlarından üç kız kardeş Leyla COŞKUN, Filiz BİNGÖL, Ferda SÜMBÜL hanımefendilere çalışmamdaki yardımları için içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Sancak Beldesi El Halısı Dokuma Atölye sorumlusu Usta Öğretici Aslı Erdoğan hanımefendiye, Karlıova İlçe Halk Eğitim Müdürlüğü'nde Usta Öğreticilik yapan Hayriye KILAVUZ hanımefendiye, Solhan Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü'nde kilim dokuma kursu veren Usta Öğretici Hasret hanımefendiye, Bingöl ilinde semercilik işiyle uğraşan usta ve oğlu Muhammed'e, ayrıca köyleri, ilçeleri, beldeleri ve il merkezini gezip araştırırken yardımlarını esirgemeyerek bu çalışmanın oluşmasına katkı sağlayan tüm dostlara ve yöre insanına en içten şükranlarımı sunuyorum.

Mevlûde KAN

MALATYA 2024

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Bingöl yöresinde unutulmaya yüz tutmuş ve hatta yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan el dokumalarını belirlemek ve bu değerli mirası gün yüzüne çıkarmaktır. Özellikle Osmanlı dönemine ait olan ve günümüze ulaşabilen dokumalar üzerinde detaylı bir araştırma yapılarak, bu önemli eserlerin varlığı ve değeri ortaya konmuştur. Çalışma kapsamında Bingöl yöresinde üretilen halılar, düz dokumalar ve kumaş dokumalarının çeşitleri özetlenmiş ve incelenmiştir. Ayrıca, bu dokumaların yapımında kullanılan malzemeler, araç gereçler, yapım süreçleri ve işlem basamakları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Elde edilen veriler, belgelenerek kayıt altına alınmış ve gelecek nesillere aktarılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın katalog kısmı, Bingöl yöresinde tespit edilmiş ve Osmanlı dönemine ait dokuma örneklerinin önemli bir belgeleme ve tanıtım platformu olarak işlev görmektedir. Katalogda yer alan fotoğraflar, dokuma ürünlerinin görsel özelliklerini net bir şekilde sunmakta olup, kompozisyon ve renk özellikleri gibi detaylar da titizlikle ele alınmıştır. Ayrıca, dokumaların teknik özellikleri, desen özellikleri ve kullanılan motifler gibi bilgilere de yer verilmiştir. Bu sayede, her bir dokuma örneği, sadece görsel açıdan değil, aynı zamanda teknik detayları ve kültürel önemiyle de tanımlanmıştır. Katalog, bu değerli dokuma eserlerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bingöl yöresindeki el dokumaları, Osmanlı Dönemi'nden, Anadolu Beylikleri Dönemi'ne ve Orta Asya Dönemi'ne kadar uzanan geçmişle benzerlikler taşımaktadır. Kompozisyon, kullanılan hammadde, motif ve renk açısından bu örnekler arasında paralellikler gözlemlenmektedir. Ancak, bu önemli el dokumaları, geçmişte bölgede yaygın bir şekilde ve tamamen doğal yöntemlerle üretilip kullanılmaktayken ne yazık ki, günümüzde bu geleneğin devamı sadece birkaç ilçede Halk Eğitim Merkez Müdürlüklerinde verilen kurslar aracılığıyla sürdürülmektedir. Bu durum, yöresel el dokuma geleneğinin azalması ve unutulması tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, Osmanlı dönemi, el dokumaları, sanat, tasarım

ABSTRACT

The main purpose of this study is to identify the hand weavings that have been forgotten or even in danger of extinction in the Bingöl region and to unearth this valuable heritage. By conducting a detailed research on the textiles that have survived to the present day, especially from the Ottoman period, the existence and value of these important works have been revealed. Within the scope of the study, the types of carpets, plain weaves and fabric weavings produced in the Bingöl region were summarized and examined. Additionally, the materials, tools, construction processes and processing steps used in the making of these textiles are discussed in detail. The data obtained was documented and recorded and aimed to be passed on to future generations.

The catalog part of the study serves as an important documentation and promotion platform for weaving samples from the Ottoman period found in the Bingöl region. The photographs in the catalog clearly present the visual features of the woven products, and details such as composition and color features have also been carefully considered. Additionally, information such as technical specifications of the weavings, pattern features and motifs used are also included. In this way, each weaving sample is identified not only visually, but also with its technical details and cultural significance. The catalog is of great importance in terms of preserving these valuable textile works and transferring them to future generations.

Hand weavings in the Bingöl region bear similarities to the past extending from the Ottoman Period to the Anatolian Principalities Period and the Central Asian Period. Parallels are observed between these examples in terms of composition, raw materials used, pattern, motif and color. However, while these important handlooms were produced and used widely in the region with completely natural methods in the past, unfortunately, today this tradition is continued through courses given at the Central Directorates of Public Education in only a few districts. This situation shows that the local hand weaving tradition is in danger of decreasing and being forgotten.

Keywords: Bingöl, Ottoman period, hand weavings, art, design

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ	iv
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ	15

BİRİNCİ BÖLÜM

BİNGÖL İLİNİN KISA TARİHÇESİ VE COĞRAFİ KONUMU

1.1. Bingöl İlinin Kısa Tarihçesi	17
1.2.Bingöl İlinin Coğrafi Konumu	20
1.3.Bingöl'ün İklimi.....	21
1.4.Bingöl'ün Tabii Bitki Örtüsü	21

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALI DOKUMACILIĞININ KISA TARİHÇESİ

2.1.Türk Halı Dokumacılığının Kısa Tarihçesi	24
2.1.1.Türk Halı Dokumacılığının Kısa Tarihçesi	24
2.1.1.1.Pazırık Halısı	25
2.1.1.2.Doğu Türkistan'da Bulunan Halı Parçaları.....	28
2.1.1.3.Abbasi Devri (9. yy.) Halıları	28
2.1.1.4.Konya Selçuklu Halıları	28
2.1.1.5. 14. 15. Yüzyıl Hayvan Figürlü Anadolu Halıları.....	30
2.1.1.6. Holbein Halıları.....	32
2.1.1.7.Osmanlı Klasik Dönem Halıları	34
2.1.2.Türk Halılarının Çeşitleri Ve Teknik Özellikleri	37
2.1.2.1.Anadolu'da Dokunan Halı Çeşitleri ve Özellikleri.....	37
2.2.Türk Düz Dokuma Yaygıları	39
2.2.1.Türk Düz Dokuma Yaygılarının Kısa Tarihçesi.....	39
2.2.2.Türk Düz Dokuma Çeşitleri ve Özellikleri	42
2.2.2.1.Kilim	42

2.2.2.2.Cicim.....	43
2.2.2.3.Zili (Sili).....	44
2.2.2.4.Sumak	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİNGÖL YÖRESİNDE EL DOKUMACILIĞININ MALZEME KAYNAKLARI VE HAMMADDENİN DOKUMAYA HAZIRLANMASI

3.1.Bingöl’de El Dokumacılığının Malzeme Kaynağı Olarak Küçükbaş Hayvancılık	45
3.2.Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokumalarda Kullanılan Hammadde ve Hazırlanışı.....	46
3.2.1.Yünün Kırkımı.....	47
3.2.1.1.Küçükbaş Hayvanın Kırkım Zamanı	47
3.2.1.2.Kırkma işlemi	47
3.2.1.3.Kırkımı Yapılan Yapağının Toplanması.....	49
Fotoğraf 3. 9-12. Kırkımı Yapılan Yapağının Toplanması	50
3.2.1.4.Yapağının Yıkınması, Kurutulması ve Muhafaza Edilmesi	50
3.2.2.Yünün Taranması.....	52
3.2.2.1.Tarama İşlemi.....	53
3.2.2.2.Tarak Dışlerinde Kalan Yünün Çırpılması ve Kullanımı.....	54
3.2.3.Yün İpliğın Eğirilmesi	54
3.2.3.1.Bingöl Yöresinde Yün Eğirmede Kullanılan İğ (Teşi) ve Eğirme İşlemi	54
3.2.3.2.Eğirilmiş İpliklerin Sarılması ve Muhafaza Edilmesi	56
3.2.4.Yün İpliğının Boyanması	57
3.2.4.1.Yörede Hazır Boya ile Yapılan Yün İplik Boyama İşlemi	57
3.2.4.2.Yörede Dokumada kullanılan İpliklerin Çeşidi ve Temini.....	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİNGÖL YÖRESİ HALI VE DÜZ DOKUMALARININ YAPIMI

4.1.Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokumaların Yapımında Kullanılan Araç ve Gereçler.....	59
4.1.1. Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokuma Yapımında Kullanılan Tezgâhlar	60
4.1.2. Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokuma Yapımında Kullanılan İplikler.....	61
4.1.2.1.Dokuma İpliği, Çözü ve Atkı iplikleri.....	61
4.1.3. Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokuma Yapımında Kullanılan Çözü Sarma Aleti.....	63
4.1.4.Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokuma Yapımında Kullanılan Gereçler.....	63
4.2.Bingöl Yöresinde Halı Yapımı.....	68
b) Çözü Hazırlama ve Dokumaya Hazır Hale Gelmesi.....	74

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİNGÖL YÖRESİNDE TESBİT EDİLEN HALI VE DÜZ DOKUMALARIN KATALOG VE TAHLİLLERİ

5.1.Yörede Osmanlı Dönemi Yapılan El Dokuması Halı Örnekleri.....	77
5.2.Yörede Yapılan Osmanlı Dönemi El Dokuması Kilim Örnekler	92
5.3.Yörede Osmanlı Dönemi ve Sonrası Yapılan El Dokuması Cicim Örnekleri.....	97
5.4.Yörede Osmanlı Döneminde Yapılan Kumaş Dokuma Örnekleri:.....	106
5.5.Yörede Osmanlı Dönemi ve Sonrası Dokunan Cicim Örnekleri:	112
5.6.Yörede Osmanlı Dönemi ve Sonrası Yapılan El Dokuması Palas Örnekleri	120
5.7. Yörede Yapılan Çorap Örnekleri.....	124
SONUÇ.....	127
KAYNAKÇA.....	128

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. 1. Bingöl'den Genel Bir Görünüm	17
Fotoğraf 1. 2. Bingöl Zağ Mağarası (<i>Bingöl İl Valiliği web Sayfası</i>).....	19
Fotoğraf 1. 3. Bingöl Kral Kızı Kalesi (<i>Bingöl İl Milli Eğitim Web Sayfası</i>)	19
Fotoğraf 1. 4. Bingöl İli Haritası	20
Fotoğraf 1.5. Bingöl Yöresinde Küçükbaş Hayvanlar Yaylada.....	22
Fotoğraf 2. 1. Pazırık Halısı Orijinal Detay	27
Fotoğraf 2. 2. Pazırık halısında bulunan motifler.....	27
Fotoğraf: 2. 3. 13. Yüzyıl Konya Selçuklu Halısı Örneği, Türk İslam Eserleri Müzesi.....	30
Fotoğraf: 2.....	32
4. 15.Yüzyıl Sonu Hayvan Figürlü Anadolu Halıları İstanbul, Vakıflar.....	32
Halı Müzesi	32
Fotoğraf: 2. 5 Marby halısı (15. yy.) Stolckhom, Statens, historiska Müzesinde	32
Fotoğraf: 3.1. Bingöl Yaylasında Küçükbaş Hayvan (Mor Karaman)	46
Fotoğraf 3. 2. Kırkım Makasının Hazırlık Aşamaları (<i>M.KAN</i>).....	48
Fotoğraf 3. 3-4. Koyunun Kırkım İşlemine Hazırlanması ve Kırkım İşlemine Başlanması	48
Fotoğraf 3. 7-8 Kırkma İşlemi Bittikten Sonra Koyunun ve Yapağının Görüntüsü.....	49
Fotoğraf 3.13-14. Yapağı ve Yünün Çeşme Önüne Yayılması ve Islatılıp Çiğnenmesi İşlemi ..	51
Fotoğraf 3.15-16. Islatılan Yapağı ve Yünün Çeşme Suyunda Yıkınması ve Tokaçlanması	51
Fotoğraf 3.17-18. Yünlerin Torbalara Alınarak Süzdürülmesi ve Taşlara Serilerek Kurutulması	51
Fotoğraf 3.19-20. Yün taramada Kullanılan tarak Örnekleri.....	52
Fotoğraf 3.21-22. Yünün Taranması.....	53
Fotoğraf 3.23-24. Yünün Taranması ve Taranmış Yün Topağı.....	53
Fotoğraf 3. 25-26. Tarak Altı Liflerden Yapılan Yorgan ve Yastık.....	54
Fotoğraf 3.27-28. Yün Eğirmek İçin İlde Kullanılan İğ (Teşi) Örnekleri.....	55
Fotoğraf 3.29-34. Yün Eğirme İşlemi	56
Fotoğraf 3.35--37 Eğirilmiş yün İplik, Yumak ve Çile	57
Fotoğraf 4. 1. Bingöl Üniversitesi Halı-Kilim Dokuma Atölyesinde Kullanılan Malzemeler ...	59
Fotoğraf 4. 2. İlde Kullanılan Metal Sarma halı Tezgâh ve Germe Ahşap Tezgâh Örneği.....	60
Fotoğraf 4. 3. Bingöl İlinde Kullanılan Düz Dokuma Tezgâh Çeşitleri	61
Fotoğraf 4. 4. Halı Dokumada kullanılan Çözümlü İpliği örnekleri.....	62
Fotoğraf 4. 5. Halı Dokumada kullanılan alt atkı ipliği.....	62
Fotoğraf 4. 6. Halı Dokumada kullanılan alt atkı ipliği.....	62
Fotoğraf 4. 7. Halı Çözgüsü hazırlamada kullanılan Çözgü Demiri	63
Fotoğraf 4. 8. Halı ve Düz Dokumada Kullanılan Yardımcı Malzemeler.....	64
Fotoğraf 4. 9. Kirkit.....	64
Fotoğraf 4.10. Halı Dokumada Kirkit kullanımı	65
Fotoğraf 4. 11. Halı Dokumada Hav Kesim Makası	65
Fotoğraf 4.12. Halı Hav Kesim Makasının Kullanım Şekli	66
Fotoğraf 4.13. Halı ve Düz Dokuma Yaparken Kullanılan Oturak.....	66
Fotoğraf 4.14. Halı ve Düz Dokumalarda Kullanılan Renkli Kalem	67
Fotoğraf 4. 15. Halı ve Düz Dokumada Ölçü ve Hiza Almak İçin Kullanılan Cetvel ve Mezura	67
Fotoğraf 4.16. Bingöl ili Karlıova İlçesinde Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğünden Halı Dokuma Atölyesi.....	68
Fotoğraf 4. 17. Halı Dokuma Çözgüsünün Aparatta Hazırlığı.....	68
Fotoğraf 4.18. Çözgü Aparatının Yan Dikey Demirlerine Zincir Örneği	69
Fotoğraf 4.19. Dokunacak Halının Çözgülerinin 50 şer tel Ayırılarak Bağlanması	69
Fotoğraf 4.20. Çözgü İpliğinin Arasından Geçirilmiş Bükümlü İplik.....	70

Fotoğraf 4.21. Halı Çözügüsünün Aparattan Demir Çubuğa Aktarılması.....	70
Fotoğraf 4.22. Halı Çözügüsünün Demir Çubuğa Alındıktan Sonra Düzeltilmesi Hizalanması ..	70
Fotoğraf 4.23. Halı Çözügüsünün Demir Çubuğa Alındıktan Sonra ölçülmesi.....	71
Fotoğraf 4.24. Dokunacak halının Çözügüsünün Metal Sarma Tezgâha Aktarılması	71
Fotoğraf 4.25. Dokuma Tezgâhına Aktarılan Çözügünün Çekilerek Düzeltilmesi	72
Fotoğraf 4.26. Varan gelen Tahtasının Çözüğü Tellerinin Arasından Geçirilmesi.....	72
Fotoğraf 4.27. Gücü Demirinin Dokuma tezgâhına yerleştirilmesi ve Ölçülerin Alınması	73
Fotoğraf 4.28. Gücü Örülme İşlemi	73
Fotoğraf 4.29. Gücü Örme İşleminin Tamamlanması	73
Fotoğraf 4. 30. Yörede Dokunan Bitkisel ve Geometrik Desenli Halı Örnekleri.....	75
Fotoğraf 4. 31. Bingöl İlinde Dokunan Halı ve Kilim Örnekleri	75
Fotoğraf 4. 32. Bingöl İli Solhan İlçesi Halk Eğitim Merkez Müdürlüğünde Dokunan Kilim Örnekleri	76
Katalog Fotoğraf No: 5. 1 El Dokuması Halı Seccade	77
Katalog Fotoğraf No: 5. 2 El Dokuması Halı Seccade.....	78
Katalog Fotoğraf No:5. 3 El Dokuması Halı Seccade.....	79
Katalog Fotoğraf No: 5. 4 El Dokuması Halı Seccade.....	80
Katalog Fotoğraf No: 5. 5 El Dokuması Halı Seccade Örneği.....	81
Katalog Fotoğraf:5. 6 El Dokuması Halı Yastık Örneği	82
Katalog Fotoğraf No: 5. 7 3'lü Takım El Dokuması Halı Yastık Örnekleri.....	82
Katalog Fotoğraf No: 5. 8 El Dokuması Halı Yolluk.....	83
Katalog Fotoğraf No: 5. 9 El Dokuması Halı Yolluk (Yarısı Kesilmiş) Örneği	84
Katalog Fotoğraf No: 5. 10 El Dokuması Halı Paspas Örneği	85
Katalog Fotoğraf No: 5. 11 El Dokuması Halı Yolluk.....	86
Katalog Fotoğraf No: 5. 12 El Dokuması Halı Yolluk	87
Katalog Fotoğraf No: 5. 13 El Dokuması Halı Yolluk	88
Katalog Fotoğraf No: 5. 14 El Dokuması Halı Seccade	89
Katalog Fotoğraf No: 5. 16 El Dokuması Halı Paspas	91
Katalog Fotoğraf No: 5. 17 El Dokuması Kilim Seccade Örneği	92
Katalog Fotoğraf No: 5. 18 El Dokuması Kilim Seccade	93
Katalog Fotoğraf No: 5. 19 El Dokuması Kilim.....	94
Katalog Fotoğraf No: 5. 20 El Dokuması Kilim Seccade	95
Katalog Fotoğraf No: 5. 21 El Dokuması Cicim Yolluk (Tek Pafta).....	96
Katalog Fotoğraf No: 5. 22 El Dokuması Kilim Çanta (ön ve arka yüz).....	96
Katalog Fotoğraf No: 5. 23 El Dokuması Cicim örneği.....	97
Katalog Fotoğraf No: 5. 24 El Dokuması Cicim Örneği.....	97
Katalog Fotoğraf No: 5. 25 El Dokuması Cicim Yolluk (İki Dilim Halinde).....	98
Katalog Fotoğraf No: 5. 26 El Dokuması Cicim Yolluk (İki Dilim).....	98
Katalog Fotoğraf No: 5. 27 İki Pafta Halinde Dokunup Birleştirilmiş Cicim Seccade	99
Katalog Fotoğraf No: 5. 28 Cicim Dokuma (Ön ve Arka yüz).....	100
Katalog Fotoğraf No: 5. 29 El Dokuması Cicim Seccade.....	101
Katalog Fotoğraf No: 5. 30 El Dokuması Cicim (4 Dilimden Oluşmuş)	102
Katalog Fotoğraf No: 5. 31 Düz El Dokuması Cicim Heybe	102
Katalog Fotoğraf No: 5. 34 El Dokuması Cicim Çuval	105
Katalog Fotoğraf No: 5. 35 El Dokuması Kumaş Seccade	106
Katalog Fotoğraf No: 5. 36 El Dokuması Kumaş Seccade.....	107
Katalog Fotoğraf No: 5. 37 El Dokuması Kumaş Seccade	108
Katalog Fotoğraf No: 5. 38 El Dokuması Kumaş Seccade.....	109
Katalog Fotoğraf No: 5. 39 El Dokuması Yolluk.....	110
Katalog Fotoğraf No: 5. 40 El Dokuması Kilim Seccade	111
Katalog Fotoğraf No: 5. 41 El Dokuması Cicim Yolluk	112
Katalog Fotoğraf No: 5. 42 El Dokuması Cicim Seccade.....	113
Katalog Fotoğraf No: 5. 43 El Dokuması Cicim Seccade.....	114

Katalog Fotoğraf No: 5. 44 El Dokuması Kilim Heybe	115
Katalog Fotoğraf No: 5. 45 El Dokuması Cicim dokumadan Heybe,	116
Katalog Fotoğraf No: 5. 46 El Dokuması Cicim den Heybe.....	117
Katalog Fotoğraf No: 5. 47 El Dokuması Cicim Çanta.....	118
Katalog Fotoğraf No: 5. 48 El Dokuması Cicim Çanta.....	118
Katalog Fotoğraf No: 5. 49 El Dokuması Kilim	119
Katalog Fotoğraf No: 5. 50 El Dokuması Palas Yolluk	120
Katalog Fotoğraf No: 5. 51 El Dokuması Palas Yolluk	121
Katalog Fotoğraf No: 5. 52 El Dokuması Heybe	122
Katalog Fotoğraf No: 5. 53 El Dokuması Heybe	123
Katalog Fotoğraf No: 5. 54 Keçeden Yapılan Çorap	124
Katalog Fotoğraf No: 5. 55 El Dokuması Yün Çorap	125
Katalog Fotoğraf No: 5. 56 El Dokuması Çorap	126

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
cm.	: Santimetre
cm²	: Santimetre kare
dm²	: Desimetre kare
dk.	: Dakika
Foto	: Fotoğraf
gr.	: Gram
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
m.	: Metre
MÖ.	: Milattan Önce
s.	: Sayfa
Semp.	: Sempozyum
SBE.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayın
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Türk el dokumalarımızdan olan halı, kilim, cicim, palas, kumaş vb. dokuma çeşitleri tarihimize ve kültürümüze ı ışık tutan sanatsal değerlerimizdendir. Bingöl ilinde ve çevresinde yaklaşık 50-60 yıl öncesine kadar oldukça fazla üretimi yapılan, bu yolla ekonomik kazanç elde edilen ve tamamen doğal koşullarda doğal yöntemlerle üretimi yapılan el dokuması çeşitlerini günümüzde görmek, elde etmek eskisi kadar kolay değildir. Hammaddesinin elde edilmesinden başlayarak dokumaya hazırlık aşamaları, dokuma süreci ve ürünün ortaya çıkmasına kadarki aşamalar oldukça güç şartlarda gerçekleştiğinden, teknolojinin de hızlı ilerlemesi muhalefeti ile artık çok az insan dokuma yaparak üretime katkı sunmakta, ekonomik kazanç elde etmekte ve bilinçli olmasa da yöredeki geleneksel el sanatlarının yaşamasına katkı sunmaktadır.

Bütünüyle Bingöl ilinin ekonomisini, coğrafik konumunu, sosyal statüsünü, kültürel yapısını ortaya koyan yöresel el dokumacılığı, mevcuttaki bütün olumsuzluklara rağmen ayakta tutulmaya çalışılıyor. İlin Tarım İl Müdürlüğü, İş Kur Müdürlüğü ile Karlıova, Solhan İlçeleri Halk Eğitim Merkez Müdürlüklerinin ve İlçe İş Kur Müdürlüklerinin işbirliği ile yöresel el dokumacılığının unutulmaması, yok olmaması adına yöre kadınlarına yönelik kurslar açılarak el dokumacılığı öğretilmeğe, halı ve kilim dokumacılığı yaşatılmaya çalışılıyor.

Ayrıca, Bingöl İlinde bulunan Bingöl Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu El Sanatları Bölümü “Halıcılık ve Kilimcilik Programı’nda da Desen Tasarım Teknolojisi, Halı ve Kilim Dokuma Teknolojisi, Bilgisayar Destekli Halı Tasarımı, Halı-Kilim Bakım ve Onarımı, Halı-Kilim Sanat Tarihi gibi dersler veriliyor. Uygulama derslerinde öğrenciler el dokuması halı ve kilim desenleri çizerek, renklendirerek ve uygulama atölyesinde dokuyarak teorik bilgilerle beraber hem de teknik bilgi alarak alanlarında usta öğretici ya da tekniker statüsünde mezun olmaktadır. Programdan mezun olan öğrenciler özellikle Halk Eğitim Merkez Müdürlüklerinde, Tarım İl Müdürlüklerinde ve İl Turizm Müdürlüklerinde alanla ilgili noktalarda usta öğreticilik yaparak havlı ve düz dokumaların yaşatılması ve yaygınlaşması adına büyük katkı sunmaktadırlar.

Elbette ki bütün bu çalışmalar el dokumacılığını yıllar öncesi gibi her evde bir tezgâh olduğu günlerine döndürmez, ama en azından yörede yapılan geleneksel el

dokumacılığının tamamen yok olmasının önüne geçerek yaşatılması, güncel tutulması ve az da olsa, kadın ve kızlara gelir kaynağı sağlaması konusunda belli oranda katkı sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİNGÖL İLİNİN KISA TARİHÇESİ VE COĞRAFİ KONUMU

Bingöl ili Doğu Anadolu bölgesinde yer alan; doğusunda Muş, kuzeyinde Erzincan ve Erzurum, batısında Elazığ ve Tunceli, güneyinde ise Diyarbakır ili bulunan 281.205 nüfusa sahip olan küçük, şirin, yeşili ve gölü bol olan bir Anadolu şehridir.

1.1. Bingöl İlinin Kısa Tarihçesi

Doğu Anadolu Bölgesi'nin yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Bingöl ili, adına ilişkin pek çok efsane ile tanınır. Tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin egemenliğinde kalan il, daha önce "Çevlik" ya da halk dilinde "Çolig" adı ile Palu ilçesine bağlı bir bucaktı.¹ 1872 yılında ise "Çapakçur" adıyla ilçe, 1936 yılında (yine aynı isimle 04.01.1936 tarihli 3197 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2885 sayılı Kanunla) il haline getirilir. İl merkezi 1945'e kadar "Çapakçur" ismiyle anılmış, 1945 yılında "Bingöl" adı verilmiş ve bu isimle anıla gelir.

Fotoğraf 1. 1. Bingöl'den Genel Bir Görünüm

İlin eski adı olan "Çevlik" Anadolu halk ağızlarında dere kenarında bulunan bağlık-bahçelik yer anlamına gelir. Gerçekten de Bingöl'ün eski yerleşim alanı olan Çevlik, Çapakçur Suyu' nun kenarında bağlık bahçelik yeşil bir ovada kurulmuş olup, ismiyle

¹ Ferruh Teymuroğlu, *Bingöl'de Bir Halk* (Ankara: Akademi Yayınevi, 2007), 11.

tenasüp içindedir. “Çevlik” kelimesi halk dilinde hâlâ “Çolig” olarak varlığını muhafaza etmektedir. Bugün birçok kişi Bingöl isminin yanında Çolig ismini kullanmaktadır. Özellikle kırsal kesimlerde il bu isimle adlandırılır.

Günümüzdeki Bingöl’ün yerinde kurulmuş olan ve 1945 yılına kadar Çapakçur adıyla bilinen yerin adına ise ilk defa Orta Çağ İslam kaynaklarında Cebelü Cur şeklinde rastlanmaktadır.² Çapakçur adının tam olarak ne zamandan beri kullanıldığı bilinmemektedir. Ancak Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Çapakçur’un Büyük İskender tarafından kurulduğunu ve bu ismi de onun koyduğunu rivayetlere dayanarak belirtir.³ Seyahatnamede Büyük İskender’in ağrılarını şifa bulmak ve başındaki iki boynuzdan kurtulmak için nice doktorlara başvurduğu halde bir türlü derdine çare bulamadığı için sonunda “ab-ı hayat”ı aramaya kalkıştığı anlatılır. Ab-ı hayatı bulmak için epeyce uğraşan İskender sonunda kaynağın kendisi olmasa da, ondan beslenen bir pınardan içip ağrılarından ve boynuzlarından kurtulmuş, faydasını gördüğü suya “Makdis Lisani” üzere “Cennet Suyu” anlamına gelen Çapakçur adını vermiştir. Hekimlerinden Filkos’u yanına çağırıp demiş: “Bu kadar zamandan beri benimle uğraştınız ve ağrıma bir ilaç bulmaya kadir olmadınız. İlacını Cenabi Allah Cennet nehirlerinden verdi. Burada benim için bir kale inşa edip Çapakçur adını verin.”⁴ Rivayete göre, bu emir üzerine Murat Nehri kenarında 315 günde Çapakçur Kalesi inşa edilmiştir. Bu tarihten itibaren 1945 yılına kadar Çapakçur ismi kullanılır. 1945 yılında ile Bingöl adı verilir. Bingöl adı, bu adla anılan dağdan alınmıştır. Dağ ise adını, üzerindeki irili-ufaklı yüzlerce, belki de binlerce buzul gölden almıştır. Böylece başı pare pare dumanlı, doruğu süt beyaz olan karlı dağın üzerindeki buzul göller bir kente ve bir ile isim olmakla onun bağrında ebedileşiverdiler.⁵

Oldukça zengin kültürel geçmişe sahip olan Bingöl ili topraklarında pek çok uygarlığın izlerine rastlamak mümkündür. M.Ö. 2000 yıllarına kadar inen zengin tarihsel geçmişle Bingöl ve çevresi; Huriler, Hititler, Urartular, Asurlar, Medler, Persler, Romalılar, Selçuklular, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar gibi birçok devletin hâkimiyet alanı içerisinde yer almasından dolayı buram buram tarih kokan bir coğrafyaya sahiptir.

² Metin Tuncel, “Bingöl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/183.

³ Okan Alay, *Kültür Dünyamızda Bingöl* (Elazığ: Universal Kitap Evi Yayınları, 2006), 9.

⁴ Yılmaz Akbulut, *Bingöl Tarihi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995), 23.

⁵ Alay, *Bingöl*, 14-15.

Merkez ilçeden ziyade ilin en eski beldeleri olan Genç ve Kiğı, ilin tarihsel birikimlerini bünyelerinde barındırmaktadır. Şehir merkezinde eski şehir kalıntısı ve tarihi eserin olmayışı bunu doğrulamaktadır. İl sınırları içinde bulunan tarihi eserlerin büyük bir kısmı Genç, Kiğı, Adaklı ve Solhan ilçesinin güney kısımlarında, Yeni başak dolaylarında mevcuttur. Bu eserlerin bir kısmı İslamiyet öncesi medeniyetlere aitken, bir kısmı da İslam medeniyetine aittir. İlde İslam öncesi dönemden kalan en önemli değerler kale, kümbet, mağara ve kiliselerdir.

Fotoğraf 1. 2. Bingöl Zağ Mağarası (*Bingöl İl Valiliği web Sayfası*)

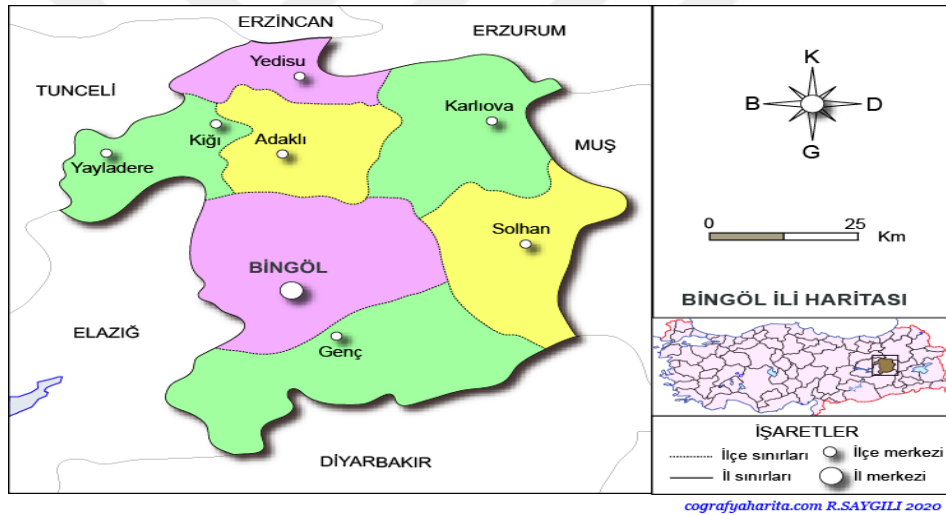
Fotoğraf 1. 3. Bingöl Kral Kızı Kalesi (*Bingöl İl Milli Eğitim Web Sayfası*)

Genç ilçesinde bulunan Kuba kümbet kalıntıları, Kral kızı Kalesi, Sebiterias Kalesi ve Kiğı Kalesi, günümüze ulaşan en sağlam yapılar arasında yer almaktadır. Ayrıca Kiğı ve çevresinde birkaç kilisenin kalıntıları ile çeşitli mezar taşları da bulunmaktadır. Bölgede, İslam öncesi dönemde etkin olan Urartular, Medler, Persler ve Romalılar tarafından inşa edildikleri bilinen bu eserler, bölgenin zengin tarihini ve

kültürel mirasını yansıtmaktadır. Bu yapılar, tarih boyunca bölgedeki çeşitli medeniyetlerin varlığına ve etkileşimine dair önemli birer kanıt niteliği taşımaktadır.^{6 7}

1.2.Bingöl İlinin Coğrafi Konumu

Bingöl ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünde konumlanmıştır. Doğusu Muş, kuzeyi Erzurum ve Erzincan, batısı Tunceli ve Elazığ, güneyi ise Diyarbakır illeriyle çevrilidir. İl sınırları 41° 20' ve 39° - 56° doğu boylamları ile 39° - 31' ve 36° - 28° kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Bingöl'ün Merkez dışında Adaklı, Genç, Karlıova, Kiğı, Solhan, Yayladere ve Yedisu olmak üzere toplam 7 ilçesi bulunmaktadır. İl merkezi, denizden 1151 metre yükseklikte, Çapakçur ovasının kuzeybatı köşesinde, Murat suyuna Genç ilçesi civarında kavuşan Göynük suyunun bir koluna hakim düzlük üzerine kurulmuştur. Bingöl, Elazığ - Tatvan yolu üzerinde yer alır ve şehir, daha önce vadi içinde kurulu iken, 1950'lerden sonra hızla gelişmesiyle birlikte hakim olan düzlüğe taşınmıştır.⁷

Fotoğraf 1. 4. Bingöl İli Haritası

İl sınırları içinde arazi oldukça engebeli ve yüksek olup, denizden yüksekliği 1250 metreyi aşar dağlar ve tepelik alanlar çok geniş bir yer kaplar. Yükseklikleri 3000 metreyi aşan dağlar bulunur ve dağların üzerindeki yaylalar ve düzlüklerin yükseklikleri 2000 metreden aşağı düşmez. Bingöl'de dağlar orta kısımlarda birbirinden uzaklaşarak aradaki kısım genişlemiş ve bu genişleyen yerde Bingöl ovası meydana gelmiştir. Ova niteliğindeki yerler bile 1000 metrenin üzerinde bulunmaktadır. Bingöl ovasının dört tarafı dağlarla çevrilidir. Meşe ormanları dağların 1200 metre öteden aşağı kısımlarında

⁶ Teymuroğlu, *Bingöl'de*, 24-25; Alay, *Bingöl*, 121-124.

⁷ Akbulut, *Bingöl Tarihi*, 7-9.

görülür. Meşe ormanlarının çok olması yöre insanının küçükbaş hayvancılıkta koyunla birlikte keçi yetiştiriciliğini de tercih etmesinde önemli bir etken olmuştur. Hayvancılık için de çok elverişli olan bu yaylalar, küçükbaş hayvancılıkla uğraşan aşiretler (Şavak, Beritan) ve çevre köyler için vazgeçilmez özelliklere sahiptir.

1.3.Bingöl'ün İklimi

Bingöl ve çevresi, kuzeyden gelen nemli ve serin hava kütlelerinin etkisi altında olduğu için, yaz aylarında genellikle sıcak ve kurak, kış aylarında ise soğuk ve kar yağışlı bir iklim görülür. Bu bölgede kışlar uzun sürer ve karasal iklimin etkileriyle gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farkı belirgin bir şekilde artar. Özellikle en sıcak ay olan Ağustos ile en soğuk ay olan Ocak arasındaki sıcaklık farkı dikkat çekicidir. Bingöl'de yıllık ortalama sıcaklık 12. 1 derece olup, yıllık yağış miktarı 873. 7 mm.'ye kadar ulaşır. Kar yağışlı gün sayısı 24. 5 günken, donlu gün sayısı ise 94. 1 gün olarak kaydedilmiştir. Bu veriler, Bingöl ve çevresinin iklim özelliklerini anlamak ve bu doğal koşullara uygun şekilde yaşamak açısından önemlidir.

1.4.Bingöl'ün Tabii Bitki Örtüsü

Doğu Anadolu'nun en zengin orman alanlarına sahip illerinden biridir ve özellikle meşe ağaçlarından oluşan ormanlarıyla dikkat çeker. Bu ormanlar genellikle 1900 metre yüksekliğe kadar yayılmıştır. Ancak, uzun süreli tahribat ve ormanların tamamen yok edildiği alanlarda bozkır bitki örtüsüne rastlanır. İlin toplam arazi miktarı 812.537 hektardır ve kullanım dağılımı şu şekildedir: %7.28 tarım arazisi, %27.92 orman, %10.25 ağaçlandırma alanı, %51 mera, %2. 2 çayır ve %1. 3 diğer kullanımlar için ayrılmıştır. Bingöl'ün doğal ekosistemlerini korumak ve sürdürülebilir bir çevre politikası izlemek, bu değerli orman alanlarının korunması açısından büyük önem arz etmektedir.⁸

Yörenin önde gelen yaylaları arasında Bingöl Yaylası, Şerafettin Yaylaları, Genç'te Çötele (Çotla) Yaylası, Karlıova'da Hırhal ve Çavreş Yaylası, Kiğı'da Kiğı Yaylası ve Dağın Düzü Yaylaları, Adaklı'da Karer Yaylası bulunmaktadır. Bu yaylalar, hayvancılık için son derece elverişli olup, özellikle küçükbaş hayvancılıkla uğraşan aşiretler (Şavak, Beritan) ve çevre köyler için vazgeçilmez birer kaynaktır. Doğal

⁸ Alay, *Bingöl*, 44.

güzellikleriyle göz kamaştıran bu yaylalar, aynı zamanda yöre halkının geçim kaynağını oluşturur ve bölge ekonomisine önemli katkılar sağlar. Bu yaylaların sunduğu verimli araziler ve zengin otlaklar, hayvancılıkla uğraşan topluluklar için yaşamsal bir öneme sahiptir.

Fotoğraf 1.5. Bingöl Yöresinde Küçükbaş Hayvanlar Yaylada

Ülkemizin çayır ve meralarla kaplı geniş bölgelerinde, toprakların bitkisel üretim için sınırlı olduğu ve sanayinin istenilen seviyeye ulaşamadığı alanlarda hayvancılık sektörü önemli bir gelişme göstermiştir. Bingöl İli'nde ise, fiziki coğrafya unsurlarının tarımsal faaliyetleri kısıtlayıcı olması, hayvancılık ve ormana dayalı ekonomik aktivitelerin öne çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca, Bingöl ilinin geniş mera alanlarının neredeyse yarısını oluşturması (%42), hayvansal ekonominin ildeki ana ekonomik faaliyet olduğunu ortaya koymaktadır. Yörede, bitkisel üretim potansiyelinin düşük olması, insanların geçim kaynağı olarak küçükbaş hayvancılığı tercih etmelerine yol açmıştır. Günümüzde, il nüfusunun %45'i tarım ve hayvancılıkla geçim sağlamaktadır ve bu değerin önemli bir kısmı özellikle küçükbaş hayvancılıktan gelmektedir.⁹ Bu durum, Bingöl'ün tarım ve hayvancılık alanındaki ekonomik potansiyelini ve önemini vurgulamaktadır.

Bingöl ilinde yürütülen küçükbaş hayvancılık genellikle küçük aile işletmeleri ve geleneksel yöntemlerle sürdürülmektedir. Ancak, bu yöntemlerle elde edilen ekonomik

⁹ Fatma Esen, “Bingöl İli'nde Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13 (Bahar 2017), 92-96.

kazançlar oldukça sınırlıdır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2021 yılında Bingöl genelinde 696 bin 131 küçükbaş hayvan bulunmaktayken, bu rakam 2022 yılı sonunda 668 bin 994'e gerilemiştir. Bu durumda, küçükbaş hayvan sayısında 27 bin 137 adetlik bir azalma yaşanmıştır. İl genelindeki koyun sayısı 498 bin 951 iken, keçi sayısı ise 170 bin 43 olarak kaydedilmiştir. Bingöl'deki küçükbaş hayvancılıkta yaşanan bu azalma eğilimi, sektördeki mevcut zorlukları ve dengesizlikleri vurgulamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALI DOKUMACILIĞININ KISA TARİHÇESİ

2.1.Türk Halı Dokumacılığının Kısa Tarihçesi

El dokuması halı, dünya dokuma tarihinde yaklaşık M.Ö. 5. - 3. yy.dan bu yana temel yapısı değişmeden, önemini yitirmeden günümüze kadar gelen el dokuma çeşididir. İhtiyaca göre çeşitli kullanım alanı dışında değerli birer sanat eseri olarak sarayları, şatoları, konakları ve ibadethaneleri süslemiş, hatta ressamların tablolarına konu olmuştur. İnsanlık âlemi için ilk dokuma her ne kadar ihtiyaçtan doğmuş olsa da sonraları halıyı dokuyan kişiler sevgisini, aşkını, acısını, yasını, bütün duygularını motifler dili ile dokudukları halılara aktarmış, onlara iç dünyalarını, inançlarını, kültürel değerlerini, sosyal yaşamlarını ilmek ilmek işlemiş, ürettikleri materyallerle aralarında güçlü bir bağ oluşturarak el dokuması halıların günümüze kadar ulaşırken sanatsal değer ve tarihi eser olarak kültürel birer miras olma özelliği taşımasını sağlamışlardır.

2.1.1.Türk Halı Dokumacılığının Kısa Tarihçesi

Oldukça eski bir tarihi geçmişe sahip olan el dokuması halıların asıl vatanının, genellikle 30 ile 45 kuzey enlem dereceleri arasındaki Asya'yı kuşatan dağlık, yüksek yaylaların bulunduğu bölge olduğu bilinmektedir.¹⁰ Bu bölge, halı dokumacılığının geliştiği ve yaygın olarak yapıldığı yerlerden biridir. Dağlık ve yüksek rakımlı bölgelerde yaşayan insanlar, yüzyıllardır halı dokuma sanatını icra etmişlerdir. Bu sanat, kültürel bir miras olarak kuşaktan kuşağa aktarılmış ve bugün dünya çapında takdir görmektedir. Dolayısıyla, el dokuması halıların kökeni, tarih boyunca Asya'nın dağlık ve yaylalı bölgelerindeki insanların yaşam tarzlarına ve coğrafi koşullarına dayanmaktadır.

İklim açısından geceleri oldukça serin ve kışları sert olan bu bölgede, halıya olan gereksinim oldukça fazladır. Ayrıca, bölgede çok eskiden beri koyun yetiştirilmektedir. Türkiye'de bulunan bu halı kuşağı, Türklerin yerleştiği ve yaşadığı bölgelerin içinde yer almaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'deki bütün halı merkezlerinin, ilk halı örneklerinin

¹⁰ Bekir Deniz, “Anadolu Türk Halı Sanatının Kaynakları”, *Sanat Tarihi Dergisi* 14-1 (Nisan 2005), 79-103; *El Sanatları Teknolojisi Halı Dokuma* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2012), 3-7.

bulunduğu bölgelerde olması da oldukça dikkat çekicidir. Bu durum, halıcılığın Türk kültüründe ve tarihindeki önemini ve derinliğini vurgular. Halılar, sadece bir zemin kaplaması değil, aynı zamanda bir kültürel ifade ve sanat eseri olarak da büyük bir öneme sahiptir.

Halının gerçek adı, eski Türkçe kökenli "kalı" veya "kalın" kelimelerinden gelir ve genellikle gelin olacak kıza verilen çeyizde kullanılmıştır. Halı kelimesinin farklı Türk lehçelerinde ve yabancı dillerde aldığı şekiller incelendiğinde, Türkmen Dilinde "KALI", Kırım Dilinde "KİLEM", Kırgız Dilinde "KİLAM", Çağatay Dilinde "KALIN", Çek Dilinde "HALİNA", İran Dilinde "KALİÇE", Sırp Dilinde "HALİNE", Türk Dilinde ise "HALI" olarak karşımıza çıkar. Bu benzerlikler, Türk Milletinin halı ile çok yakından ilişkilendiğini gösteren önemli bir örnektir. Halıcılığın, Orta Asya'dan göç eden Türk boylarıyla birlikte yayıldığının en güzel kanıtlarından biridir.¹¹

Arkeolojik araştırmalar gösteriyor ki tarihin ilk devirlerinde yaşamış insanlar ilk olarak ağaç kabuğu ve liflerini örerek dokumayı meydana getirmişlerdir, bununla birlikte el dokumaları tarihi süreç içerisinde sırasıyla insanların yaşam şartlarına göre gelişmiştir. Önceleri hayvan postlarını taklit ederek ham yünden elde ettikleri yün ipliklerden çözümler hazırlamış ve bu çözümlere büküm yapmadan eğrilmiş doğal renkli yün ipliklerle düğüm atarak hayvan postlarını andıran uzun havlı dokumalar yapmışlar. Havları kesilmeyerek uzun bırakılan bu yaygılara bölgelere göre; tülü, tülüce, filikli, hopan, geve, gaba, hırsek gibi adlar verilmiştir.¹²

2.1.1.1.Pazırık Halısı

Pazırık halısı, dokumasında kullanılan hammaddesiyle, orijinal motiflerden oluşan deseni ile en önemlisi de dokuma tekniğiyle halı dokumacılığının tarihine ışık tutan eşsiz bir sanat eseridir ve bütün bu özellikleriyle beraber hem de günümüzde bilinen en eski halı olma özelliğini taşımaktadır. 1947-1949 yılları arasında Altay Dağları eteklerinde Sovyet

¹¹ Çetin Aytaç, *Orta Dereceli Kız Teknik Öğretim Okulları. El Dokumacılığı Temel Ders Kitabı*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1982), 86; Ahmet Aytaç, "Romanya ile Anadolu Türk Kilimlerindeki Desen ve Renk Benzerlikleri", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 7/2 (Haziran 2020), 1070, Aslıhan Ergüder, *Çoruh Vadisi Düz Dokumaları* (Erzurum: Kariyer Yayınları, 2007), 14.

¹² Abdullah Gülcemal, *Temel Kavramlarıyla Halı ve Desen Teknolojisi* (Isparta: Tarım İl Müdürlüğü Yayınları, 1997), 14-15.

arkeoloğu Rudenko S. İ. tarafından yapılan arkeoloji kazılar sırasında bulunmuştur.¹³ Deniz düzeyinden 1600 m yükseklikteki Büyük Ulagan vadisinde yer alan Balıktüyül köyü yakınlarındaki Çulışman ırmağı ile Başkaus ırmağı arasındaki Pazırık adlanan yerde açılan beş adet büyük kurgandan beşincisinde bulunan ve “hükümdar mezarı” olduğu düşünülen mezarda başka çok önemli buluntularla beraber ortaya çıkarılan ve yerin ismi ile Pazırık halısı olarak adlandırılan bu halı, mezarın içerisine dolan suların donarak buz haline dönüşmesi sonucu günümüze kadar bozulmadan gelebilmiştir.

Havlı dokumaların (Halının) günümüzde bilinen en eski örneği olan Pazırık halısının bilimsel olarak yapılan incelemeler neticesinde M.Ö. 5.-4.yy.lara ait olduğu düşünülmektedir. Halının menşei konusunda tartışmalar günümüzde de devam etmektedir ve direk konumuzla bağlı olmadığından bu tartışmaların içeriğini incelemeden kısaca halının bazı özelliklerine değineceğiz.

Pazırık Halısı; 183 x 200 cm. ölçülerinde, hammaddesi yünden, Gördes (Türk) düğüm tekniği ile dokunmuş, dm²sinde 3600 düğüm bulunan havlı bir dokumadır.¹⁴ Kareye yakın bir ebatta dokunan halının ara sahası dama şeklinde eşit ölçülerde 4x6 biçiminde 24 kareden oluşup karelerin her birinin içinde dört yapraklı çiçek motifi yer almaktadır. Kök boya ile boyanmış ipliklerden yapılan halıda beyaz, al, sarı, turuncu, mavi ve lacivert renkte iplikler kullanılmıştır. Ara saha ikisi geniş, üçü dar olmak üzere toplam beş bordürle çevrilmiştir.¹⁵ Ara sahanın etrafını çevreleyen ince bordür ve en dış çerçeveyi oluşturan ince bordür içinde tekrarlanan hayali hayvan figürleri yerleştirilmiş, iki geniş bordür arasındaki üçüncü ince bordürde ise dört yapraklı çiçek motifi yer almaktadır. İç geniş bordürün her kenarına altı, tamamında 24 adet yönleri sola dönük olarak birbirlerini takip ediyor durumda sığın motifi işlenmiş, dış taraftaki ikinci geniş bordürde ise 28 adet süvari motifi tasvir edilmiştir.¹⁶

Halı, Rusya’da Sankt-Peterburg Hermitage (Ermitaj) Müzesinde muhafaza edilmektedir.¹⁷ Sanat tarihçilerimizin düşüncesine göre Pazırık Halısı günümüzde belli olan en eski Türk halısıdır.

¹³ Oktay Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005), 16-20.

¹⁴ <https://www.sanatinolculugu.com/pazirik-kurgani-ve-pazirik-halisi/> (Erişim 18.03.2024).

¹⁵ Mitat Kandemir-Yasemin Koparan-Erdal Onurcan, *Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Sanatlarının Dünü, Bugünü* (Kahramanmaraş: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2021), 47.

¹⁶ Nejat Diyarbakirli, *Pazırık Halısı* (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1984), 1-8,

¹⁷ Azize Aktaş, Yasa-Serap Leloğlu Ünal-Şebnem Ercebeci-Erol Kalandar, *Türk Soylu Halkların Halı*,

Fotoğraf 2. 1. Pazırık Halısı Orijinal Detay

Fotoğraf 2. 2. Pazırık halısında bulunan motifler

Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, 138.

2.1.1.2.Doğu Türkistan’da Bulunan Halı Parçaları

Pazırık halısının bulunduğu tarihten yaklaşık 45 yıl öncesinde, arkeolog ve coğrafyacı Macar asıllı İngiliz Aurel Stein, 1906 ile 1908 yılları arasında Doğu Türkistan'da keşiflerde bulunmuştur. İkinci olarak, Stein, Lop-nor'daki bir Buda tapınağında "bir düğümlü" dokuma parçalarını keşfetmiştir. Bu keşifler, Pazırık halısının kökeni ve dokuma teknikleri hakkında bazı önemli ipuçları sağlamış ve bu konuda aydınlanmasına katkıda bulunmuştur. British Museum’da ve Hindistan’da Yeni Delhi Müzesi’nde sergilenen bu parçalar; kalın, sert ve boyanmamış yünden bükülmüş ipliklerden yapılmıştır.

Bazı parçalarında ise üç çeşit sarı, koyu mavi, kırmızı, mat yeşil ve kahverengi renklerden oluşan canlı ve parlak renk baklavalara, şeritler ve çok stilize çiçeklerden yapılmış örnekli motifler yer alıyordu. Birkaç yıl sonra Arkeolog Von Le Cog tarafından Kuça’nın batısında, 5. ve 6. yy. tarihlendirilen 16 x 26 cm. boyutlu yine sert ve kalın boyasız yünden bükülmüş,¹⁸ kırmızı zemin üstüne siyah konturlu sarı renk bir ejder kuyruğunu andıran figür işlemeli halı parçası bulmuştur. Bu parça şimdi Berlin İslam Sanatları Müzesi’nde bulunmaktadır.

2.1.1.3.Abbasi Devri (9. yy.) Halıları

Abbasiler dönemi halıları olarak kabul edilen geometrik desenli kufi yazı ile yazılmış kitabeli bu iki halı parçası Mısır’da bulunmuştur, teknik olarak çözüye kısa bir düğümlerle yapılmış olan bu parçalar Doğu Türkistan’da bulunan parçalara benzemektedir. Kahire Arap Müzesi’nde bulunan kufi kitabeli iki parçadan biri 818 yılına tarihlendiriliyor. Kufi kitabeli üçüncü parça ise Washington Tekstil Muzesi’nde sergileniyor. Bu örneklerin yanı sıra diğer bulunan parçalarsa New York Metropolitan Müzesi’nde yer alıyor.

2.1.1.4.Konya Selçuklu Halıları

Türkler, Anadolu’nun fethi ile beraber yerleştikleri her yere inançlarını, kültürel

¹⁸ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984), 342-352; Aytaç, *El Dokumacılığı*, 86-90.

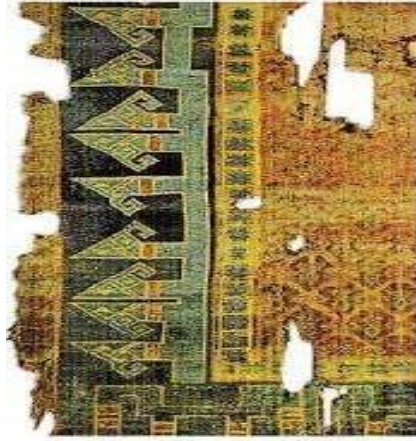
yapılarını ve sanatlarını taşımışlardır. Büyük Selçuklu dönemine ait hiçbir dokuma örneği bulunmamaktadır. Günümüze ulaşan dokuma örnekleri Konya Selçuklu halılarıdır. İlk kez Konya Alaeddin Camii'ndeki Selçuklu halıları 1905 yılında kâşif Martin tarafından bulunmuştur. Martin bu halıları 1908'de biri metin, diğeriyle levhalardan oluşan yarım metrelik boyda olmak üzere iki ciltten oluşturduğu "*A History of Oriental Carpets Before 1800*" (Vienna,1908) eserinde yayımlamıştır. Bu halılar dünyanın en büyük ve en zengin halı koleksiyonunun bulunduğu İslam Eserleri Müzesine getirilmiştir.

Cami için yaptırıldığından bu halılarda figür bulunmamaktadır. Boyutları 5-6 m.'yi bulan bu karakteristik halılar oldukça yıpranmış halde üç bütün, beş parça halı olmak üzere toplamda 8 tanedir. Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nde 3 ve Fustat'ta 7 olmak üzere toplam 18 halı Selçuklu dönemi halısıdır. Tamamı Gördes (Türk) düğümü ile dokunmuştur.

Arışlar (çözümlü ipliği) beyaz, oldukça kalın ve sert iki yün iplikten, argaçlar da (atkı ipliği) kırmızı renkte sert iki yün iplikten bükülmüştür. Bir m²'de 84.000 düğüm vardır ve her düğüm arasından sonraki, ya da üç atkı ipliği geçirilmiştir. Bu halılar oldukça büyük boydalar. Halıların bir tanesi 15m² büyüklüğündedir. Zemin renkleri genellikle kırmızı ya da koyu mavidir. Motifler de açık mavi ve açık kırmızı renklerde dokunulmuştur. Açık – koyu sarı, beyaz ve yeşil renkler çok az kullanılmıştır. Az renk çeşidi kullanılmış, yalnız aynı rengin birçok tonu kullanılarak zengin renk çeşitliliği oluşturulmuştur.

Desenleri oluşturan motifler baklavalılar, sekiz köşeli geometrik motiflerdir. Çok sık rastlanmamakla beraber geometrikleşmiş bitki motiflerine de yer verilmiştir. Zemin kompozisyonu ise sade şekillerden oluşan motiflerin yan yana, ya da sıralı halde üst üste dizilmesiyle meydana gelmiştir. Geniş bordürlerinde yer alan geniş kufi yazılar Konya Selçuklu halılarına anıtsal bir özellik ve kendilerine has görünüş kazandırmıştır. Başlangıçta uçları ok başını andıran sivri üçgenlerle sonuçlanan dik harfli bir kufi yazı şekli görülürken daha sonraları örgülü kufiden çiçekli kufiye kadar gelişme göstererek çeşitlenmiş bu şekiller 13.yy'dan 17.yy.'la kadar dokunan halılarda kullanılmıştır. Konya Selçuklu halılarında kullanılan bu tasvirlerle İspanya ve Kafkasya halılarında da rastlamak mümkündür. Dekoratif olarak oldukça etkili olan bu kufi yazılar okunamamaktadır.¹⁹

¹⁹ Aslanapa, *Türk Sanatı*, 342-352; Aytaç, *El Dokumacılığı*, 86-92.

Fotoğraf: 2. 3. 13. Yüzyıl Konya Selçuklu Halısı Örneği, Türk İslam Eserleri Müzesi.

2.1.1.5. 14. 15. Yüzyıl Hayvan Figürlü Anadolu Halıları

15. yüzyıldan itibaren Anadolu halılarında hayvan figürlerinin usluplaştırılarak kullanıldıkları Avrupalı ressamın tablolarından görülerek anlaşılıyor. Bu halılarda zemin uzun altıgenlere bölünerek ya da küçük karelere bölünerek içlerine basit kartal ve ya horoz figürleri yerleştirilmiştir. Bazı halılarda da cepheden ve profilden tek başlı ya da çift başlı kartallar tasvir edilmiş olduğu görülür. Daha sonraları her kare içinde veya aralarında farklı hayvan figürleri yan yana sıralanır. Ayrıca bu dönemde geometrik dolgulu bölümlerin de yapıldığı yabancı ressamın tablolarından anlaşılmaktadır. Bu halılar daha sonraları Holbein halıları olarak bilinen halıların ilk örnekleri olarak bilinmektedir.²⁰

²⁰ Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, 112-116.

Ressam Simone Martini'nin 1317 tarihinde yapmış olduğu tablosunda yer verdiği halıda bir ağacın iki tarafında kuşların yer aldığını görmek mümkündür. Bu da bu tip halıların 13.yy.'da yapıldığını gösterir. 15.yy.'dan sonra hayvan figürlü halı örneklerine bakıldığında bir zenginleşme olduğu görülmektedir, tek kuş ve ya tek hayvanların yerini artık grup hayvan motifleri almaya başlamıştır. Bu tip halılara; Orta İtalya'da bir kilisede bulunan, zemininde ejderle Zümrüdü Anka kavgasını canlandıran kompozisyonun iki defa yerleştirildiği meşhur halıyı, İsveç'te Marby köy kilisesinde ortaya çıkan ve bir ağacın üzerinde karşılıklı iki kuşun yer aldığı kompozisyona sahip Marby halısını, Konya Mevlana Müzesinde bulunan, üzerinde horoz figürünü andıracak şekilde usluştırılmış kuşların sıra halinde dizilmiş haliyle yer aldığı halıyı, Camii Hünkâr Kasrında Vakıflar Dairesince saklanan halılar arasında bulunan, Marby halısı gibi ortasında ikiye ayrılan iki dikdörtgen bölümündeki zeminde basık iki sekizgen içinde bir ağacın iki tarafında stilize ejderler, bunların altında ve üstünde köşelere yerleştirilmiş stilize zümrüd-ü anka figürlerinden oluşan simetrik kompozisyona sahip halıyı örnek göstermek mümkündür. Ayrıca Fustat'ta bulunan 15.yy.'dan kalma halı parçalarından üçü de hayvan figürlüdür.²¹

14. ve 15. yüzyıllarda tablolarında hayvan figürlü halıları tasvir eden ressamalar, 15. yüzyılın sonuna doğru tablolarında bunların yerine geometrik desenli halılara yer vermişler. Daha çok kancalı sekizgenlerle baklavalara kaydırılmış eksenler üzerinde yan yana, üst üste sıralandığı kompozisyonlar görülür.²²

²¹ Aslanapa, *Türk Sanatı*, 342-352.

²² Aytaç, *El Dokumacılığı*, 95-96.

Fotoğraf: 2.

4. 15.Yüzyıl Sonu Hayvan Figürlü Anadolu Halıları İstanbul, Vakıflar Halı Müzesi

Fotoğraf: 2. 5 Marby halısı (15. yy.) Stolckhom, Statens, historiska Müzesinde

2.1.1.6. Holbein Halıları

Bu halılar, 1451 yılından 15. yüzyılın sonuna kadar öncelikle İtalyan ressamların tablolarında, ardından Hollandalı ve Alman ressamların tablolarında tasvir edilmiştir. Ancak, ilginç bir şekilde, Holbein'in tablolarında bu halılara rastlanmamış olmasına rağmen, bu halılara Holbein halıları denilmiştir. Bu dönem halıları, sanat tarihinde önemli bir yer işgal ederken, farklı dönemlerin sanat eserlerinde yer alarak, o dönemin kültürel ve estetik değerlerini yansıtmaktadır. Bu halılar, Osmanlı erken dönem halıları olarak da adlandırılabilirler ve dört tipe ayrılırlar.²³

Birinci tip halılar, küçük bölmeli bir zemine sahiptir ve bu zemin üzerinde

²³ Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişimi*, 18-25; Şerare Yetkin, *Türk Halı Sanatı* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991), 7-18.

düğümlü sekizgenler, palmetler ve rumiler gibi motiflerle oluşmuş baklava dilimleri dikkat çeker. Bu motifler, kaydırılmış eksen üzerinde sıralanarak halının genel tasarımını oluşturur. Halının desenleri, Selçuklu geleneğinden gelen örgülü kufi motiflerinin geliştirilmiş bir versiyonunu içermektedir. Bu şekilde, Selçuklu döneminden gelen geleneğin izleri halıların dokusunda ve desenlerinde görülmektedir, böylece Selçuklu geleneği yeni bir yorumla sürdürülmüş olmaktadır. Bu halılar, hem estetik değerleri hem de kültürel mirasın devamlılığını simgelemektedir.²⁴

İkinci tip halılarda, geometrik motiflerin yerini bitkisel motifler almıştır. Bu halıların konturları belirginleşmiş olup, bu nedenle birinci tip halılardan oldukça farklı bir görünüme sahiptir. Ancak, kaydırılmış eksene göre sıralanmış sekizgenler ve haçvari baklavalara gibi benzer bir şemaya dayanırlar. Sekizgen baklava düzeni ilk kez Holbein halılarında görülmüştür. Motifler, rumilerle palmetlerin ince saplarla gevşek bir simetriyle birbirine bağlanmasıyla oluşturulmuştur. Altta ve üstteki dişli üçgen yapraklar da yine bu halılarda ilk defa ortaya çıkmıştır. Bu tür halılar, Hans Holbein'in tablolarında hiç resmedilmediği için "Lotto halıları" olarak adlandırılmıştır. Lotto halıları, sadece 16. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve 17.yy. sonunda artık bulunmamaktadır. Ancak, bu halıların Uşak halıları ile yakın ilişkisi olduğundan, aynı bölgede ve tezgâhlarda birbirini takip ettiği düşünülebilir. Birinci ve ikinci Holbein halıları, özellikle Lotto halıları üzerinden, Uşak halılarına geçişin önemli bir parçasını oluşturmuştur.²⁵

Üçüncü tip Holbein halıları, oldukça sade bir örnek sergiler ve zeminde eşit büyüklükte içi sekizgenle doldurulmuş büyük kare veya dikdörtgenlerin üst üste sıralandığı bir desen yapısına sahiptir. Bu halılarda, genellikle halı boyunca iki veya dört kare görülebilir. Bu desenlerin kökeni, 14. yüzyılda rastlanan geometrik kompozisyonlu halılara ve Anadolu'da yapılan hayvanlı halılara dayanmaktadır.²⁶

Dördüncü tip Holbein halıları, halı sanatındaki özgün ve önemli bir desen ve kompozisyon örneği olarak kabul edilir. Bu halılar, geniş ve çeşitli bir yelpazede yer alarak Holbein halılarının zenginliğine katkı sağlarlar. Genellikle, büyük karelerin içini dolduran sekizgenlerin üst ve altında ikişer küçük sekizgenin yer aldığı bir düzenleme ile

²⁴ Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişimi*, 20-21.

²⁵ Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişimi*, 25-36; Bekir Deniz, *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000), 72-76.

²⁶ Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, 135-137,

karakterizedirler. Bu desen yapısı, üçüncü tip halıların bir tür varyasyonu olarak görülür. Ancak, dördüncü tip Holbein halıları, kendilerine özgü bir tarz ve estetik sunarlar, halı sanatında çeşitliliğin ve zenginliğin bir örneğini oluştururlar.²⁷

Holbein halılarının ilk iki tipinde kufiden gelişme bordürlerle beraber çok farklı bordürler de kullanılmıştır. Kaba kalite halılardır: 1 m² deki düğüm sayısı 100.000'i geçmez. Bu iki tipteki Holbein halıları, Bergama halılarına geçişi sağlamıştır ve en önemlisi de, diğerlerinden farklı olarak 19. yüzyıl sonuna kadar Bergama yöresinde dokunmaya devam etmiştir. Bu halıların hepsi Gördes düğüm tekniği ile dokunmuştur.²⁸

2.1.1.7.Osmanlı Klasik Dönem Halıları

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının genişlemesiyle birlikte, İran ve Memlük sanatının etkisi altında Türk halı sanatında 16. ve 17. yüzyılları kapsayan ikinci parlak bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde, minyatür, tezhip ve cilt örneklerini şekillendiren nakkaşlar, halı desenlerini de tasarlamışlar ve bu da Türk halı sanatının son derece zengin bir dönemini oluşturmuştur. 16. yüzyılda Uşak ve çevresinde üretilen halılarla başlayan bu devir, genel olarak iki gruba ayrılır.²⁹

Birinci grup, klasik Osmanlı motiflerini ve desenlerini taşıyan ve daha geleneksel tarzda dokunan halıları içerir. Diğer grup ise, daha fazla bitkisel motiflerin yer aldığı ve daha güllü, dallı, iç içe desenlerle karakterize edilen daha yenilikçi ve gösterişli halılardır. Bu dönemdeki Türk halı sanatı, estetik ve işçilik açısından büyük bir ilerleme kaydetmiş ve kültürel mirasımızın önemli bir parçasını oluşturmuştur.

1. Grup - Uşak halıları. Çok geniş bir grubu oluşturan Uşak halılarının kompozisyonları, İran halılarından alınmış ortada büyük bir madalyonla kenarlarda parça madalyonlardan, ya da çeşitli madalyonların sıralanmasından oluşturulmuştur. Madalyonlara göre “madalyonlu “ ve “ yıldızlı Uşak halıları” adını alan bu halılarda madalyonların ekser Türk halılarına özgü sonsuzluk ilkesine göre sıralandığı görülmektedir. Madalyonlu Uşak halılarında halıların ortası daima madalyonla belirlenmiştir. Yıldızlı Uşak halılarında zeminde yıldız şeklini almış koyu renkli

²⁷ Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, 148-155.

²⁸ Aslanapa, *Türk Sanatı*, 342-352.

²⁹ Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, 159.

madalyon motifleri görülür ve bu tip halılarda halının ortası belirtilmez. Çok olmasa da, bazı halılarda büyük boyutlarda siyah konturlar kullanılmıştır.³⁰

Uşak halıları 16. yüzyılda zirveye ulaşmış ve yüzyılın sonunda bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Avrupalı asil aileler üzerinde kendi ailelerinin armaları bulunan halılar sipariş verip dokutmuşlar. Uşak halılarının parlak devri 18. yüzyıla kadar devam eder ve bu yüzyıldan sonra da Uşak halılarında gerileme başlar. Bordür ve zemininde kullanılan renk ve motif özelliklerinden, kullanılan kalın konturlardan ve düğüm tekniğinden (Gördes düğüm tekniği) dolayı birçok halı Uşak halıları grubuna girer. Uşak halılarında kullanılan motifler ilk bakışta kuşu andırdığından “kuşlu halılar” olarak da adlandırılmaktalar.³¹

II. Grup - Osmanlı Saray halıları. Madalyonlu Uşak halılarında olduğu gibi İran halılarının madalyon düzeni alınmış, yalnız zeminde sonsuzluk desen özelliği ile değil, tali bir motif olarak yerleştirilmiştir. Bu halılarda o dönemki çini, tezhip ve cilt kapaklarında yapılan stilize edilmiş yaprak ve çiçek motifleri kullanılmıştır. Diğer bütün Türk halılarından farklı olarak bu devir Türk halıları Sine (İran) düğümü ile dokunmuştur. Düğümlerde ipek değil, yün ve pamuk iplikler, bazen atkı ve çözgüde ipek kullanılmıştır. Düğümler daha sıktır. Bordür ve zemin desen özelliğinde fazla bir fark bulunmamaktadır. Rozet çiçekler, kıvrık dallar, kıvrık damarlı yapraklar ve nar çiçekleri çok kullanılan motiflerdir. Az olsa da aslına çok benzeyen gül ve lale figürleri dekorlar arasında kullanılmıştır.³²

Osmanlı Saray halılarının ilk olarak Osmanlı İmparatorluğuna 1517 yılında katılmış Mısır ve Kahire’de yapıldığı kabul edilir. Bu zamana kadar Memlük tezgâhlarında bambaşka karakterde ve teknikte dokunan halılar, sonrasında İstanbul sarayından gönderilen örneklere göre dokunmuşlar. Bazılarının da İstanbul ve Bursa’da özel tezgâhlarda dokunmuş olduğu bilinmektedir. Ayrıca saray halıları türünden seccadeler de

1. Grup - Uşak halıları. Çok geniş bir grubu oluşturan Uşak halılarının kompozisyonları, İran halılarından alınmış ortada büyük bir madalyonla kenarlarda parça madalyonlardan, ya da çeşitli madalyonların sıralanmasından oluşturulmuştur. Madalyonlara göre “madalyonlu “ ve “ yıldızlı Uşak halıları” adını alan bu halılarda

³⁰ Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, 161-163,

³¹ Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, 164-166.

³² Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, 23-26.

madalyonların ekser Türk halılarına özgü sonsuzluk ilkesine göre sıralandığı görülmektedir. Madalyonlu Uşak halılarında halıların ortası daima madalyonla belirlenmiştir. Yıldızlı Uşak halılarında zeminde yıldız şeklini almış koyu renkli madalyon motifleri görülür ve bu tip halılarda halının ortası belirtilmez. Çok olmasa da, bazı halılarda büyük boyutlarda siyah konturlar kullanılmıştır.

Uşak halıları 16. yüzyılda zirveye ulaşmış ve yüzyılın sonunda bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Avrupalı asil aileler üzerinde kendi ailelerinin armaları bulunan halılar sipariş verip dokutmuşlar. Uşak halılarının parlak devri 18. yüzyıla kadar devam eder ve bu yüzyıldan sonra da Uşak halılarında gerileme başlar. Bordür ve zemininde kullanılan renk ve motif özelliklerinden, kullanılan kalın konturlardan ve düğüm tekniğinden (Gördes düğüm tekniği) dolayı birçok halı Uşak halıları grubuna girer. Uşak halılarında kullanılan motifler ilk bakışta kuşu andırdığından “kuşlu halılar” olarak da adlandırılmaktalar.

II. Grup - Osmanlı Saray halıları. Madalyonlu Uşak halılarında olduğu gibi İran halılarının madalyon düzeni alınmış, yalnız zeminde sonsuzluk desen özelliği ile değil, tali bir motif olarak yerleştirilmiştir. Bu halılarda o dönemki çini, tezhip ve cilt kapaklarında yapılan stilize edilmiş yaprak ve çiçek motifleri kullanılmıştır. Diğer bütün Türk halılarından farklı olarak bu devir Türk halıları Sine (İran) düğümü ile dokunmuştur. Düğümlerde ipek değil, yün ve pamuk iplikler, bazen atkı ve çözgüde ipek kullanılmıştır. Düğümler daha sıktır. Bordür ve zemin desen özelliğinde fazla bir fark bulunmamaktadır. Rozet çiçekler, kıvrık dallar, kıvrık damarlı yapraklar ve narçiçekleri çok kullanılan motiflerdir. Az olsa da aslına çok benzeyen gül ve lale figürleri dekorlar arasında kullanılmıştır.

Osmanlı Saray halılarının ilk olarak Osmanlı İmparatorluğuna 1517 yılında katılmış Mısır ve Kahire’de yapıldığı kabul edilir. Bu zamana kadar Memlûk tezgâhlarında bambaşka karakterde ve teknikte dokunan halılar, sonrasında İstanbul sarayından gönderilen örneklerle göre dokunmuşlar. Bazılarının da İstanbul ve Bursa’da özel tezgâhlarda dokunmuş olduğu bilinmektedir. Ayrıca saray halıları türünden seccadeler de dokunmuştur. Bu halılar günümüzde hep Avrupa müze ve koleksiyonlarında bulunmaktadır.³³

³³ Aslanapa, *Türk Sanatı*, 342-352; Aytaç, *El Dokumacılığı*, 98-99.

2.1.2.Türk Halılarının Çeşitleri Ve Teknik Özellikleri

Türk halıları Anadolu, Trakya ve Kafkasya'nın birçok yörelerinde, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Doğu Türkistan, Afganistan'ın bir kısmı; kısacası, Türklerin bulunduğu her yerde dokunmaktadır. Bu halılar arasında bizim ilgi odağımız Anadolu halıları ve onların özellikleridir.

2.1.2.1.Anadolu'da Dokunan Halı Çeşitleri ve Özellikleri

Türk halıları 17. yüzyıldan sonra Anadolu'da dokumada kullanılan hammadde, desen ve teknik özellikleri bakımından bölgesel özellikler kazanmıştır. Bu kapsamda onlardan en önemli olanlarını kısaca gözden geçirelim.

Uşak Halıları: Hammaddesi genellikle yün olan Uşak halıları Gördes (Türk) düğüm tekniği ile dokunurlar. İnce, orta ve kaba kalite Uşak halıları dokunmaktadır. İnce kalite halıların dm^2 sinde 1500 ilmek, kaba kalite Uşak halılarında $19 \times 18 = 342$ ilmek ve $22 \times 22 = 484$ ilmek, orta kalite Uşak halıları ise $25 \times 30 = 750$ ve $32 \times 40 = 1280$ ilmek sıklıkta dokunmaktadır. Uşak halıları 2x3m. 3,5x4,5m. 4x5m. Boyutlardadır, ihtiyaca ve talebe göre daha farklı ebatlarda da yapılmaktadır.

Desende genelde geometrik şekiller kullanılmakta, bordürlerde çiçek motifleri yer almaktadır. “Madalyonlu Uşak”, “Yıldızlı Uşak”, “Kuşlu Uşak” ve “Post Motifli Uşak” halılarının yanında madalyonların yaprak şeklinde sıralanmasıyla bilinen “Yaprak “ veya “Uşak Yaprak” halıları da bulunmaktadır. Bu halı çeşitleri yaprak adını almış olmasına rağmen halılarda kullanılan motifler bitkisel değil, tamamı geometrik motiflerden oluşmaktadır.

Bergama Halıları: Çözüğü, atkı iplikleri ve ilmek ipliklerinin hammaddesi yün ve tiftiktir. Gördes (Türk) düğümü ile dokunur. Orta kalitede dokunan Bergama halılarında dm^2 de $26 \times 33 = 853$ düğüm bulunmaktadır. Bergama halıları geometrik desen özelliğine sahiptir. Genelde zeminde büyük kareler, karelerin ortasında sekizgenler ve altıgenler, köşelerde üçgenler görülür. Ayrıca bu desenlerin en karakteristik özelliği çengel motiflerinin yer almasıdır. Mavi, kırmızı, krem ve beyaz renkler kullanılır.

Genellikle de 1,5 m² ölçülerde dokunur. Yöreye yakın köylerde bulunan aşiretlerin dokudukları başka çeşitte halılara da rastlanır. Bu halılar Yağcı Bedir halılarıdır. Bu halıların dm²sinde 50x50 düğüm bulunmaktadır.

Kula Halıları: Kula halıları saray halıları grubuna girer. Daha çok seccade olarak mihraplar kullanılarak dokunmuştur. Kula halılarının hem ince şeritlerle dolu olan bordürlü, hem de geniş bordürlü olanları vardır. Geniş bordürlü olması ve sade olması yönünden Gördes seccadelerine benzer. Kula halılarının ”Kömürcü Kula” ve “Gemili Kula” gibi çeşitleri bulunmaktadır. Kula halılarının dm² sinde 30x42=1260, 30x42=1350, 30x50=1500 ilmek bulunmaktadır.

Gördes Halıları: Taban halılarından ziyade seccadeleriyle ünlü olan Gördes, 17. ve 18. yüzyıllarda Batı Anadolu’nun önemli bir halıcılık merkezi olmuştur. Türklere özgü “çift düğüm” denilen dokuma tekniği, “Gördes düğümü” adıyla anılacak kadar ün yapmıştır. Gördes seccadeleri kıvrak çizgilerle çizilmiş mihrap nişleri ve iki taraftaki sütuncukları ile farklılık gösterirler. Ayrıca Gördes seccadelerinde mihrabın ortasında asılı kandil motifi de bulunmaktadır. Bunlar ”Marpuçlu Gördes”, “İbrikli ve Çubuklu Gördes” diye de adlandırılırlar. ”Kız Gördes“ diye adlandırılan seccadeler ise genç kızların çeyizlerinde yer alır. Atkı ve çözgüsünde yün iplik kullanılmıştır. Klasik Gördes seccadelerinde baskın renkler koyu kırmızı, mavi, krem ve devetüyüdür.

Milas Seccadeleri: Adını Milas yöresinden almıştır. Gördes seccadelerinin ve Bergama halılarının desen özelliklerinden esinlenerek oluşturulmuştur. En belirgin özelliği mihrabın üstünde yıldız ve baklava dilimlerinin görülmesidir. Zeminde koyu seftali renk, bordürde sarı ve yeşil renkler kullanılır. Bu halı seccadelerin en belirgin özelliği bordür şeritlerinde kullanılan parlak sarı renklerdir.

Hereke Halıları: II. Abdülhamit döneminde 1891 yılında Sarayın halı ihtiyacını karşılamak için Hereke’de Fabrika kurulmuştur. Daha sonra 11 Temmuz 1933 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Sümerbank bünyesine geçmiştir. Türkiye de ipek halıdan sonra dokunan en yüksek kalitede halı çeşididir. dm² de 60x60 ilmek vardır ve Gördes (Türk) düğümü ile dokunur. Hereke halısında daha çok pastel renkler kullanılır.

Isparta Halısı: Isparta da halıcılığın yaklaşık 100 yıllık bir mazisi vardır. Isparta halılarında atkı ve çözgü iplikleri pamuk, ilmek ipliği yündür. Bu halıların dm² sinde 24x30, 26x33, 32x40, 38x38 ilmek bulunur. Isparta halılarında daha çok bitkisel motifler,

köşe-göbek desenler kullanılmaktadır. Ayrıca Isparta halıları üretiminin çok olmasıyla dikkati çeker ve Sine (İran) düğüm tekniği ile dokunurlar.

2.2.Türk Düz Dokuma Yaygıları

Anadolu'nun farklı bölgelerinde yaşayan göçebe ve yörük dokuyucuların etkileşimi, dokuma sanatında belirli coğrafi sınırların ötesine geçen bir birlikteliği ortaya çıkarmıştır. Bu etkileşim ve ortak çalışmalar, düz dokuma yaygılarının sadece belirli bir coğrafi bölgenin ürünü olmadığını göstermektedir. Göçebe ve yörüklerin yaşadıkları farklı coğrafyalardan ve kültürel geçmişlerden gelen zengin deneyimleri, dokuma motiflerinde, desenlerinde ve tekniklerinde de çeşitliliğe yol açmıştır. Bu durum, dokuma sanatının sadece belirli bir yerel kimliğe değil, aynı zamanda bireysel ve kişisel ifadelere de sahip olduğunu gösterir. Bu şekilde, Anadolu'nun dört bir yanında yaşayan insanlar arasında köprüler kurularak, dokuma sanatı kültürel bir birleştirici unsur olarak işlev görmektedir. Türk dokuma geleneğinde görülen simetrik desenler, geometrik motifler ve canlı renkler Bingöl yaygılarında da gözlemlenmiştir. Bu durum, Bingöl yöresindeki dokuma geleneğinin, geniş Türk dokuma kültürü içinde önemli bir yer işgal ettiğini ve bu geleneğin diğer Türk bölgelerindeki dokumalarla ortak bir temele dayandığını göstermektedir.

2.2.1.Türk Düz Dokuma Yaygılarının Kısa Tarihçesi

İnsanlık tarihindeki yeni buluşlar, icatlar, keşifler hep insanların ihtiyaçlarına göre doğmuş, değişim ve gelişim göstermiştir. İnsanlar yaşamın gereği olarak gereksinimlerini karşılamak adına yeni arayışlar içine girmişlerdir. Bunun neticesi olarak da yaşamı idame ettirmek için ısınma, barınma, korunma, beslenme vb. zorunlu ihtiyaçları karşılama yollarını keşfetmiş ve beraberinde ilk etapta hayvan postlarını kullanarak hem ısınmada, hem barınmada ihtiyaçlarını karşılama yöntemini kazanmışlar. Zamanla çeşitli bitkilerin saplarından, liflerinden iplik eğirmiş ve sonuçta dokumanın temelini atmışlardır. Bitkisel veya hayvansal liflerin birbirine tutturularak bükülmesiyle iplik yapılması, dokuma yapma imkânı sağlaması açısından önemli bir buluş olmuştur. Bu buluşla beraber insanoğlu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dokuma yapma imkânına kavuşmuş ve zamanla bu imkânını geliştirerek çeşitli el dokumaları yapmıştır. İnsanların yün iplikleri

birbirleri arasından bir alt, bir üst geçirerek ilk önce kilim dokudukları, sonradan bu ipliklerin arasına kısa yün ipliklerini düğümleyerek halıyı buldukları sanılmaktadır.

Genellikle dokumalar kullanım sırasında yıprandıkları, rutubet ve nemden etkilenecek aşındıkları, toprak altında olanları da çürüdükleri için dokumaların uzun yıllar muhafazasını sağlamak mümkün olmamakla beraber, dokuma sanatının tarihini aydınlatabilecek bulgulara da çok az ulaşılabilmektedir. Bu nedenle dokuma sanatı tarihinin aslında çok eski olmasına rağmen, bunu kanıtlayacak veriler pek fazla değil. Fakat yapılan arkeolojik kazılarda zamanla yeni bulguların ortaya çıkması bu konuda insanoğlunun bilgilerini giderek zenginleştirmekte ve dokumacılık sanatının tarihini de daha eski zamanlara taşımaktadır.

Anadolu’da ele geçmiş en erken tarihli düz dokuma örneği, Truva’da bulunmuş ve M.Ö. 2300 yıllarına ait olduğu belirlenen “Kraliçenin Örtüsü” adı ile bilinen düz dokuma parçasıdır. Bu parçanın şu an nerede olduğu bilinmemektedir.

Gordion’da yün, keçi kılı ve keten gibi çeşitli malzemeler kullanılmakla dokunmuş sumak, cicim ve kilim benzeri dokuma parçaları bulunmuştur ve bunların Frikyalılara (M.Ö. 7. yy.) ait olduğu düşünülmektedir. Yine Gordion’da Megaron 3’te bir odanın zemini üzerinde dokuma parçaları kalıntıları (M.Ö. 690’a tarihlendirilmektedir.) bulunmuştur.³⁴ Desen ve renkler görülebilmüş, ancak böyle bir buluntu muhafaza edilemediğinden, sadece kayıtları tutulabilmiştir.³⁵ Bu bulgular daha 3000-4000 sene önce insanların düz dokumalar yaptığını kanıtlamakla beraber, bu becerilerini daha önceki dönemlerde kazanmış olduklarının da kanıtıdır.

M.Ö. 5. - 3. yüzyıllara ait Pazırık kurganında dünyanın en eski halısı olarak bilinen Pazırık halısı ile birlikte keçeden yaygılar ve dua eden kadın figürlerinin tasvir edildiği kilim parçası da bulunmuştur. Yine bu yörede Başadar isimli kurganda ve Kuzey Moğolistan’daki Noin Ula’da da atkı atlamalı ve sarmalı cicim, zili, sumak gibi düz dokuma türlerinde ufak parçalar bulunmuştur.³⁶ Dokuma örneklerinin yapıldığı dönemde bu bölgelerde Türklerin yaşaması ve buluntuların olduğu mezarların da onlara ait olması,

³⁴ Belkıs Acar, *Kilim Cicim Zili Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları* (İstanbul: Eren Yayınları, 1982), 118,

³⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), III/161-175; Belkıs Acar, *Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar* (İstanbul: Akbank Kültür Yayınları, 1975), 15-40.

³⁶ Bekir Deniz, *Ayyacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1998), 10; Yetkin, *Türk Halı Sanatı*, 15.

dokumaların da onlar tarafından yapılması ihtimalini güçlendirmektedir.

Sonraki dönemlerde Türkler Anadolu'ya geldiklerinde Orta Asya'daki dokuma geleneğine dayanan zengin bir dokuma kültürüne sahiptiler. Bu kültür burada da devam ettirilmiş ve yerli geleneklerle daha da zenginleşmiştir. Türklerin Anadolu'ya geldiklerinde dokuma yapmaya devam ettiklerini, Selçuklular döneminde Konya, Kayseri, Sivas, Aksaray gibi yerleşim yerlerinin dokumalarıyla ünlü merkezler olduğunu çeşitli kaynaklardan anlamak mümkündür.³⁷

Maalesef, tüm dokumalar gibi düz dokuma yaygıların da günümüze ulaşabilen örnekleri çok azdır. Washington Tekstil Müzesi'nde bulunan ve 16. yüzyıla ait sumak tekniğinde dokunmuş bir yaygı parçasının deseni, Holbein grubu halıların desenine benzer ve Kufi bordürlüdür. Sivas Divriği Ulu Camiinde bulunan 16.yy. çini, kumaş ve saray halılarının desen özelliği ile çok benzerlik göstermektedir.³⁸ Bunların dokumalarındaki teknik özelliğin üstünlüğüne bakılarak bu dokumaların sarayın atölyelerinde dokunduğu söylenebilir. Kütahya'nın Hisarbeyoğlu Mustafa Bey Camiinde bulunan enine şeritler içinde karanfil motifli kilim de 16.-17.yy. saray kilimlerindenidir.³⁹ İstanbul'da Hekim oğlu Ali Paşa Camiinde bulunan çok eskimiş bir kilim 15.yy. hayvan figürlü Anadolu kilimleriyle benzerlik göstermektedir.⁴⁰

Konya Mevlana Müzesinde bulunan karanfil desenli kilim, Divriği kilimleri gibi 16.yy. saray için dokunmuş parçalardan olup deseni Üsküdar çatmalarına benzemektedir.⁴¹

18.-19. yüzyıllara ait düz dokuma yaygılar, Osmanlı devrinin en yaygın düz dokumalarıdır.⁴² Günümüzde Anadolu'da, özellikle de camilerde bu döneme tarihlenebilecek çok sayıda örnek bulunmaktadır. Saray kilimlerinden farklı olarak ilikli kilim ya da cicim, zili, sumak tekniklerinde dokunmuş bu yaygılar, ait oldukları yörelerin

³⁷ Deniz, *Ayvacak (Çanakkale) Yöresi*, 10-13

³⁸ Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, 112.

³⁹ Azize Aktaş vd., *Türk Soylu Halkların*, 66-67.

⁴⁰ Şerare YETKİN, "İstanbul'da Hekimoğlu Ali Paşa Camiinden Hayvan Figürlü Bir Türk Kilimi", *Vakıflar Dergisi* 9 (2006), 327-329.

⁴¹ Mehmet Önder, "Konya-Mevlâna Müzesi'nde Üç Yazılı Halı", *Türk Etnografya Dergisi* 69 (Ocak 1991), 5-12.

⁴² Oktay Aslanapa, "Türk Halı Sanatında Yeni Keşifler", *Arş Dergisi* 2 (1997), 10-17.

özelliklerine sahipler. Aslında bu kilimler, günümüzde dokunan Anadolu düz dokuma yaygılarının öncüleridir.⁴³

Kilim, cicim, zili, sumak gibi düz dokumalar Anadolu'nun her yerinde teknik ve hammadde farklılığı ile dokunmuş ve dokunmaya devam etmektedir. Desen özelliği bakımından benzerlik gösterecek de kullanılan motiflerin anlamlarında yöreye göre farklılıklar görülmektedir. Anadolu'da dokunan kilimlerin ortak bir özelliği de dokumada kullanılan renkli ipliklerin doğal boya ile çeşitli renklerde boyanmış olmasıdır. 1890 yılında sentetik boyaların ülkemize girmesiyle Anadolu'nun tamamında dokuma ipliklerinin bütünüyle doğal yöntemlerle boyandığını söylemek çok güçtür.

2.2.2.Türk Düz Dokuma Çeşitleri ve Özellikleri

Düz dokumalar tarihi süreçte ilk olarak yer tezgâhında dokunmuş, teknolojinin gelişmesiyle ahşap germe ve ahşap sarma tezgâhlarda dokunmuş, günümüzde ise hem ahşap germe tezgâh, hem de demir germe tezgâhlarda dokunmaya devam etmektedir. Bunlar genelde iki veya üç iplik grubu ile yapılan el dokumaları olup kullanım alanlarına uygun özelliklerle üretilmektedir.

Düz el dokumaları sanatsal özellikleri ve dokuma tekniğine göre dörde ayrılır bunlar; Kilim, Cicim (cecim, cacım), Zili, Sumak dokumalardır.

2.2.2.1.Kilim

Kilim, dokumanın boyunca önlü arkalı çift sıra halinde ve hammaddesi pamuk ya da yünden olan çözgü iplikleri ile onların arasından bir ön ve bir arkadan geçen enine atkı ipliklerinden oluşan ve çözgülerin atkılar tarafından tamamen örtüldüğü bir dokuma türüdür.⁴⁴ Her bir atkı ipliği dokunan motifin rengine uygun olarak seçilir, o rengin devam ettiği kısımda ilerler, rengin bittiği kısımdan geri dönüş yapar. Kilim dokumada halı dokumada olduğu gibi bir atkı ipliği bütün tezgâh boyu sıralı olarak devam etmez ve bu nedenle de dokumanın sıra ile gitmesi gerekmemektedir. Dokuyucu isteğine göre desene uygun olabilecek şekilde bir tarafı ilerletip sonra kilimin diğer tarafının dokumasını tamamlayabilir. Renkli atkı iplikleri dokuma ilerledikçe kirkitle sıkıştırılır. Atkı iplikleri

⁴³ Deniz, *Ayvacak (Çanakkale) Yöresi*, 56.

⁴⁴ Aytaç, *El Dokumacılığı*, 64.

sıkıştırıldıkça da çözgüler kaybolduğundan atkı yüzölü dokuma oluşur. Anlatılan teknikle oluşan kilim “ilikli kilim” olarak bilinen çeşittir.⁴⁵

Bu kilimde farklı renkte atkı ipliklerinin karşılıklı dönüş yaptığı kısımlarda ilikler (delikler) oluşur ve bu da yaygının dayanıklılığının azalmasına neden olur. İliklerin giderilmesinin çeşitli teknik yöntemleri vardır ve bu da farklı kilim çeşitlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yöntemlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz;⁴⁶ Kilimde dikey çizgilerin kullanılmaması, eğri atkılı kilim dokuma, normal atkılar arasına ek atkı sıkıştırılması, çift kenetleme ile iliklerin yok edilmesi, atkılarının aynı çözgüden geri dönmesi ile iliklerin yok edilmesi, sarma kontur kullanılması, eğri atkılı kontur kullanılması gibi farklı tekniklerle dokunması kilim dokuma türünün çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

2.2.2.2.Cicim

Atkı ve çözgülerin birbirini kapatmadığı eşit aralıklarla birbirini tamamladığı atkı yüzölü dokumadır. Atkı ipliği çözgü ipliği ile aynı renkte ve aynı kalınlıkta olur. Desen ipliği dokunan motife göre önden üç çözgü ipliğinin önünden arka dönüşünde iki çözgü ipliğine sarılarak öne alınır ve bu işlem çaprazlama yukarı doğru devam edilir. Arkadan öne doğru gelen dokuma ipliğini takip edebilmek için cicim ters yüzden dokunur.⁴⁷ Anadolu’da bir veya iki kişi tarafından dokunur. Önde oturan dokuyucu, motiflerin düzgün durmasını sağlar ve her desen sırasından sonra üzerinden atkı ipi geçirip kirkitle sıkıştırılır. Dokumanın düz yüzü kirkitle sıkıştırma sırasında dışarı doğru taşar ve kabarık görünür.⁴⁸

Cicim dokuma çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz; Seyrek Motifli Cicim, Atkı Yüzölü Seyrek Motifli Cicim, Sık Motifli Cicim, Atkı Yüzölü Sık Motifli Cicim.⁴⁹

⁴⁵ Aysen Soysaldı, “Türk Kilimlerinde Dokuma Teknikleri ve Boyama Özellikleri” *Erdem* 10/30 (1999), 599-613.

⁴⁶ Acar, *Kilim Cicim*, 48-54.

⁴⁷ Neriman Görgünay Kırzioğlu, “Anadoluda Cicim Çeşitleri”, *III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri* 5 (Ankara: Maddi Kültür Yayınları, 1987), 139-150.

⁴⁸ Görgünay, “Anadolu’da Cicim Çeşitleri”, 80-81.

⁴⁹ Bekir Deniz, “Anadolu-Türk Dokuma Sanatında Cicim”. *Sanat Tarihi Dergisi* 7/7 (Temmuz 1994), 69.

2.2.2.3.Zili (Sili)

Üç veya daha fazla iplik sistemine dayanılarak yapılan bir düz dokuma yaygı türüdür.⁵⁰ Bazen zili dokuma, cicim dokuma tekniği ile birlikte kullanılarak yapılır. Desen özelliği bakımından Türkistan halılarının desen özelliğine benzer. Zili dokumalar da atkı yüzölü dokumalardır. Dokuma 3-1, 5-1 gibi çözgüye sarılarak yapılır araya iki kat atkı atılır ve kirkitle sıkıştırılır. Diyagonal dokuma ve düz dokuma şekli bazen bir dokumada aynı anda kullanılabilir; bütün bu yöntemler doğrultusunda zili dokuma çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz; Düz Zili, Çapraz Zili, Seyrek Zili, Damalı Zili ve Kontürlü Zili.(Çoruh Vadisinde Düz Dokumalardır.⁵¹

2.2.2.4.Sumak

Farklı renkteki desen ipliklerinin çözgü ipliklerine dört çözgü ipliği önden alınarak arkadan iki çözgü ipliğinden, yani sarılan dört çözgü ipliğinin arasından öne çıkıp çözgü ipliklerine 4-2 şeklinde dolandırılarak yapılır. Desen iplikleri her sırada aynı şekilde üstten alta doğru veya alttan üste doğru sarılarak dokunur ve araya atkı atılır.⁵² Sumak dokumayı bu uygulama tekniği ışığında 6 farklı şekilde dokunduğu bilinmektedir. Bunlar; Düz Sumak Dokuma, Atkısız Düz Dokuma, Balık Sırtı Düz Dokuma, Balık Sırtı Atkısız Sumak Dokuma Ters Sumak Dokuma ve Çapraz, Alternatif Atlamalı Sumak Dokumadır.⁵³

⁵⁰ Acar, *Kilim Cicim*, 62.

⁵¹ Fatma Akbil, “Bergama Dokumaları Cicim Sili”, *Türkiyemiz Dergisi* 21 (Şubat 1977), 14.

⁵² Acar, *Kilim Cicim*, 32-70.

⁵³ Acar, *Kilim Cicim*,55.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİNGÖL YÖRESİNDE EL DOKUMACILIĞININ MALZEME

KAYNAKLARI VE HAMMADDENİN DOKUMAYA HAZIRLANMASI

3.1.Bingöl’de El Dokumacılığının Malzeme Kaynağı Olarak Küçükbaş

Hayvancılık

Bingöl insanının en büyük ekonomik dayanağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Arazinin engebeli oluşu büyükbaş hayvancılıktan çok küçükbaş hayvancılığın yaygın olması sonucunu doğurmuştur. İlin yüzölçümünün % 53’ü çayır ve mera alanıdır. Bu özelliği ile de il hayvancılığa son derece elverişlidir. Köylerin yaklaşık %60’ında temel geçim kaynağı hayvancılıktır. İlde en çok beslenen hayvan koyun, kıl keçisi ve sığırdır. Başlıca koyun yetiştirme alanları Karlıova, Adaklı ve Solhan’dır. Özellikle Bingöl Dağları ve Şerafettin Dağları üzerindeki geniş yaylalar hayvancılığa çok müsaittir. Koyun varlığının en önemli bölümünü göçebelerin koyunları oluşturmaktadır. İl, göçebelerin hayvanları için tam bir geçit bölgesidir; Bingöl mera ve yaylalar merkezidir.⁵⁴

Yörede tamamen mera hayvancılığı yapılmaktadır. Hâkim olan koyun ırkı mor karaman ve ak karamandır. İlde küçükbaş hayvancılıkta et, süt, yoğurt, yağ, peynir üretimi geçim kaynağı olduğu gibi hayvanın derisinden, yününden, kılından da yöre insanı gelir elde edebiliyor. Yaşam alanlarında ihtiyaç duydukları her sahada bütün bu kaynaklardan tamamen doğal yöntemlerle istifade edebiliyorlar. İlde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği son yıllarda düşüş gösterse de ekonomik yapı içerisindeki oranında pek bir değişiklik görülmemektedir. Bu alanda yapılacak olumlu atılımlar ve yatırımlar neticesinde hayvancılık sektörü bakımından çok elverişli olan ilde daha düzenli ve daha yeterli gelişmeler sağlanabilir.⁵⁵

⁵⁴ Alay, *Bingöl*, 88.

⁵⁵ Bingöl’de Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Durumu ve Geliştirme Olanakları. Proje Raporu-2013. s. 29-31.

Fotoğraf: 3.1. Bingöl Yaylasında Küçükbaş Hayvan (Mor Karaman)

3.2.Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokumalarda Kullanılan Hammadde ve Hazırlanışı

Bingöl yöresinde yerel el sanatları daha ziyade dokuma ve örgücülüğe dayanmaktadır. Zira yörede halkın en önemli gelir kaynağı hayvancılık olduğu için geleneksel el sanatlarında da bu unsurun tesirini görmek mümkündür. Ancak bugün geleneksel el sanatları gelişen teknoloji ve şehirleşmeyle birlikte yavaş yavaş yok olma eşiğine gelmiştir. İnsan elinin emeğiyle yapılan sanatlar yerini makinelere bırakmak zorunda kalınca el sanatları da işlerliğini kaybetmiştir. Yalnız yörede daha çok kırsal kesimlerde yerel el sanatları yapımı ve üretilen materyallerin kullanımı hala devam etmektedir. Özellikle dokuma ve örgücülük varlığını korumaktadır. Kent merkezlerinde halı dokuma kursları açılarak halıcılık faaliyetleri bir plan çerçevesinde sürdürülmektedir. Kırsal muhitlerde ise halk öncelikle kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla halı, kilim, palas, çorap, eldiven, heybe, keçe gibi mamulleri geleneksel olarak kendi el becerisi ve sanat zevki ile üretmektedir. Bingöl’de özellikle kırsal kesimde yaptığımız inceleme ve gözlemler neticesinde en yaygın olarak sürdürülen yerel el sanatlarını yapıldıkları materyalleri dikkate alarak sınıflandırmak mümkündür.

Halkın çoğunun bu yörede hayvancılıkla uğraştığı ve dolayısıyla da hayvansal ürünlerden faydalandığı bilinmektedir. El dokumacılığı ve örgücülükte hayvanın yününden yararlanılarak üretilen en önemli ürünler halı, kilim, cicim (cacım), palas, heybe, çuval vb.dir. Bu ürünleri üretmek için başlıca hammadde olan yünden bir sıra işlemler sonucu iplik elde edilmektedir. Küçükbaş hayvancılıktan elde edilen yapağının ipliğe dönüştürülmesi işlemleri her yörede kendine özgü özelliklere sahip olmaktadır.

Bingöl yöresinde bu işlemlerin yapım aşamaları ve özellikleri bu bölümde ele alınmıştır.

3.2.1.Yünün Kırkımı

Kırkım işlemi; tecrübeli kişiler tarafından titizlikle ve özen gösterilerek, kırkım işlemi yapılan hayvan korkmadan, stres altında olmadan, yaralanmadan kırkım işlemi yapılmaktadır. Koyun, kuzu ya da keçi kırkımı yapılacağı zaman hayvan bir gün öncesinden aç bırakılır. Kırkılacak hayvanın yününün ıslak olmamasına özen gösterilir.

3.2.1.1.Küçükbaş Hayvanın Kırkım Zamanı

Kırkım işlemi iklim şartlarına bağlı olarak bölgeden bölgeye değişim göstermektedir. İklim ve coğrafi yapısından dolayı Bingöl’de koyun ve keçinin kırkımını yapmak için bahar yağmurlarının dinmesi beklenmektedir, bunun nedeni; daha kaliteli yün, buna bağlı olarak da daha kaliteli iplik elde edebilmektir.

Kırkım işlemi genelde yılda bir defa yapılır; yalnız besi hayvanlarında yılda iki defa yapılmaktadır; böylece daha çok süt ve sağlıklı et elde edilir. Küçükbaş hayvanın kırkımı Nisan sonu, Mayıs başı toplam 10-15 gün süre zarfı içinde yapılır. Nisan ayı sonunda kırkım hazırlıklarına başlanır, Mayıs ayının ilk haftasında kırkım hazırlıkları tamamlanır ve ayın en uygun haftasında kırkım işlemlerine geçilir, kırkım yapmaya önce kısır hayvanlardan başlanıp müteakiben şişek (erkek kuzu) ve toklular (iki yaşına giren dişi koyun), en son da sağmalların kırkımı yapılır. Yılda iki defa kırkımı yapılan besi hayvanlarının ilk kırkımından yaklaşık 40-45 gün sonra ikinci kırkım yapılır.

3.2.1.2.Kırkma işlemi

Koyunyünü ve keçi kılı kesim işlemini yapmada kırkma makası kullanılmaktadır. Yünün ve kılın kesimi daha rahat ve çabuk yapılabilsin ve kırkım yapılan hayvanı rahatsız edecek bir durum söz konusu olmasın diye kırkımdan önce kırkım makası temizleme, yağlama ve bileme işlemlerinden geçer. (Fot:2)

Fotoğraf 3. 2. Kırkım Makasının Hazırlık Aşamaları (M.KAN)

Daha kolay ve rahat bir kırkım olabilmesi için yapağısı kesilecek hayvanın terlemesi sağlanır. Terleyen hayvanın dört ayağından tutarak incitmeden ve ürkütmeden temiz, aydınlık ve rüzgâr olmayan bir alanda yere yatırılır, ayakları çapraz bir şekilde bükümlü kalın bir ip ile bağlanır. Kırkım hayvanın boynundan başlanıp gövdeye doğru ilerlenir (Fot: 3. 4).

Fotoğraf 3. 3-4. Koyunun Kırkım İşlemine Hazırlanması ve Kırkım İşlemine Başlanması

Önce bir taraf yapılır, daha sonra hayvan dikkatlice çevrilerek öbür tarafı da kırılarak kuyruğa doğru kırkım işlemi bitirilir. Kırkımı biten hayvanın ayağına bağlanan ip çözülür ve hayvan serbest bırakılır (Fot: 5. 6) ⁵⁶

Fotoğraf 3. 5-6 Yün Kırkma İşlemi

⁵⁶ Hakkı İnce, Bingöl / Karhova Kargapazarı Köyü İlk Öğretim Okul Mdr.

Yün kırkım işlemi yapılırken hayvanın yünü bir bütün olarak gömlek adı verilen şekli ile çıkarılır. Kırkımda derinin kesilmemesine dikkat edilir. Koyunların kırkımını aynı günde bitirme zorunluluğu yoktur. Koyun sürüsünün kırkımı birkaç gün, hatta iki hafta sürdüğü zamanlar olur. (Fot. 7-8)

Fotoğraf 3. 7-8 Kırkma İşlemi Bittikten Sonra Koyunun ve Yapağının Görüntüsü

3.2.1.3.Kırkımı Yapılan Yapağının Toplanması

Kırkım işlemi tamamlandıktan sonra yapağı bir-iki defa dikkatlice ve özenle silkelenir, kaba kirleri dökülen yapağı temiz bir yere serilerek havalandırılır. Eğer yapağıda nem varsa, kuruyuncaya kadar bekletilir. Havalandırılan gömleğin sağ ve sol yanları ortada birleşecek şekilde katlanır (Fot.11.12) Daha sonra gömlekler rengine, cinsine göre ayrılır ve her biri telis torbalara çok baskı uygulamadan yerleştirilir. İçine yapağın yerleştirildiği çuvallar yerden 8-10 cm yükseklikte tahta ızgaralar üzerine çok bastırılmadan istif edilir; ayrıca istif yerleri kuru, temiz, aydınlık ve havadar olmalıdır. Küf ve güvelenmeye karşı özenle muhafaza edilmeli ve farelere karşı da dikkatli olunmalıdır.⁵⁷

⁵⁷ Emre Avcı, Bingöl /Karlıova Kargapazarı Köyü Sakinlerinden

Fotoğraf 3. 9-12. Kırkımı Yapılan Yapağının Toplanması

3.2.1.4.Yapağının Yıkınması, Kurutulması ve Muhafaza Edilmesi

Kırkım sonu elde edilen yün, dokumada kullanılacak şekle getirilene kadar bir dizi işleminden geçmektedir. Kaba pisliklerden temizlenmiş, telis çuvallara yerleştirilmiş olan yünün yıkınıp temizlenmesi, taraktan geçirilip taranması, iplik haline getirmek için eğrilmesi özenle yapılması gereken işlemlerdir. Yünleri yıkama işlemi temiz, akıntılı su kenarlarında, çeşme başlarında yapılır. Kirli olan yapağlar yıkanmadan birkaç gün önce leğenlerde, ya da büyük kazanlarda suda bekletilerek üzerindeki yağ ve kirlerin yumuşaması sağlanır. (Fot.13) Akarsu kenarında yünün kir arındıran muhtelif deterjanlarla özenle yıkama işlemi yapılır, yıkanan yünler temiz düz bir taş zemin üzerine alınarak tokaç denilen tahtadan bir dövecek ile sıkı bir şekilde defalarca dövülerek yünlerin kirlilerden arınması sağlanır (Fot.15-16) Sonra bol suda birkaç defa durularak kümeler halinde taş üzerine alınır ve süzölmeye bırakılır. Suyu süzülen yünler taşların üzerine açılarak serilip güneşte kurumaya bırakılır (Fot.18) Kuruyan yünler tarama ve çırpma işlemlerinden geçmesi için tekrar temiz telis torbalara baskı uygulamadan yerleştirilir. (Fot.17) Yapağların bulunduğu torbalar serin, havadar ve aydınlık bir mekânda yerden 8-10 cm yükseklikte tahtaların üzerine konularak muhafaza edilir.

Fotoğraf 3.13-14. Yapağı ve Yünün Çeşme Önüne Yayılması ve Islatılıp Çiğnenmesi İşlemi

Fotoğraf 3.15-16. Islatılan Yapağı ve Yünün Çeşme Suyunda Yıkanması ve Tokaçlanması

Fotoğraf 3.17-18. Yünlerin Torbalara Alınarak Süzdürülmesi ve Taşlara Serilerek Kurutulması

3.2.2.Yünün Taranması

Fotoğraf 3.19-20. Y n taramada Kullanılan tarak  rnekleri

Y n taramada kullanılan tarak, genellikle dikdörtgen şeklinde olup, geni liğı 25-30 cm. arasında değişirken, boyu ise 45-50 cm. arasında değişiklik gösterebilir. Bu taraklar genellikle tahtadan ya da demirden yapılır. Bir tarafında, dikey olarak dizilmiş ve yaklaşık 15 cm boyunda olan sivri demirler bulunur. Diğer ba  kısmı da sivri bir yapıya sahiptir. Bu yapı, y n liflerini düzgün bir şekilde ayırmak ve düzenlemek için kullanılır. Tarama işlemi, yünün kalitesini artırmak ve daha ince, daha düzgün iplikler elde etmek için önemlidir. Bu taraklar, geleneksel dokuma ve iplik yapımında yaygın olarak kullanılan temel araçlardan biridir.

3.2.2.1.Tarama İşlemi

Tarama yapılacak alana savan denilen büyük bir bez serilir. Yıkanıp kurutulan ve telis torbalara yerleştirilen yapağıdan ihtiyaç duyulduğu kadarı bezin üzerine alınarak tarama işlemine geçilir. Tarama işlemi yapılırken tarağın demir dişli tarafı tarama işi yapan tarafından önüne alınır, yığılı olan yünden topak topak alarak tarağın dişlerinden defalarca yün açılana kadar geçirilir. (Fot.21.22)Bu yöntemle yün topağındaki liflerin düzlenmesi ve birbirlerine paralel hale getirilmesi sağlanır. Ayrıca tarama işlemi sırasında uzunluğu çok kısa olan lifler tarağın dişleri arasında kalarak, ya da yere dökülerek taranan lif kütesinden ayrılır. Taranmış liflerden kaliteli iplik eğirmek için kısa liflerin ayrılması çok önemlidir. Çünkü lifler uzun, ince, iyice düzlenmiş ve paralelleşmiş olursa, eğirilen iplik de kaliteli olacaktır. Tarama işlemi biten yün, iplik yapmak için bir tarafa, tarağın dişlerine takılı olarak altta kalan yün de bir tarafa bırakılarak (Fot.23.24) yünün kullanılacağı yere göre ihtiyaç duyulduğu kadar tarama işlemine aynı şekilde devam edilmektedir.

Fotoğraf 3.21-22. Yünün Taranması

Fotoğraf 3.23-24. Yünün Taranması ve Taranmış Yün Topağı

3.2.2.2.Tarak Dişlerinde Kalan Yünün ırpılması ve Kullanımı

Tarama yapılırken tarak dişlerine takılıp dipte kalan ve tarak altı adlandırılan kısa lifler savan denilen temiz büyük bir bez üzerine bırakılır. Bez üzerinde biriken tarak altı lifler tarama işlemi bittikten sonra düz ve yaklaşık 1.20 cm boyunda ince bir sopa yardımı ile dövülüp çırpılarak liflerin açılması sağlanır. Çırpma işleminden geçen bu lifler döşek, yorgan ve yastık yapımında kullanılır (Fot. 25-26)

Fotoğraf 3. 25-26. Tarak Altı Liflerden Yapılan Yorgan ve Yastık

3.2.3.Yn İpliğin Eğirilmesi

3.2.3.1.Bingöl Yöresinde Yn Eğirmede Kullanılan İğ (Teşi) ve Eğirme İşlemi

Taranan ynden iplik elde etmek için iğ (teşi) aleti (Fot. 27) kullanılır. Bu alet, liflerin eğirilip iplik elde edilebilmesi için kullanılan başi ökçeli, tepesine demirden halka yerleştirilmiş, yaklaşık 30-35 cm uzunluğunda ince ahşap sopa şeklindedir.

Fotoğraf 3.27-28. Yün Eğirmek İçin İlde Kullanılan İğ (Teşi) Örnekleri

Yumuşak topaklar halinde telis torbalara bastırılmadan yerleştirilen yün lifleri yumak halinde eğirici tarafından sağ el bileğine dolandırılır. Bileğe sarılan yünün ucu sol eldeki iğnin tepesinde bulunan çivi halkadan geçirilir. Eğirici bir taraftan iğni dizinden destek alarak döndürüp aşağıya sarkıtır, bir taraftan da sağ eliyle bileğindeki yünün iğne eşit oranda akışını sağlar (Fot. 29). Başlangıç iğne takılarak sarkıtılıp döndürülen lif destesi gereken kalınlığa dek inceltilip büküm sonucunda iplik halini alır. Lif topağının inceltilmesi ve bükülmesi sonucu oluşan iplik, iğne aletinin sapına sarılarak yünün eğirilmesi işlemine aynı şekilde devam edilir ve istenilen uzunlukta ve kalınlıkta dokuma ipliği elde edilir (Fot. 30).

Fotoğraf 3.29-34. Yün Eğirme İşlemi

İğ yardımı ile yünün bükümü ne kadar çok yapılırsa, o kadar ince dokuma ipliği elde edilir. İpliğin bükümü az yapılırsa daha hacimli ve kalın dokuma ipliği elde edilir. Ayrıca dokuma için çözgü ipliği hazırlarken büküm işleminden geçmiş iki ya da üç yumak iplik uçlarından birleştirilerek yeniden iğde bükülerek çözgü ipliği elde edilir. Bu işlem sonucu birkaç tek iplik birleştirilmiş ve hem de yeniden bükülmüş olduğu için elde edilen iplik daha sağlam olur. Çözgü iplikleri dokuma sırasında daha fazla gerilmeye maruz kaldığı için daha sağlam olmaları gerekmektedir ve bunun için de daha yumuşak ve az dayanıklı olan tek iplikler birleştirme ve büküme tabi tutulmaktadır.

3.2.3.2.Eğrilmiş İpliklerin Sarılması ve Muhafaza Edilmesi

İğin sap kısmında biriken yumak halindeki iplik, eğirici tarafından sarılarak çileler haline getirilir. Çileler halindeki bükümlü yün iplik hem doğal haliyle dokumaya, hem de dokunacak ürün için arzu edilen renge boyamaya hazır hale getirilmiş olur. Bu hazır iplik çileleri de bastırılmadan çuvalara toplanarak havadar, yerden yüksek ve genelde karanlık

yerde muhafaza edilir. İpliklerin boyanma veya dokumaya kadar muhafaza sırasında güvelenmemesi ve farelerden korunmasına dikkat edilir.

Fotoğraf 3.35-37 Eğirilmiş yün İplik, Yumak ve Çile

3.2.4.Yün İpliğinin Boyanması

Bingöl İlinde halı ve düz dokuma iplikleri ilk zamanlar yer tezgâhında dokumalarını yaptıkları dönemlerde doğadaki bitkilerden yararlanılarak dokuma iplikleri doğal yöntemlerle boyanarak kullanılmaktadır. Daha sonraları günümüzde kumaş boyamada da kullanılan paket boyalarla dokuma ipliklerini boyayarak kullanmaktalar ya da Elazığ, Isparta, Mardin, Diyarbakır gibi illerden renkli dokuma ipliklerini temin ederek halı ve düz dokumalarını, yapmaktadırlar.

3.2.4.1.Yörede Hazır Boya ile Yapılan Yün İplik Boyama İşlemi

Boyanacak yünlerin boyayı eşit alabilecekleri içindeki yünleri rahat karıştırabilecekleri büyüklükte bir kazan su ile doldurulur ve yanan ocağın üstüne bırakılır. Önce kaynamaya başlayan kazandaki suya pakette toz halinde bulunan hazır boya dökülür uzun bir sopa ile kazana dökülen boya karıştırılır ve boyanın tamamen su içinde erimesi, suya karışması sağlandıktan sonra boyanacak doğal krem ya da beyaz renkteki bükülüp çile haline getirilen yünler boyayı en iyi şekilde ve eşit alabileceği sayıda (5 ya da 6 çile) boyanacak çile halindeki yün iplik boyalı su dolu kazana bırakılır. Boyalı su dolu kazanda kaynayan yünler ara ara temiz bir sopa ile döndürülerek boyanın çile halindeki ipliğin her yerinde aynı oranda nüfuz etmesi sağlanır, böylece boyanan iplikte ton farklılıkları oluşmasının önüne geçilir. 1000 derece boyalı suda 15-20 dk. Kaynatılan yünler kazandan çıkarılarak soğuk su dolu leğenlere basılarak şoklama yapılır üst üste bu işlem birkaç defa tekrarlanır sonra da gün boyunca soğuk su da bekletilir. Renklendirilmiş soğuk su şoklaması yapılmış leğende suda bekletilmiş boyanmış iplikler

soğuk suda son bir defa daha soğuk sudan geçirilir ve çamaşır kurutma ipliğine asılarak yünün kuruması sağlanarak dokuma vb. işler için kullanıma hazır hale getirilmektedir.

3.2.4.2.Yörede Dokumada kullanılan İpliklerin Çeşidi ve Temini

Yörede yapılan dokumalarda kullanılan İplikler; pamuk ipliği, yün ipliği ve keçi kılıdır. Pamuk İpliği; yörenin coğrafi yapısı pamuk yetiştirmeye elverişli olmasa da Murat Suyu havzası boyunca genç ilçesinin köylerinde özellikle; Çanakçı Köyü'nde Osmanlı döneminde pamuk yetiştiriciliği yapılmakta ve elde edilen pamuktan; yatak, döşek, yorgan, yastık gibi ihtiyaçlar karşılanmaktadır; ayrıca pamuktan geleneksel yöntemlerle elde edilen iplik, ham haliyle kullanımının yanında doğal yöntemlerle boyama işlerinden geçirilerek çeşitli renklerde ve özelliklerde kumaşlar dokunmuştur. Yörede yöre insanı tarafından dokunan birbirinden farklı ihtiyaçlar için kullanılabilecek kumaşlar; iç çamaşır, içlik, gömlek ve kıyafetler dikilmiştir. Bunun yanı sıra Bingöl İlinin diğer ilçe ve köylerinden, Elazığ'ın Palu ilçesinden gelinerek ihtiyaç duydukları kumaşları bu yörede temin etmişlerdir. 40-50 yıl öncesine kadar devam eden üretim teknolojinin gelişmesi ile yörede geleneksel ve doğal yöntemlerle elde edilen pamuk ipliği ve pamuk ipliğinden dokunan kumaşların yerini fabrika üretimi olan kumaşlara ve hazır giyime bırakmıştır.

Coğrafi yapı ve iklim şartlarından dolayı yörede bulunan meşe ağacının yoğun olması nedeniyle geçim kaynağı olarak keçi yetiştiriciliği de yaygın olarak yapılmaktadır. Etinden, sütünden, peynirinden, istifade edilen keçinin kılından da keçi kılı ipliği elde edilerek; yaygın olarak kullanılan dokuma çeşitlerinden; cicim, palas, çuval, heybe, örken, halat vb. ürünler yapılmıştır.

Bingöl'de en yaygın geçim kaynağı küçükbaş hayvancılık olduğundan; yörede yün iplik temin etme noktasında hiçbir zaman sıkıntı yaşanmamıştır. Yünden elde edilen iplikler yine tamamen geleneksel yöntemlerle elde edilip boyanarak; halı, kilim, cicim, palas, kumaş dokumaların hammaddesi olarak kullanılmıştır.

Yörenin coğrafi yapısı ve iklim şartları pamuk yetiştirmeye elverişli olmadığı için halı ve kilim dokumada çözgü ve atkı olarak kullandıkları pamuk ipliklerini Elazığ Dayılar Halıcılık A.Ş. Şinasi bey den ve Isparta' da Kaçkoçlar Limited Şirketi A.Ş. den Kadir Kaçkoç beyden temin edilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİNGÖL YÖRESİ HALI VE DÜZ DOKUMALARININ YAPIMI

4.1.Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokumaların Yapımında Kullanılan Araç ve Gereçler

Fotoğraf 4. 1. Bingöl Üniversitesi Halı-Kilim Dokuma Atölyesinde Kullanılan Malzemeler

Bingöl yöresinde halı, kilim, cicim, palas ve kumaş dokuma işlerinde kullanılan tezgâh çeşitleri zaman içinde değişim göstermiştir. Osmanlı döneminde, dokuma işlerinde yaygın olarak yer tezgâhları, ahşap germe tezgâhları ve ahşap sarma tezgâhları kullanılmıştır. Ancak, sonraki dönemlerde, ahşap tezgâhların yerini metal sarma ve metal germe tezgâhlar almıştır. Bu değişimler, teknolojik ilerlemeler ve üretim verimliliğinin artmasıyla birlikte gelmiştir. Bugün metal tezgâhlar, daha sağlam ve etkili bir dokuma süreci sağlayarak geleneksel dokumacılığı modernize etmiştir.

Dokuma işlemlerinde kullanılan iplikler farklı hammaddelerden oluşur. Çözümlü ipliği olarak genellikle pamuk, yün ve keçi kılı tercih edilirken, atkı iplikleri için de aynı malzemeler kullanılır. Halı ve düz dokuma çeşitlerini yaparken desenlerin oluşturulması için çeşitli araçlar gereklidir. Bunlar arasında çözgü demiri, oturak, kirkit, makas, cetvel, renkli kalem, mezura, metre ve iri iğne gibi araçlar bulunmaktadır. Bu araçlar, dokuma sürecinde desenlerin oluşturulması ve detayların işlenmesinde kullanılır.

4.1.1. Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokuma Yapımında Kullanılan Tezgâhlar

Yörede, halı dokumada kullanılan tezgâhlar zaman içinde önemli değişimlere uğramıştır. Yaklaşık 50-60 yıl öncesine kadar, yerel dokumada yaygın olarak yer tezgâhları tercih edilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde ise dokuma çeşidine bağlı olarak hem yer tezgâhları hem de ahşap germe tezgâhlar kullanılmıştır. Günümüzde ise düz dokuma çeşitlerinin yapımında ve halı dokumada metal germe tezgâhlar tercih edilmektedir. Bu değişimler, teknolojik ilerlemelerin ve dokuma sanatının evriminin bir yansımasıdır. Günümüzde kullanılan tezgâhlar, daha özenli ve verimli bir üretim süreci sunarak, yörede geleneksel halı dokumacılığının modernleşmesini sağlamıştır.

a-) Halı Tezgâhı: İlde, kaba kalitede ve Hereke tarzında halılar dokunmaktadır ve bu dokumalar genellikle metal sarma tezgâhlarda gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, ilde sipariş üzerine masa üstü isimlikler de üretilmektedir. Bu isimlikler, genellikle küçük ahşap germe tezgâhlarda dokunmaktadır. İki farklı dokuma türü için farklı tezgâhlar kullanılması, dokumaların özelliklerine göre ve yörede taleplere uygun üretim süreçlerinin benimsendiğini göstermektedir.

Fotoğraf 4. 2. İlde Kullanılan Metal Sarma halı Tezgâh ve Germe Ahşap Tezgâh Örneği

b-) Düz Dokuma Tezgâhları: İlde Düz dokuma olarak kilim, cicim ve palas dokunmaktadır. Bu düz dokuma çeşitleri metal germe ve ahşap germe tezgâhlarda yapılmaktadır.

Fotoğraf 4. 3. Bingöl İlinde Kullanılan Düz Dokuma Tezgâh Çeşitleri

4.1.2. Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokuma Yapımında Kullanılan İplikler

4.1.2.1. Dokuma İpliği, Çözüğü ve Atkı iplikleri

Dokuma işlemlerinde kullanılan iplikler, ürünlerin kalitesini ve özelliklerini belirleyen önemli unsurlardan biridir. Bu ipliklerin hammaddesi dikkate alındığında, dokuma ipliği genellikle yünden üretilirken, çözgü ipliği için yün ve pamuk karışımı tercih edilir. Atkı iplikleri ise pamuktan yapılmaktadır. Özellikle çözgü ipliğinde kullanılan iplikler genellikle 6 kat ve 12 büküm pamuk ipliklerdir. Kalın atkı ipliği için ise 8 kat pamuk iplikler kullanılırken, ince atkı ipliği için 4-6 kat pamuk iplikler tercih edilmektedir. Bu ipliklerin seçimi, dokunan ürünlerin kalitesini, dayanıklılığını ve dokunma hissini etkileyen önemli bir faktördür.

Fotoğraf 4. 4. Halı Dokumada kullanılan Çözü İpliği örnekleri

Fotoğraf 4. 5. Halı Dokumada kullanılan alt atkı ipliği

Fotoğraf 4. 6. Halı Dokumada kullanılan alt atkı ipliği

4.1.3. Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokuma Yapımında Kullanılan Çözü

Sarma Aleti

Fotoğraf 4. 7. Halı Çözüğü hazırlamada kullanılan Çözüğü Demiri

Çözüğü Hazırlama Aleti (demir / aparat): Fotoğrafta görüldüğü gibi, en az 6 metre uzunluğunda olan demir malzemeden yapılmış bir alet bulunmaktadır. İki uçta karşılıklı dikey olarak yerleştirilen demirler, 100-110 cm yüksekliğinde ve 4 cm çapındadır. Bu dikey demirlerden sadece bir tarafı gövdenin diğer ucuna kadar hareket ettirilebilen şekilde tasarlanmıştır. Hareket eden taraftaki demir, hazırlanacak çözüğü boyuna göre istenilen uzunlukta sabitlenebilen U şeklindeki demir yapıyı oluşturur. Bu demir yapı, dokuma sürecinde çözüğü ipliğinin düzgün bir şekilde gerilmesini sağlar ve çözüğü tellerinin aynı hizada ve aralıklarda dizilmesini temin eder. Böylece, çözüğünün tezgâha doğru ve düzgün aktarılması sağlanır ve bu sayede dokuma ürünleri düzgün ve kaliteli bir şekilde ortaya çıkar.

4.1.4.Bingöl Yöresinde Halı ve Düz Dokuma Yapımında Kullanılan Gereçler

Halı ve Düz dokuma işlemlerinde kullanılan gereçler; oldukça çeşitlidir. Kirkit, hav kesim makası, oturak, renkli kalem, mezura-metre, cetvel ve iri iğne gibi gereçlerdir. Bu gereçler dokuma sürecinin her aşamasında önemli rol oynarlar. Kirkit, dokuma tezgâhındaki iplikleri düzgün bir şekilde ayarlamak için kullanılırken, hav kesim makası ise dokunan halının veya düz dokumanın düzgün ve estetik bir şekilde kesilmesini sağlar.

Oturak, dokuma sırasında çalışan kişinin rahat bir şekilde oturmasını sağlarken, renkli kalem ve cetvel gibi araçlar desenlerin ve ölçülerin belirlenmesinde kullanılır. Mezura-metre ise doğru uzunluk ve ölçülerin belirlenmesinde yardımcı olurken, iri iğne dokuma işlemi sırasında kullanılan ipliklerin düğümlenmesi veya düzeltilmesi için gereklidir. Bu gereçler, dokuma işlemlerinin doğru ve kaliteli bir şekilde gerçekleşmesini sağlayarak, sonuç olarak estetik ve dayanıklı dokuma ürünlerinin ortaya çıkmasına katkıda bulunur.

Fotoğraf 4. 8. Halı ve Düz Dokumada Kullanılan Yardımcı Malzemeler

Fotoğraf 4. 9. Kirkit

a. Kirkit:

Çözü tellerine düğüm atılan renkli ipliklerle bir sıra oluşturulduktan sonra atkı ipliği eklenir ve ardından dokuma ipliği ve atkı ipliği sırasına vurularak halının kalitesine göre ipliğin sıkışmasını sağlayan bir alettir kirkit. Demir plakalı olan kirkit, Hereke tipi, kaba kalite halı dokumada ve düz dokumalarda sıkça kullanılır. Kullanıldıkları dokuma

kalitesine bağı olarak kirkıt dişleri değışir; örneğın, ince dişli kirkıtlar genellikle Hereke halılarında kullanılırken, kaba kalite halılarda ve düz dokumalarda kalın dişli kirkıt çeşitleri tercih edilir. Kirkıtlar, dokuma sürecinde ipliklerin düzenli bir şekilde yerleştirilmesini sağlayarak, halıların veya düz dokumanın kalitesini artırmak için önemli bir role sahiptir.

Fotoğraf 4.10. Halı Dokumada Kirkıt kullanımı

b. Halı Hav Kesim Makası:

Fotoğraf 4. 11. Halı Dokumada Hav Kesim Makası

El dokuması halılarda, çözgü ipliklerinin çiftine düğüm atılarak yapılan renkli ipliklerin, dokunan halının kalitesine göre farklı hav yükseklikleri bulunur. Bu farklılık, halının dokunan kalitesine bağı olarak değışiklik gösterir. Halı havlarının uzunluğunu ayarlamak ve dokunan halının kalitesine uygun hale getirmek için kullanılan bir alettir makas. Makasın yüksekliğı, halı kalitesine göre ayarlanmaktadır. Bu ayarlama işleminin için makasın iki kattan oluşan vidalı kısmının arka yüzüne mukavva yerleştirilir ve vidalar sıkıştırılarak makasın hav yüksekliğı belirlenir. Bu şekilde, halı havlarının düzenlenmesi ve dokunan halının istenilen kaliteye ulaşması sağlanır.

Fotoğraf 4.12. Halı Hav Kesim Makasının Kullanım Şekli

c. Oturak:

Dokuma sırasında rahat bir oturma sağlamak amacıyla kullanılan özel bir eşya, dokuyucunun konforunu artırmak için tasarlanmıştır. Bu eşya, tahta malzemeden yapılmış ve üstü sünger dolu deri kaplama ile kaplanmıştır. Genellikle uzunluğu 1.25 - 28, eni ise 25-30 cm arasında değişen ölçülere sahiptir. Dokuma esnasında kullanılan bu malzeme, dokuyucunun uzun süreli oturmasını daha rahat hale getirir ve böylece daha verimli bir çalışma ortamı sağlamaktadır. Dokuyucunun konforu ve sağlığına önem verildiği için kullanılan bu malzeme, dokuma sürecine odaklanmayı kolaylaştırmaktadır.

Fotoğraf 4.13. Halı ve Düz Dokuma Yaparken Kullanılan Oturak

d. Renkli Kalem: Dokumada renkli kalem kullanımı oldukça önemlidir. Renkli kalem, çözgünün çözgü aparatına sarılması sırasında çözgünün düzgün bir şekilde hazırlanmasına yardımcı olur. Ayrıca, çözgü aparatındaki çözgü ipliklerinin çözgü çubuklarına aktarılması ve tezgâha gerilmesi sırasında çözgü ipliklerinin eşit bir şekilde dağılmasını sağlar. Tezgâha gerilme işlemi sırasında renkli kalem, çözgünün tezgâha

düzgün bir şekilde aktarılmasına yardımcı olur ve gücünün örülmesi sırasında çözgünün tezgâhta düzgün hizalanmasına katkı sağlar. Dokumaya başladıktan sonra renkli kalem, dokumanın düzgün ilerlemesini sağlamak için de önemlidir. Dolayısıyla, dokuma sürecinin her aşamasında renkli kalem kullanımı, kaliteli ve düzenli bir dokuma işlemi için gereklidir.

Fotoğraf 4.14. Halı ve Düz Dokumalarda Kullanılan Renkli Kalem

e. Mezura, Metre, Cetvel: Dokuma sürecinin farklı aşamalarında kullanılan ve ölçme ile hizalama işlemlerini gerçekleştirmek için gereken önemli araçlardır. Bu araçlar, çözgü hazırlama aşamasında, tezgâha germe işlemlerinde ve dokuma esnasında kullanılarak doğru ölçülerin elde edilmesini ve dokumanın düzgün ilerlemesini sağlar.

Fotoğraf 4. 15. Halı ve Düz Dokumada Ölçü ve Hiza Almak İçin Kullanılan Cetvel ve Mezura

4.2.Bingöl Yöresinde Halı Yapımı

Fotoğraf 4.16. Bingöl ili Karlıova İlçesinde Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğünden Halı Dokuma Atölyesi

a-) Çözüğü Hazırlama İşlemi ve Çözgünün Dokumaya Hazır Hale Gelmesi

Fotoğraf 4. 17. Halı Dokuma Çözgüsünün Aparatta Hazırlığı

Dikey demirlere sarma işlemi devam ederken, sağ ve sol baştaki demirlere sarılan çözgü iplikleri, ikinci ve üçüncü kişiler tarafından ikişer tel alınarak kenarlarında zincir örgü yapılarak çıkılır. Bu işlem, tezgâha aktarılacak çözgü ipliklerinin birbirine karışmasını engeller.

Fotoğraf 4.18. Çözü Apatının Yan Dikey Demirlerine Zincir Örne

Ayrıca, çözgü iplikleri çözgü aparatına sarıldıkça, çözgü telleri 60'şar tel olacak şekilde (bu sayı dokunacak halının kalitesine göre değişir) ayrılarak iplikle aparatteki bütün çözgüler bu şekilde bağlanır. Bu adımlar, dokuma sürecinin düzenli ve verimli bir şekilde ilerlemesini sağlar, çözgünün tezgâha aktarılmasını kolaylaştırır ve dokumanın kalitesini artırır.

Fotoğraf 4.19. Dokunacak Halının Çözgülerinin 50 şer tel Ayrılarak Bağlanması

Dokuma işlemi için yeterli sayıda çözgü ipliği tamamlanmadan önce, sekiz şeklinde bükülmüş yaklaşık 4-5 metre uzunluğundaki bir iplik başka bir yerden geçirilir. Bu iplik, çözgü ipliklerinin karışmasını önlemek ve tezgâh üzerinde çözgü tarama işlemini daha rahat hale getirmek amacıyla kullanılır. İplik uçları birbirine bağlanarak sabitlenir, böylece dokuma süreci daha düzenli ve verimli bir şekilde devam eder. Bu yöntem, dokuma işlemi sırasında kolaylık sağlayarak çözgü hazırlama akışını hızlandırır ve çözgünün hatasız bir şekilde tezgâha aktarılmasını sağlar.

Fotoğraf 4.20. Çözü İpliğinin Arasından Geçirilmiş Bükümlü İplik

Bu işlem tamamlandıktan sonra, hazır hale getirilen çözü tezgâha aktarılmak üzere levant çubuklarına kaydırılarak alınır.

Fotoğraf 4.21. Halı Çözgüsünün Aparattan Demir Çubuğa Aktarılması

Fotoğraf 4.22. Halı Çözgüsünün Demir Çubuğa Alındıktan Sonra Düzeltilmesi
Hizalanması

Hereke halılarının kalitesi, detaylı bir işçilik gerektirir. Bu işçiliğin temel unsurlarından biri, alt ve üst levant çözgü demirlerinin üzerine çözgü ipliğinin düzgün bir şekilde dağıtılmasıdır. Örneğin, 60x60 olarak yapılan bir halıda her 10 cm'de 60 telin denk gelecek şekilde ölçülür ve bu telin başka bir renkli iplikle bağlanarak karşılıklı aynı

hizaya getirilmesi sağlanır. Bu bağlama işlemi, demir çubuğa sıkıca yapılır, böylece ipliklerin kayması veya karışması önlenir. Bu detaylı işçilik, Hereke halılarının üstün kalitesini ve estetik görünümün temelini oluşturur, aynı zamanda dayanıklılığını artırır. Çözü demirleri üzerinde çözgü ipliğinin halının kalitesine göre dağılımı yapılır. Örneğin: 60x60 olarak yapılarak bir hereke halısı için her 10cm'e 60 tel denk gelecek şekilde ölçülerek ve başka bir renkli iple bağlanarak karşılıklı aynı hizaya denk gelecek şekilde kaymaması, karışmaması için her iki demir çubuğa sıkıca bağlanır.

Fotoğraf 4.23. Halı Çözgüsünün Demir Çubuğa Alındıktan Sonra ölçülmesi

Bu işlemden sonra levant çubukları dokuma yapılacak tezgâhın alt üst leventine geçirilir; çözgünün tamamı çözgü demirinin yerleştirildiği üst levente sarılır diğer uçtaki çözgü demiri alt levente yerleştirilerek çözgü sırayla 3-4 defa bir alt levente bir üst levente sırayla sarılır ve gerilir bu arada çözgü iplikleri her levente sarılmada gerdirilir, potluklar düzeltir ve çözgü çekme işlemi yapılır.

Fotoğraf 4.24. Dokunacak halının Çözgüsünün Metal Sarma Tezgâha Aktarılması

En son çözgü ipliğinin tamamı üst leventte kalacak şekilde yine sarılır sarılırken tarama, düzeltme, çekme işlemleri son bir defa yapılarak çözgü ipliği dokumaya hazır hale getirilmiş olur.

Fotoğraf 4.25. Dokuma Tezgâhına Aktarılan Çözügünün Çekilerek Düzeltilmesi

Sonra çözgü gerdirilerek varan gelen tahtası çözgü ipliklerinin bir ön bir arkasından geçirilerek çözgü ipliklerinin arasına yerleştirilir.

Fotoğraf 4.26. Varan gelen Tahtasının Çözgü Tellerinin Arasından Geçirilmesi

Gücü Örülmesi: Gücü çözgüsü, dokuma işlemi sırasında ön ve arka çözgü tellerini ayıran ve atkı ipliğinin atılması için gerekli olan çaprazı açma işlemini gerçekleştiren bir sistemdir. Bu sistem, gücü demirinin orta noktasında bulunur. Üst ve alt leventlerdeki çözgü ipliklerinin dokuma esnasındaki çekme payları da dikkate alınarak, gücü demirine düşecek tel sayısı hesaplanır. Örneğin, $10.5 + 10.1 = 20.6 / 2 = 10.3$ şeklinde hesaplanır. Bu sayıya göre, gücü demiri sağ ve sol başlangıçta işaretlenir. Gücü ipliğinin bağlanacağı noktalara ise, gücü demirinin başlangıç ve bitiş noktalarına paralel olarak 3-4 katlı bükümlü bir iplik veya ince bir tel bağlanır. Bu detaylı işlem, dokuma sürecinde çözgü ipliğinin düzgün bir şekilde yerleştirilmesini sağlar ve sonuç olarak kaliteli bir dokuma ürünü elde edilmesini sağlar.

Fotoğraf 4.27. Gücü Demirinin Dokuma tezgâhına yerleştirilmesi ve Ölçülerin Alınması

Her 10.3cm'ye 32 tel gelecek şekilde varan gelenin çap kalınlığında gücü kalıbı kullanılarak çözgünün arka telleri bükümlü ipe bağlanır. Gücü ipliği bağlanırken çözgü tellerini atlamamalı, eşit gerginlikte olmasına dikkat edilmelidir. Sağdan sola doğru gücü örüldüğünde ikinci telden örülmeye başlanır. Soldan sağa doğru örülürse ilk çözgü telinden örülmeye başlanması gerekir.

Fotoğraf 4.28. Gücü Örüme İşlemi

Fotoğraf 4.29. Gücü Örüme İşleminin Tamamlanması

b) Çözü Hazırlama ve Dokumaya Hazır Hale Gelmesi

Dokunacak Halının boyuna göre; tezgâha sarma boyu olan 1.50 cm ilave edilerek çözgü aparatında kaydırılabilen dikey demiri bu boya göre hazırlanarak sıkıştırılarak sabitleştirilir. Halının kalitesine göre seçilen çözgü ipliği çözgü aparatının dikey demirinden birine düğüm atılır, diğer dikey demire sekiz şeklini aldırarak şekilde dolandırılarak tekrar başlangıç demirine dolandırılır ve böylece bu hareket çözgü tel sayısı tamamlanana kadar devam eder. Dikey demirlere sarma işlemi devam ederken sağ ve sol baştaki bu demirlere sarılan çözgü iplikleri ikinci ve üçüncü kişiler tarafından iki tel alınarak kenarlar zincir örgü yapılarak yukarıya doğru çıkılmaktadır. Tezgâha aktarılacak çözgü birbirine karışmamalıdır. Dokuma için yeterli sayısı tamamlanan çözgü aparattan alınmadan sekiz şeklinin arasından başka yerde bükülmüş yaklaşık 4-5 metre olan bükümlü iplik geçirilir uçlar birbirine bağlanmalıdır. Böylece hem çözgüler karışmaz hem tezgâhta yapılacak çözgü tarama işlemi daha rahat olur. Bu işlem de bittikten sonra tezgâha aktarmaya hazır olan çözgü tezgâh levant çubuklarına aktarılır. Alt ve üst levant çözgü demirleri üzerinde çözgü ipliğinin halının kalitesine göre dağılımı yapılır. Örneğin: 60x60 olarak yapılarak bir hereke halısı için her 10cm'e 60 tel denk gelecek şekilde ölçülerek ve başka bir renkli ipe bağlanarak karşılıklı aynı hizaya denk gelecek şekilde sabitleştirilir bu işlemden sonra levant çubukları dokuma yapılacak tezgâhın alt üst leventine geçirilir, çözgünün tamamı önce üst levente tamamen sarılarak gerdirilir. Üst levente alınan çözgü sırayla 3-4 defa alt levent üst levent döndürülerek sarılma işlemi tekrarlanır, bu arada çözgü iplikleri her levente sarılmada gerdirilir potluklar düzeltir ve çekme işlemi yapılır. En son çözgü ipliğinin tamamı üst leventte kalacak şekilde yine sarılır sarılırken tarama, düzeltme, çekme işlemleri yapılır ve çözgü gerdirilerek varan gelen tahtası çözgü ipliklerinin bir ön bir arkasına alınarak çözgü ipliklerinin arasından iplikler çapraz oluşturulacak şekilde geçirilir ve gücü örme işlemine başlanır. Gücü örme işlemi tamamlandıktan sonra;

a-)Yörede Halı ve Düz Dokumalarda Kullanılan Desenler:

Düz dokumalarda; kilimlerde daha çok eşit ya da farklı aralıklarla ayrı ayrı renkte dokuma iplikleriyle oluşturulmuş düz şeritler halinde desenler görülmektedir. Cicim dokumalarda genelde geometrik motifler yer almaktadır, Palas dokuma

örneklerinde dokumanın boyuna düz şeritler halinde desenler söz konusu, Halı dokuma örneklerinde ise tamamen Osmanlı Dönemini yansıtan geometrik motifler ve bitkisel motifler yer almaktadır.

Fotoğraf 4. 30. Yörede Dokunan Bitkisel ve Geometrik Desenli Halı Örnekleri

Fotoğraf 4. 31. Bingöl İlinde Dokunan Halı ve Kilim Örnekleri

Fotoğraf 4. 32. Bingöl İli Solhan İlçesi Halk Eğitim Merkez Müdürlüğünde Dokunan Kilim Örnekleri

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİNGÖL YÖRESİNDE TESBİT EDİLEN HALI VE DÜZ DOKUMALARIN

KATALOG VE TAHLİLLERİ

5.1.Yörede Osmanlı Dönemi Yapılan El Dokuması Halı Örnekleri

Katalog Fotoğraf No: 5. 1 El Dokuması Halı Seccade

156 X 92cm. ebadında ki seccade örneğinde; çözgü ve dokumada yün iplikler kullanılmıştır, atkılarda pamuk ipliği kullanılarak Gördes (Türk) düğüm tekniği ile yapılmış, kaba kalite bir halı seccadedir. Dokumanın detayları incelendiğinde, iki ince bordür ve bir kalın bordürden oluştuğu görülmektedir. İnce bordürlerde koruyucu anlamıyla muska motifleri özenle işlenmiştir, kalın bordürde ise göz motifinin ön planda olduğu görülmektedir. Göz motifleri, geleneksel olarak koruma ve bereketi simgeler.

Dokumanın merkez zemininde mihrabın üst kısmına üç dilim göz motifi yerleştirilmişken, zeminde üst ve alt tarafında tepelik olan bir madalyon ve bu madalyonun ortasında dört tarafa denk gelen hayat ağacı motifleri bulunmaktadır. Hayat ağacı motifleri, yaşamın sürekliliğini ve bereketi temsil eder, bu da halı seccadeyi sadece bir namaz örtüsü olmanın ötesinde, bir sembol ve anlam derinliği ile doldurmuştur.

Kullanılan renklerin çeşitliliği de dikkat çekicidir; beyaz, kahverengi, pembe, sarı, mavi ve siyah renkler, dokumadaki motiflerin ve desenlerin canlılığını artırırken, aynı zamanda zenginlik ve çeşitlilik sunmaktadır. Bu renk paleti, yörede yapılan dokumaların estetik değerini ve kültürel zenginliğini yansıtmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 2 El Dokuması Halı Seccade

126cm x 83cm ebadında ki seccade; Gördes (Türk) düğüm tekniğiyle ustalıkla dokunmuştur. Çözü ve atkı ipliklerinde pamuk ipliği, dokuma ipliğinde ise yün ipliği kullanılmıştır. Pamuk ipliğinden oluşan saçaklar ayrıca; makrome örgü tekniği ile örülerek her bir saçak örgüye nazar boncuğu yerleştirilmiştir. Bu özel dokuma, estetik ve zanaatkarlık değerini yansıtan bir eserdir.

Üç bordürden oluşan halı seccade, incelikle işlenmiş detaylarıyla dikkat çeker. İnce bordürlerde zıt renkte ipliklerle muska motifleri sıralanmıştır. Muska motifleri, geleneksel olarak bereket ve koruma anlamına gelmektedir. Geniş bordürde ise dallı gül motifleri sıralanmıştır, bu motifler estetik ve zarafetin sembolüdür.

Dokumanın merkezinde, zeminde mihrap yer alır. Mihrap, ibadetin merkezi olarak kabul edilir ve bu dokumada da önemli bir rol oynar. Göbek kısmında ise iki başında tepelikler bulunan bir madalyon yer alır. Bu madalyonun içinde, dört yöne bakan hayat ağacı motifi bulunur. Hayat ağacı motifleri, yaşamın sonsuzluğunu ve bereketini simgeler, dokumaya derin bir manevi boyut katar.

Dokumada Kullanılan renklerin çeşitliliği de dikkat çekicidir; saman sarısı, beyaz, kahverengi, pembe, mor ve nadiren siyah renkler, dokumanın zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtır. Her bir renk, dokumanın karakterini ve estetik değerini artırırken, kültürel ve manevi sembollerle dokunan dönemi yansıtmaktadır.

Katalog Fotoğraf No:5. 3 El Dokuması Halı Seccade

128cm X 85cm ebadındaki çözgü, atkı ipliği ve dokuma ipliği yün iplikten kullanılmıştır. Kaba kalite bir halı örneğidir. Gördes (Türk) düğüm tekniği kullanılarak dokunan bu seccade, üç bordürden oluşmaktadır. İki dar bordürde muska motifleri sıralanmışken, daha geniş olan bordürde ise göz motifleri düzenli aralıklarla işlenmiştir. Dokumada kullanılan renkler doğal yünün kahverengi tonlarına ek olarak pembe, koyu mavi ve krem tonlardır. Bu renk seçimi, halı seccadenin zarif ve geleneksel bir görünüme sahip olduğunu göstermektedir. Bingöl ili Karlıova İlçesinde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 4 El Dokuması Halı Seccade

107cm X 78cm ebadındaki seccade örneği, Gördes (Türk) düğüm tekniği kullanılarak dokunmuştur. Dokuma ipliği olarak; çözgü ipliği yün iplikten, atkı ipliği ise pamuk iplikten kullanılmıştır. Gördes düğüm tekniği, geleneksel Türk halıcılığının önemli bir parçasıdır ve bu örnekte kullanılması, seccadenin kalitesini ve dayanıklılığını gösterir. Bu seccade örneğinde, desen özelliği dıştan siyah dokuma ipliğiyle kalın bir çerçeve oluşturularak başlamıştır. Çerçevenin içinde geniş bir bordür yer almakta olup, bu bordürde dikdörtgen yatay çerçeveler içine çengel motifleri işlenmiştir. Zeminde, cami figürü ile birlikte kubbenin sağ ve solunda minare sembolleri yer almaktadır. Orta zeminde ise iki ayrı yapıyı andıran (Kabe ve Ravza'yı sembolize eden) iki motif bulunurken, orta göbekte ise karanfil motifine yer verilmiştir. Tüm bu detaylar, seccadenin dikkat çekici tasarımını oluştururken, siyah çerçeve desenleri belirginleştirerek görsel bir vurgu sağlamaktadır. Bu özellikler bir araya geldiğinde, seccade hem estetik hem de anlam yüklü bir görünüme sahip olmaktadır. Seccade; kırmızı tonları, siyah, saman sarısı, açık mavi, kahverengi ve beyaz renklerden oluşmaktadır. Bu renklerin bir araya gelmesiyle, seccadeye derinlik ve zenginlik kazandırılmıştır. Kırmızı

tonları ve siyah, tasarımın dramatik bir etki yaratmasına yardımcı olurken, saman sarısı ve açık mavi ise sakinlik ve huzur hissi uyandırmaktadır. Kahverengi ve beyaz ise doğallık ve sadelik katarak tasarıma dengeli bir görünüm kazandırmıştır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 5 El Dokuması Halı Seccade Örneği

151cm X 79cm ebadındaki seccade örneğinde, çözgü ipliği, dokuma ipliği ve atkı iplikleri olarak; yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Dış hattı kalın koyu renk dokuma çerçeve şeklinde belirginleştirilmiş ve öne çıkarılmıştır. Seccadenin bir geniş bordürü bulunmakta olup, bu bordürde göz motifleri sıralanmıştır. Orta zeminde, su yolu şeklinde bir mihrap oluşturulmuş ve orta göbekte ise iç içe iki madalyon şeklinde bereket motifleri işlenmiştir. Dokumada kullanılan renkler arasında kahverengi tonları, pembe, güllurusu, gri ve krem renkler öne çıkmaktadır. Bu renk kombinasyonu, seccadenin zarif ve dengeli bir görünüme sahip olmasını sağlamaktadır. Çalışmada kullanılan motifler ise geleneksel ve anlamlıdır, bu da seccadenin kültürel bir öge olarak değerini artırmaktadır.

Katalog Fotoğraf:5. 6 El Dokuması Halı Yastık Örneği

Katalog Fotoğraf No: 5. 7 3'lü Takım El Dokuması Halı Yastık Örnekleri

93cm X 47cm ebatlarında yapılmış olan halı yastık örneklerinde, çözgü ve dokuma ipliği olarak yün iplik, atkı ipliği olarak ise pamuk ipliği tercih edilmiştir. Gördes (Türk) Düğüm tekniği kullanılarak dokunan bu örneklerin etrafı, koyu ve açık renklerde su yolu motifleriyle çerçevelemiştir. Köşelerde ise pıtrak motifinin içine hayat ağacı motifleri yerleştirilmiştir. Orta göbekte; bir madalyon, madalyonun içinde ise dört bir köşede çiçek motifleri bulunmakta olup, ortada merkezde ise bir göz motifi işlenmiştir. Kullanılan renkler; pembe, koyulu açık kahverengi tonları, beyaz ve yeşil öne çıkmaktadır. Bu renk kombinasyonu, yastık örneklerine canlılık ve zarafet katarak dikkat çekici bir görünüm oluştururken, kullanılan motifler ise geleneksel ve anlamlı bir içerik kazandırmaktadır. Bingöl Saray Şark döşemecilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 8 El Dokuması Halı Yolluk

374cm X 107cm ölçülerinde dokunan halı yolluk, çözgü ipliği, dokuma ipliği ve atkı iplikleri olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Dokuma etrafını saran tek bir bordür bulunmakta olup, bu bordürde göz motifleri işlenmiştir. Halı yolluğun zemininde ise sıralı madalyon şeklinde akrep motifleri yer almakta olup, zemin boşluklarına Koç boynuzu, küpe, saç bağı, tarak, eli belinde, ile göz motifleri serpiştirilmiştir. Kullanılan renkler arasında koyu ve açık kahverengi tonları, sarı tonları, beyaz, pembe ve gülkurusu vardır. Bu renk kombinasyonu, halı yolluğa derinlik ve canlılık kazandırırken, kullanılan motifler ise geleneksel ve anlamlı bir içerik sunmaktadır. Tüm bu özellikler bir araya geldiğinde, bu el dokuması halı yolluk sadece görsel açıdan çekici değil, aynı zamanda kültürel ve estetik bir değere sahip bir eser olmaktadır. Bingöl Saray Şark döşemecilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 9 El Dokuması Halı Yolluk (Yarısı Kesilmiş) Örneği

158cm X 125cm ölçülerinde olan halı, Gördes (Türk)düğüm tekniği ile dokunmuştur. Yün iplikten dokuma ve çözgü ipliği; pamuk ipliğinden atkı ipliği kullanılarak yapılmıştır. Halının dışını saran iki bordür vardır, biri kalın diğeri ince olmak üzere farklı özelliklere sahiptir. İnce bordürde su yolu motifleri işlenmişken, kalın bordürde karanfil çiçeği motifleri bulunmaktadır. Zemin başlangıcında haç motifi ile başlayıp koçboynuzu, göz, aşk ve birleşim motifleri ve çiçek motifleri ile devam ederek özgün bir desen oluşturulmuştur. Kullanılan renkler arasında saman sarısı, beyaz, koyu ve açık tonlarda kahverengi, gülkurusu ve beyaz ön plana çıkmaktadır. Bingöl Saray Şark döşemecilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 10 El Dokuması Halı Paspas Örneği

55cm x 45cm ölçülerindeki bu El Dokuması halı, Gördes (Türk) düğüm tekniği ile dokunmuştur. Türk kültürünün ve geleneksel el sanatlarının özgün bir örneğidir. Yünden oluşan çözü, atkı ve dokuma iplikleri, halıya dayanıklılık ve estetik katmaktadır. Halının çevresinde yer alan üç bordür, özenle işlenmiş motiflerle süslenmiştir. Dış bordürde lale motifleri, ikinci bordürde koçboynuzu motifleri ve üçüncü bordürde bereket motifleri bulunmaktadır. Bu motifler, Türk kültüründe önemli sembollerdir ve halının estetik değerini arttırmaktadır. Zeminde ise damga motifleri olan bereket, çiçek ve göz motifleri, halının bütünsel tasarımını tamamlar. Bu özgün halı, Türk el sanatlarının zengin mirasını ve ustalığını yansıtmaktadır. Kırmızı tonları, sarı, siyah, beyaz ve pembe gibi canlı renkler, halının görsel çekiciliğini artırmakta ve motiflerin daha belirgin olmasını sağlamaktadır. Bingöl Saray Şark döşemecilik ve semercilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 11 El Dokuması Halı Yolluk

360 X 116cm ölçülerinde dokunan halı, çözgü ve atkı iplikleri olarak pamuk ipliği kullanılırken, dokuma ipliği olarak yün iplik tercih edilmiştir. Dokuma tekniği olarak Gördes (Türk) düğüm tekniği ile dokunmuştur. Üç bordürden oluşan halının dış bordüründe çınar yaprağı motifleri, orta bordürde yıldız motifleri ve ince bordürde ise nazarlık motifleri sıralanmıştır. Halının orta zemininde ise üç sandık figürü bulunmakta olup, her sandığın içinde madalyon, madalyonların her birinde pıtrak motifleri ve içlerinde narçiçekleri yer almaktadır. Bu motiflerin içinde ise narçiçeği motifleri detaylandırılmıştır. Kullanılan renk paleti arasında sarı tonları, gülkurusu ve koyulu açık kahverengi dikkat çekmektedir. Bu renklerin uyumlu kombinasyonu, halının sıcak bir atmosfere sahip olmasını sağlarken, kullanılan motifler ise geleneksel ve estetik bir içeriğe sahiptir.

Katalog Fotoğraf No: 5. 12 El Dokuması Halı Yolluk

507cm X 103cm ebadındaki halı yolluk; dokuma ipliği, atkı ve çözgü ipliklerinde yün iplik kullanılarak örülmüştür. Dokuma sürecinde Gördes (Türk) düğüm tekniği ustalıklarla kullanılmış, üç eşit genişlikteki bordürlerle süslenmiştir. Dış çerçeve, su yolu ile işlenerek sağlamlık ve estetik kazandırılmıştır. İlk bordürde eli belinde motifi, ikincisinde saç bağı ve çarpı/oğ damgası, ile çintemani motifleri bulunur. Üçüncü bordürde ise tekrar eli belinde motifi görülür. Bordürlerin başlangıç ve bitiş kısımlarında ise koçboynuzu, çengel ve tarak motifleri kullanılarak dokuma su yolu ile sonlandırılmıştır. Zeminde sıralı sandık motifleri içine yerleştirilen canavar&ejderha figürleri, halının karakterini güçlendirir. Sandık motiflerin etrafı çengellerle çevrilerek detaylı bir görünüm elde edilmiştir. Renk paletinde beyaz, pembe kırmızı tonları ve kahverengi kullanılarak,

halının sıcak ve zengin bir atmosfer oluşturması sağlanmıştır. Gördes halısı, geleneksel Türk dokuma sanatının bir şaheseri olarak değerlendirilir, hem görsel açıdan etkileyici hem de kültürel bir ifade aracıdır. Bingöl İli Ilıcalar Mezrası Karer Köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 13 El Dokuması Halı Yolluk

360cm X 120cm boyutlarındaki halı örneğinde; çözgü ipliği, atkı ve dokuma ipliklerinde yn iplik kullanılmıştır. Gördes (Türk) düğüm tekniği ile dokunmuştur. Üç eşit genişlikte olan bordrlerden; dış bordürde eli belinde motifi, orta bordürde aşk ve birleşim motifleri, içe doğru olan üçüncü bordürde ise yine eli belinde motifi bulunmaktadır. Zeminde ise üç madalyon yer almaktadır; birinci ve orta madalyonda göz motifine, diğer başta olan madalyonda ise aşk ve birleşim motifine yer verilmiştir. Beyaz,

turuncu, sarı tonları, beyaz ile açık-koyu kahverengi kullanılmıştır. Bu renklerin uyumu ve motiflerin anlamlı içeriği, halının estetik ve kültürel değerini artırmaktadır. Bingöl Merkez’de “Bingöl Saray Şark” döşemecilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 14 El Dokuması Halı Seccade

131cm X 63cm ölçülerindeki halı dokumada; çözgü ipliği, atkı ve dokuma iplikleri olarak yün iplik kullanılmıştır ve Gördes (Türk) düğüm tekniği ile dokunmuştur. Halının üç tarafında su yolu motifi bulunan bir bordür yer almaktadır. Baş tarafında ise iki taraflı muska motifleri bulunmakta olup, zeminde nazarlık ve aşk motifleri işlenmiştir. Turuncu, pembe, kahverengi, beyaz ve çok az miktarda siyah kullanılan renkler arasındadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 15 El Dokuması Halı Heybe(Ön Yüz, Arka yüz ve Yarısı)

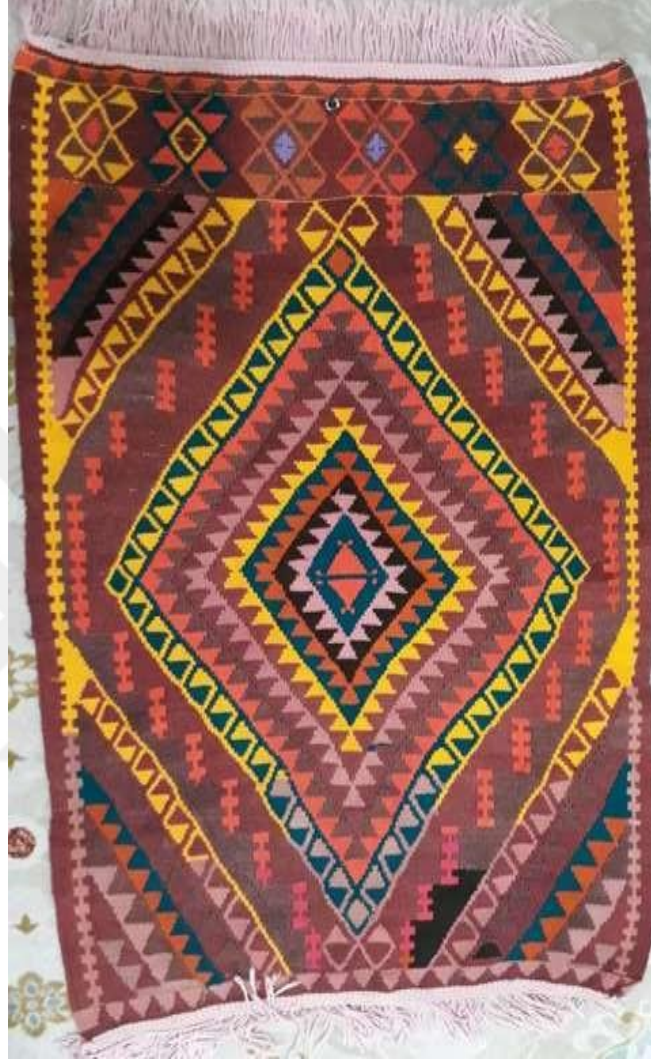
167 X 47cm ölçülerinde yapılmış olan heybe örneğinde, çözgü ipliği ve dokuma ipliği olarak yün iplik, atkı ipliği olarak ise pamuk ipliği tercih edilmiştir. Gördes (Türk) Düğüm tekniği kullanılarak dokunan bu örneklerin etrafı, koyu ve açık renklerde su yolu motifleriyle çerçevelenmiştir. Köşelerde ise pıtrak motifinin içine eli belinde motiflerine yerleştirilmiştir. Orta göbekte; bir madalyon, madalyonun içinde ise iki başta çiçek motifleri sağ ve solunda göz motifi bulunmakta olup, orta merkezde ise küpe, nazarlık motifi yapılmıştır. Kullanılan renkler; pembe, koyu-açık kahverengi tonları, beyaz ve mavi, turuncu, öne çıkmaktadır. Heybenin tamamı, geleneksel Türk el işçiliğinin zarafetini ve estetiğini yansıtan yöresel bir dokuma eseridir.

Katalog Fotoğraf No: 5. 16 El Dokuması Halı Paspas

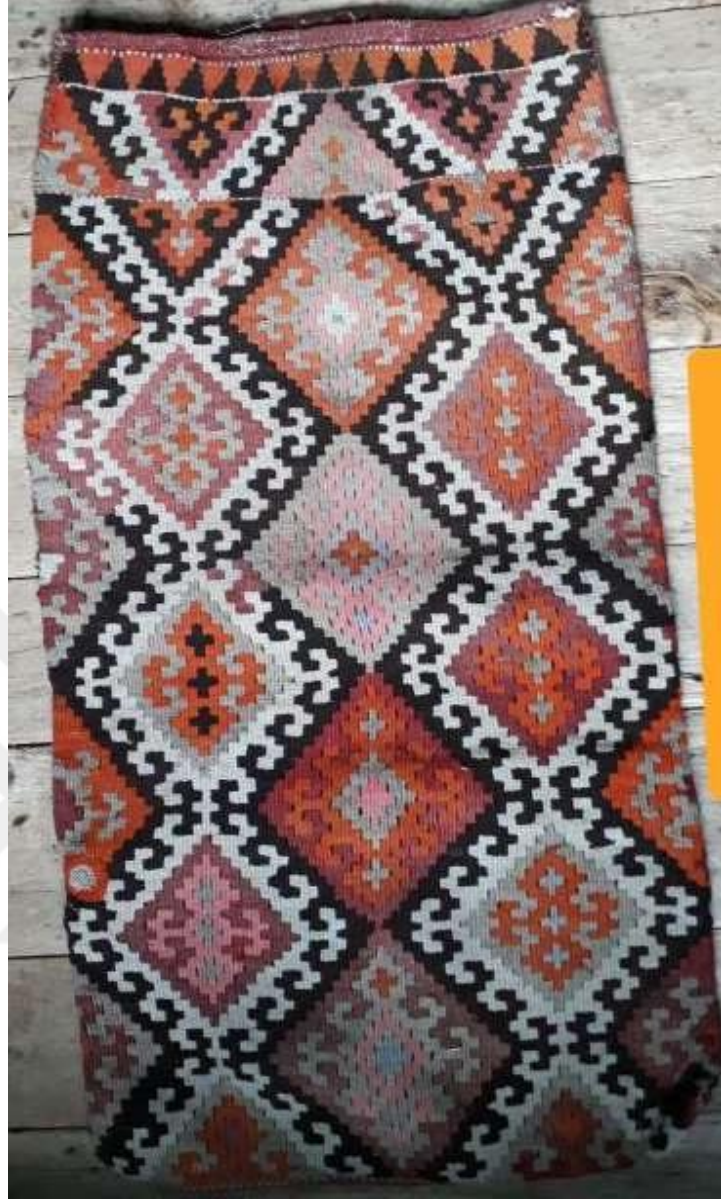
84 X 57 cm. ölçülerindeki paspas dokuma örneğinde, dokuma ipliği yün iplik, çözgü ipliği ve atkı iplikleri olarak pamuk iplik kullanılmıştır. Suyolu motifleriyle çevrelenmiş ve merkezde iki adet akrep motifi yer almaktadır. Akrep motifleri arasında ise göz ve nazarlık motifleri bulunuyor. Renk seçimi olarak mavi, turuncu, koyu kırmızı, gri ve siyah kullanılmış. Geleneksel motiflerin modern renklerle buluşmasıyla estetik bir doku ortaya çıkmıştır.

5.2.Yörede Yapılan Osmanlı Dönemi El Dokuması Kilim Örnekler

Katalog Fotoğraf No: 5. 17 El Dokuması Kilim Seccade Örneği

110cm X 70cm Ölçülerindeki düz dokuma çeşitlerinden kilim örneğidir. Pamuk iplik, çözgü ipliği; yün iplik, dokuma ipliği olarak kullanılmıştır. Seccadenin başlangıç ve bitim noktalarında suyolu, sağ ve solunda boyuna tarak motifleri, kible tarafındaki sandıkta bereket ve bukağı motifleri bulunmaktadır. Dokumanın merkezi ise muska ve bereket motifleriyle süslenmiştir. Bereket motifinden sonra ise tarak motifi gelmektedir. Dokumada kullanılan renkler; sarı tonları, turuncu, pembe, lacivert, bordo, kemik rengi ve siyahtır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 18 El Dokuması Kilim Seccade

100cm X 50cm ölçülerindeki bir seccade örneğidir, çözgü ipliği olarak pamuk ipliği; dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Düz dokuma tekniği ile dokunmuştur. Mihrap kısmında muska motifinin zarif deseni göze çarpmaktadır, ardından sandık kısmında bereket motifiyle devam etmektedir. Zeminin tamamı ise bereket motifleriyle bezenmiştir. Renk paletinde kullanılan siyah, beyaz, kırmızı, pembe, gülkurusu ve gridir. Bu renklerin harmonisi, seccadenin görünümünü zenginleştirmekte ve kullanım alanına ayrı bir anlam katmaktadır. Bingöl Merkez’de “Bingöl Saray Şark” döşemecilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 19 El Dokuması Kilim

159cm X 119cm ölçülerine sahip olan, düz dokuma tekniği kullanılarak; çözgü ipliği olarak pamuk ipliği; dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak oluşturulan bir kilim örneğidir. Dokuma başlangıcında yaba motifiyle başlamış ve zemin üç pafta şeklinde tasarlanarak her paftada dikey pıtraklarla kesiştirilmiş yıldız motiflerini içermektedir. Her bir paftada sıralanan ejder ve akrep motifleri, kumaşın dikkat çekici özelliklerinden biridir. Beyaz, sarı tonları, pembe tonları, gri ve bordo renklerin uyumlu kullanımı ise dokumanın görsel estetiğine katkı sağlamaktadır. Bingöl Merkez’de “Bingöl Saray Şark” döşemecilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 20 El Dokuması Kilim Seccade

115cm X 78cm ölçülerine sahip olan, çözgü ipliği ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılan; muska ve bereket motiflerinin bir arada yer aldığı düz dokuma tekniği ile oluşturulan bir dokuma örneğidir. Kullanılan renkler; petrol mavisi, siyah, yeşil, gri, sarı, pembe, bordo ve kahverengi renklerin ustaca kullanımı, dokumanın estetik değerini arttırırken, motiflerin uyumuyla da bir bütünlük sağlamaktadır. Bingöl İli Sancak Beldesi Balıklı Çay köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 21 El Dokuması Cicim Yolluk (Tek Pafta)

187cm x 34cm ölçülerde, düz dokuma tekniklerinden bir kilim dokuma örneğidir. Çözüğü ipliği olarak keçi kılı ipliği, dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılmıştır. İnce şeritler halinde dokunan iki sıra bordürün yanı sıra, merkezde muska, çengel, göz, saç bağı ve başak motiflerini içeren ayrı bir bordür bulunmaktadır. Dokumada yeşil, turuncu, kahverengi, kırmızı, siyah ve beyaz renk tonları kullanılmıştır. Bingöl Merkez’de “Bingöl Saray Şark” döşemecilik ve semercilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 22 El Dokuması Kilim Çanta (ön ve arka yüz)

30cm x 25cm boyutlarında yapılan düz dokuma örneğinde, çözgü ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılmıştır. Zemin deseni, ince su şeklindeki bordürlerle ve farklı renkte eşit genişlikte şeritlerle oluşturulmuştur. Dokuma işlemi sonrasında, kapak kısmı ve etrafında kullanılan yün ipliklerle püsküller eklenerek, dokumaya daha estetik bir görünüm kazandırılmıştır.

5.3.Yörede Osmanlı Dönemi ve Sonrası Yapılan El Dokuması Cicim

Örnekleri

Katalog Fotoğraf No: 5. 23 El Dokuması Cicim örneği

101cm x 32cm boyutunda olan bu dokuma örneği; çözgü ipliği olarak keçi kılı ipliği ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Desen olarak, her bir altıgenin etrafında göz motifleri yer almakta ve altıgenlerin merkezine ise dikkat çekici yıldız motifleri işlenmiştir. Sarı, turuncu, krem, siyah, bordo, pembe ve beyaz gibi renklerin kullanıldığı bu dokumada, motiflerin birbiriyle uyumu ve özenli işçiliği göze çarpmaktadır. Bingöl Merkez’de “Bingöl Saray Şark” döşemecilik ve semercilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 24 El Dokuması Cicim Örneği

64cm x 26cm boyutundaki bu cicim dokuma örneği, çözgü ipliği olarak keçi kılı, dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Farklı genişliklerde dikey düz şeritler halinde dokunan zeminde, ortada muska ve saç bağı motifleri yer almaktadır. Siyah, vişneçürüğü tonları, turuncu, gri ve kemik rengi gibi renklerin kullanıldığı bu dokumada, motiflerin düzeni ve renklerin uyumu göze çarpmaktadır. Bingöl Merkez’de “Bingöl Saray Şark” döşemecilik, semercilik” işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 25 El Dokuması Cicim Yolluk (İki Dilim Halinde)

237cm x 85cm boyutlarındaki bu dokuma örneği, çözgü ipliği olarak keçi kılı ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Dokuma işlemi iki pafta halinde gerçekleştirilmiş olup, her bir paftada çengel, göz, suyolu, yıldız, saç bağı, koçboynuzu ve ok motifleri gibi çeşitli motiflerle süslenmiştir. Renk paleti genellikle kahverengi tonları, siyah, beyaz ve nadiren bordo kullanılarak oluşturulmuştur. Bingöl Merkez’de “Bingöl Saray Şark” döşemecilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 26 El Dokuması Cicim Yolluk (İki Dilim)

186cm x 83cm boyutlarındaki bu cicim dokuma örneği, çözgü ipliği olarak keçi kılı ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. İki ayrı pafta halinde özenle dokunup dikilerek birleştirilmiştir. Dokumada ok, bukağı, saç bağı, küpe, göz, yıldız, suyolu, pıtrak ve baklava dilimi gibi çeşitli motifler bulunmaktadır. Renk paleti genellikle siyah, beyaz ve turuncu tonları kullanılarak oluşturulmuştur. Bingöl Merkez’de “Bingöl Saray Şark” döşemecilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 27 İki Pafta Halinde Dokunup Birleştirilmiş Cicim Seccade

106 cm X 85cm ebadında seccade örneğidir. Çözü ipliği ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. İki ayrı pafta olarak dokunmuş ve özenle birleştirilmiştir. Dokumada muska, göz ve baklava dilimi motifleri bulunmaktadır. Renk paleti genellikle turuncu, kahverengi tonları, çok az miktarda siyah ve devetüyü renklerini içermektedir. Bingöl ili Genç İlçesi Çay tepe Köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 28 Cicim Dokuma (Ön ve Arka yüz)

112 cm x 87 cm boyutlarındaki bu dokuma örneğidir, çözgü ipliği ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. İki ayrı pafta olarak dokunmuş ve özenle birleştirilmiştir. Dokumada muska, göz ve baklava dilimi motifleri bulunmaktadır. Renk paleti genellikle turuncu, kahverengi tonları, çok az miktarda siyah ve devetüyü renklerini içermektedir.

Katalog Fotoğraf No: 5. 29 El Dokuması Cicim Seccade

120cm X 80cm ölçülerde olan çözgü ipliği keçi kılı, dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılmış cicim dokuma örneğidir. İki ayrı eşit pafta halinde dokunarak özenle birleştirilmiştir. Farklı genişlikte şeritler şeklinde yapılan dokumada; nazarlık, muska, testere, ok, göz motifleri bulunmaktadır. Kullanılan renkler; genellikle turuncu, kahverengi tonları, gülkurusu, krem, çok az siyah ve kemik renklerini içermektedir.

Katalog Fotoğraf No: 5. 30 El Dokuması Cicim (4 Dilimden Oluşmuş)

202cm x 146cm boyutlarındaki cicim dokuma örneğinde; çözgü ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılmıştır. Dört ayrı pafta olarak özenle dokunan cicim, titizlikle birleştirilmiştir. Bu dokumada oldukça zengin bir motif çeşitliliği bulunmaktadır; pıtrak, göz, yıldız, ok, testere, muska, suyolu gibi çeşitli motifler öne çıkmaktadır. Renk paleti genellikle pembe, turuncu, beyaz, siyah ve gri tonlarını içermektedir. Bingöl Genç İlçesinde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 31 Düz El Dokuması Cicim Heybe

122cm x 42cm boyutlarındaki bu dokuma örneği, çözgü ipliği olarak keçi kılı ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Heybede, göz, muska ve ok motifleri özenle sıralanmıştır. Renk paleti ise mor, siyah, yeşil, turuncu ve beyaz gibi çeşitli tonları içermektedir. Bingöl İli Solhan İlçesi Gençtavuz köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 32 El Dokuması Cicim Heybe

124cm x 45cm boyutlarındaki cicim heybe örneği, çözgü ipliği olarak keçi kılı ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Eşit aralıklarla şeritler halinde dokunmuş olup, her bir şeritte çeşitli motifler sıralanmıştır. Bu motifler arasında muska, göz, çengel, eli belinde, ok ve su yolu bulunmaktadır. Renk paleti ise lacivert, beyaz, yeşil ve turuncu gibi çeşitli tonları içermektedir. Bingöl İli Solhan İlçesi Gençtavuz köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 33 El Dokuması Cicim Çuval

93cm x 57cm boyutlarındaki heybe örneği, çözgü ipliği olarak keçi kılı ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Dikey olarak farklı genişliklerde şeritler halinde dokunmuş ve geniş şeritlerde çeşitli motifler bulunmaktadır. Bu motifler arasında çengel, göz, bukağı ve damga yer almaktadır. Renk paleti ise mor, açık kahverengi, kiremit, beyaz, siyah, turuncu, mavi ve devetüyü gibi çeşitli tonları içermektedir.

Katalog Fotoğraf No: 5. 34 El Dokuması Cicim Çuval

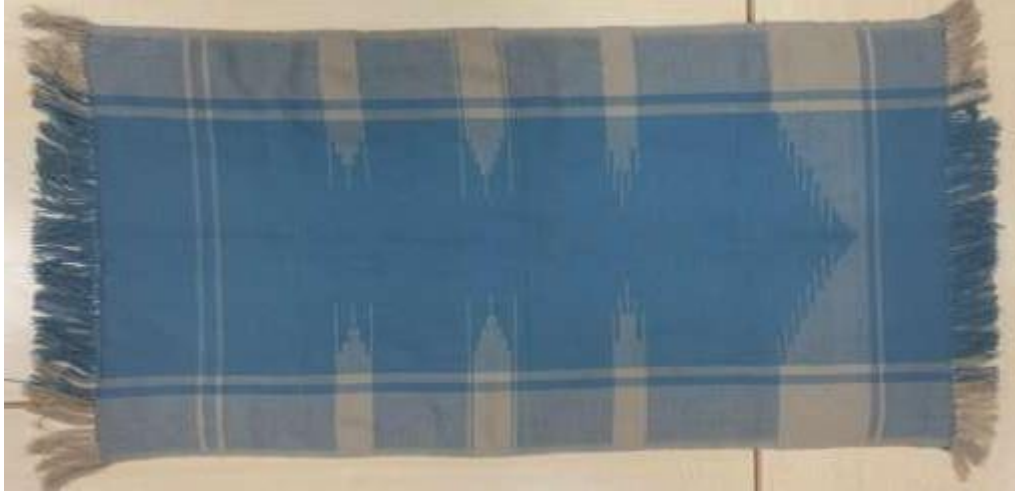
89cm x 51cm boyutlarındaki heybe örneği, çözgü ipliği olarak keçi kılı ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Farklı genişliklerde şeritler halinde dokunmuş olan heybede üç ayrı bölümde bal peteği deseni su yolu şeklinde işlenmiştir. Kullanılan renkler arasında turuncu, mor, sarı, siyah ve beyaz bulunmaktadır. Bu renklerin harmonisi ve bal peteği deseninin özenle dokunması, heybenin estetik ve dikkat çekici bir görünüme sahip olmasını sağlamaktadır.

5.4.Yörede Osmanlı Döneminde Yapılan Kumaş Dokuma Örnekleri:

Katalog Fotoğraf No: 5. 35 El Dokuması Kumaş Seccade

120cm X 80cm boyutlarındaki kumaş dokuma seccade örneği; çözgü, atkı ve dokuma ipliği olarak pamuk ipliği kullanılarak dokunmuştur. Seccadenin çözgü ve dokuma kısmında sarı ve siyah renklerin kullanımıyla zemin mihrap pıtrak motifi ile oluşturulmuş ayak kısmı iki ince diz şeritle belirlenmiştir. Zeminde buğday başağı motifleriyle özgün bir tasarım oluşturulmuştur. Bu motiflerin zarif bir şekilde dizayn edilmesi, seccadenin estetik görünümünü tamamlamaktadır. Bingöl İli Genç İlçesi Çanakçı Köyünde dokunmuştur.

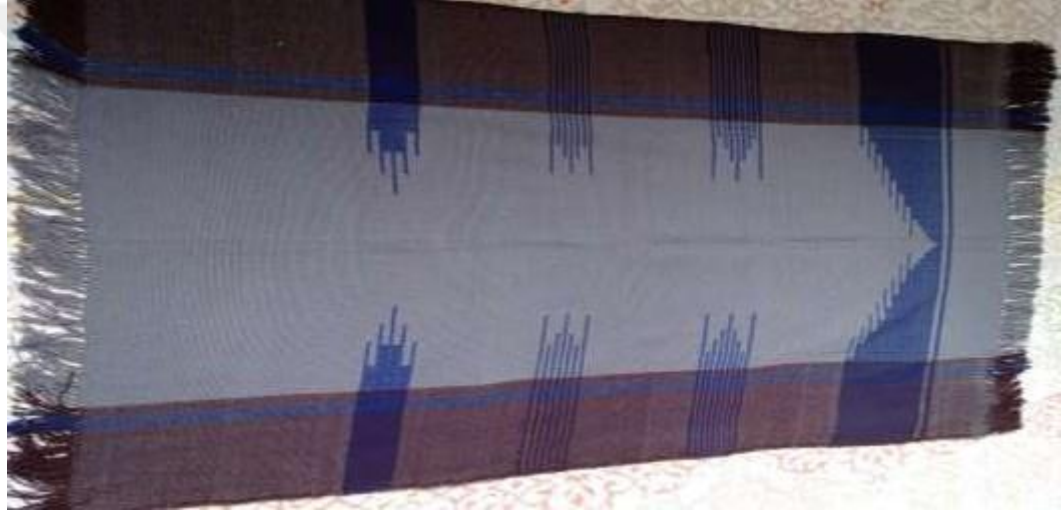
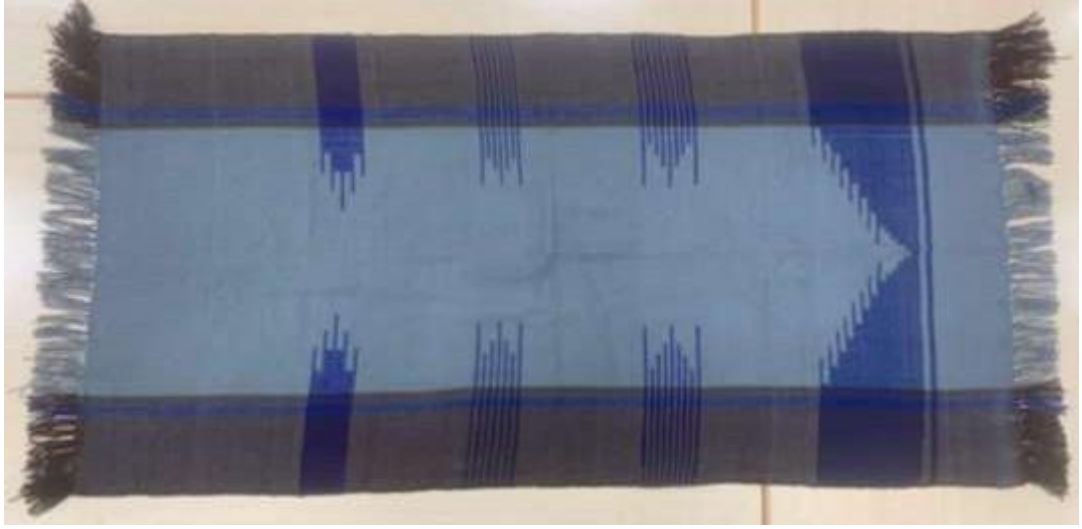
Katalog Fotoğraf No: 5. 36 El Dokuması Kumaş Seccade

125cm X 78cm boyutlarında olan bu dokuma örneği; çözgü, atkı ve dokuma ipliği olarak pamuk ipliği kullanılarak yapılmıştır. Renk seçimi olarak kemik rengi ve mavi tercih edilmiş olup, bu renklerle oluşturulan desen, katalog 36'da bulunan seccade örneği ile aynı desen özelliğine sahiptir. Bingöl İli Genç İlçesi Çanakçı Köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 37 El Dokuması Kumaş Seccade

79cm X 120cm boyutlarındaki kumaş dokuma seccade örneği; çözgü, atkı ve dokuma ipliği olarak pamuk ipliği kullanılarak dokunmuştur. Seccadenin çözgü ve dokuma kısmında mavi ve siyah renklerin ustaca kullanımıyla zemin, mihrap pıtrak motifleriyle detaylandırılmıştır. Bu zemin üzerinde ise özgün bir tasarım oluşturmak adına karşılıklı buğday başağı motifleri yer almaktadır. Zeminin, siyah ve pembe renklerdeki dikey şeritlerle ahenkli bir biçimde birleştirilmesi, seccadenin estetik görünümünü tamamlamaktadır. Bingöl İli Genç İlçesi Çanakçı Köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 38 El Dokuması Kumaş Seccade

120 X 79cm boyutlarındaki kumaş dokuma seccade örneği; çözgü, atkı ve dokuma ipliği olarak pamuk ipliği kullanılarak dokunmuştur. Seccadenin çözgü ve dokuma kısmında mavi ve siyah renklerin ustaca kullanımıyla zemin, mihrap pıtrak motifleriyle detaylandırılmıştır. Bu zemin üzerinde karşılıklı buğday başağı motifleri yer almaktadır. Dokumadaki siyah ve açık mavi renkler koyu mavi renkle iki taraflı dikey şeritle ahenkli bir biçimde birleştirilmesi, seccadeye estetik bir görünüm kazandırmıştır. Bingöl İli Genç İlçesi Çanakçı Köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 39 El Dokuması Yolluk

244cm X 94cm ölçülerinde düz dokuma örneğidir, çözgüde, atkıda ve dokumada pamuk ipliği kullanılarak üretilmiştir. Bu ölçülü yolluk, enine eşit genişlikte şeritler halinde mavi, pembe ve siyah renklerde tasarlanmıştır. Her bir renk şeridi, kumaşın estetik görünümünü zenginleştirmiştir. Bingöl İli Genç İlçesi Çanakçı Köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 40 El Dokuması Kilim Seccade

115cm x 98cm boyutlarındaki seccade örneği, çözgü ipliği ve dokuma ipliği olarak atık kumaşlar ince kesilip iplik haline dönüştürülerek kullanılmıştır. Atkı ipliği olarak yün iplik kullanılmıştır. Farklı genişliklerde olan dokumada eşit aralıklarla ok motifleri su yolu tarzında işlenmiştir. Kullanılan renkler arasında açık-koyu gülkurusu, beyaz, gri ve siyah bulunmaktadır; çok az miktarda lacivert de kullanılmıştır. Bingöl İli Kığı İlçesi Sırma çiçek köyünde dokunmuştur

5.5.Yörede Osmanlı Dönemi ve Sonrası Dokunan Cicim Örnekleri:

Katalog Fotoğraf No: 5. 41 El Dokuması Cicim Yolluk

367cm x 123cm boyutlarındaki yolluk örneğinde, çözgü ipliği olarak keçi kılı, dokuma ipliği olarak yün iplik ve atkı ipliği olarak pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokuma işlemi üç ayrı pafta halinde gerçekleştirilmiş ve özenle birleştirilmiştir. Yollukta kullanılan motifler arasında testere, ok, muska, çengel, koçboynuzu ve suyolu bulunmaktadır. Renk paleti genellikle turuncu, pembe, beyaz, siyah ve mor tonlarından oluşmakta, nadiren de olsa sarı kullanılmıştır. Bingöl Merkez’de “Bingöl Saray Şark” döşemecilik işletmesinde bulunmaktadır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 42 El Dokuması Cicim Seccade

121cm x 86cm boyutlarındaki seccade örneği, çözgü ipliği olarak keçi kılı ipliği ve dokuma ipliği yün iplik, atkı ipliği pamuk ipliği kullanılarak yapılmıştır. Farklı genişliklerde şeritler halinde dokunan seccadede yıldız, pıtrak, muska, damga, kurtağzı, küpe, saç bağı gibi çeşitli motifler bulunmaktadır. Renk paleti ise çingene pembesi, turuncu, mavi, yeşil, siyah ve beyazdan oluşmaktadır; çok az miktarda sarı ve kahverengi de kullanılmıştır. Bingöl İli Ilıcalar beldesinde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 43 El Dokuması Cicim Seccade

121cm x 86cm boyutlarındaki seccade örneğinde, çözgü ipliği olarak keçi kılı ipliği ve dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılmıştır. Farklı genişliklerde şeritler halinde yapılan dokumada pıtrak, kurtağzı, ok, eli belinde, damga, göz, yıldız, su yolu motifleri bulunmaktadır. Renk seçimi oldukça canlıdır; pembe, mor, mavi, beyaz, turuncu ve siyah ön plandadır, çok az miktarda sarı ve yeşil de kullanılmıştır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 44 El Dokuması Kilim Heybe

100cm x 56cm ebatlarında olan heybenin çözgü ipliği ve atkı ipliği pamuk ipliklidir, dokuma ipliği ise yün ipliklidir. Farklı genişliklerde şeritler halinde dokunmuş olan heybede damga, koçboynuzu, bereket, pıtrak ve su yolu gibi motifler kullanılmıştır. Renk paleti ise devetüyü, siyah, gri ve beyaz tonlarından oluşmaktadır. Ayrıca heybenin etrafı oğlak derisi ile çevrelenmiştir. Bingöl ili Karlıova İlçesinde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 45 El Dokuması Cicim dokumadan Heybe,

Düz Dokumanın Arka Yüzü

Düz Dokumanın Yarısı

155cm x 55cm ölçülerinde olan heybe; çözgü ipliği ve atkı ipliği olarak keçi kılı, dokuma ipliği olarak ise yün iplik kullanılarak yapılmıştır. Heybenin arka yüzü tamamen tek bir renkten, siyahtan oluşmaktadır. Ön tarafta ise her bir kesede sağ ve solunda su yolu ve merkezde pıtrak motifleri madalyon şeklinde kullanılarak oluşturulmuştur. Renk paleti beyaz, sarı, yeşil, bordo, mor, mavi ve siyah tonlarını içermektedir.

Katalog Fotoğraf No: 5. 46 El Dokuması Cicim den Heybe

Dokumanın Arka Yüzü

Dokumanın Yarası

136cm x 43cm ebatlarında olan heybe, çözgü ipliği ve atkı ipliği olarak keçi kılı, dokuma ipliği olarak ise yün iplik kullanılarak dokunmuştur. Heybenin arka yüzü siyah keçi kılı ile düz dokuma yapılmıştır. Ön tarafta ise her bir kesede merkezde pıtrak motifi madalyon şeklinde işlenmiştir. Bu madalyonları çevreleyen su yolu bordürü bulunmaktadır. Renk paleti ise beyaz, sarı, yeşil, bordo, mor, mavi ve siyah tonlarını içermektedir.

Katalog Fotoğraf No: 5. 47 El Dokuması Cicim Çanta

55cm X 45cm ölçülerindeki düz dokuma örneğinde; çözgü ipliği ve dokuma ipliği yün iplik kullanılmıştır. Bu örnekte göz, pıtrak, bukağı, saç bağı ve çengel motifleri gibi çeşitli motifler bulunmaktadır. Kırmızı, kiremit, turuncu, sarı, mavi, beyaz ve siyah gibi canlı renkler kullanılarak geniş ve dar boyuna şeritler oluşturulmuştur. Ayrıca dokuma ipliği renkleriyle uyumlu olarak püsküller de yapılarak, bu düz dokuma örneği çantaya eklenmiştir ve görsel olarak oldukça çekici hale getirilmiştir.

Katalog Fotoğraf No: 5. 48 El Dokuması Cicim Çanta

27cm X 24cm ölçülerindeki dokuma örneği, çözgü ipliği ve atkı iplikleri pamuk iplik, dokuma ipliği olarak yün iplik kullanılarak özenle dokunmuştur. Bu örneğin arka yüzü düz dokuma tekniği ile dokunmuşken, ön tarafı ise düz dokuma tekniklerinden biri olan cicim dokuma tekniği ile yapılmıştır. Kırmızı, beyaz, sarı, devetüyü ve siyah renklerde yün iplikler kullanılarak, baklava dilimleri, pırtak, eli belinde ve göz motifleri gibi çeşitli motifler işlenmiştir. Bingöl İli Simdirel Köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 49 El Dokuması Kilim

284cm X 113cm ölçülerindeki düz dokuma örneği, dokuma ipliği olarak keçi kılı ve yün iplik kullanılarak özenle dokunmuştur. Üç eşit pafta halinde ayrı ayrı dokunmuş ve ustalıkla birleştirilmiştir. Kahverengi tonları, kemik rengi ve siyah renklerle dokunmuş olan kilim dokuma pıtrak ve çengel motifleri ile süslenmiştir. Bingöl İli Karlıova İlçesi Gecebelen köyünde dokunmuştur.

5.6.Yörede Osmanlı Dönemi ve Sonrası Yapılan El Dokuması Palas Örnekleri

Katalog Fotoğraf No: 5. 50 El Dokuması Palas Yolluk

362cm X 80cm ölçülerindeki düz dokuma örneği, çözgü, atkı ipliği ve dokuma ipliği olarak keçi kılı kullanılarak özenle dokunmuştur. Siyah ve gri tonlarının kullanıldığı palas dokuma, eşit boyutlarda iki pafta halinde dokunduktan sonra ustaca birleştirilmiştir. Bingöl İli Genç İlçesi Güzeldere Köyü Sekormek Mezrası'nda dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 51 El Dokuması Palas Yolluk

382cm X 106cm ölçülerindeki düz dokuma örneği; çözgü, atkı iplikleri ve dokuma ipliği keçi kılı ipliği kullanılarak özenle elde edilmiştir. Bu ölçüler, dokumanın geniş bir yelpazede kullanılabilmesine olanak sağlar. İki paftadan oluşan boyuna turuncu, beyaz ve siyah renklerdeki şeritler, palas dokumanın görsel estetiğini zenginleştirirken, aynı zamanda kontrastlı bir görünüm elde edilmesini sağlamıştır.

Katalog Fotoğraf No: 5. 52 El Dokuması Heybe

55cm x 40cm boyutlarında olan düz dokuma tekniği ile dokunmuş heybe örneği; çözgü ipliği, atkı iplikleri ve dokuma ipliği olarak yün iplik ve keçi kılı ipliği kullanılarak dokunmuştur. Heybenin dokunmasında daha kalın ve ince olmak üzere iki farklı şerit kullanılmış. Geniş şeritlerde siyah renkler tercih edilmiş, bu da heybenin ana çerçevesini oluşturmuştur. İnce şeritlerde ise turuncu, beyaz, mor, kiremit ve fildişi gibi canlı renkler kullanılarak heybeye canlılık kazandırılmıştır. Yün iplik ve keçi kılı kullanılmasıyla dokuma, dayanıklı ve kaliteli bir yapıya sahip olmuştur. Heybenin tasarımında kullanılan farklı renkler dokumayı sadece bir kullanım eşyası olmaktan çıkarıp bir sanat eserine dönüştürmüştür. Bingöl Merkeze bağlı Alibir Köyünde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 53 El Dokuması Heybe

46cm x 36cm boyutlarında olan düz dokuma tekniği ile yapılmış olan heybe örneği; dokumada yün iplik, çözgüde keçi kılı ipliği kullanılarak yapılmıştır. Farklı renklerdeki iplikler, şeritler halinde dokunarak kompozisyon oluşturulmuştur. Siyah, beyaz, mavi, mor ve fildişi renklerdeki ipliklerin kullanılması, dokumanın renkli ve çeşitli bir görünüm kazanmasını sağlamıştır. Bu renklerin bir arada kullanılmasıyla dokuma, canlı, dinamik ve göz alıcı bir estetik sunmaktadır.

5.7. Yörede Yapılan Çorap Örnekleri

Katalog Fotoğraf No: 5. 54 Keçeden Yapılan Çorap

41cm x 10cm boyutlarında olan bu çorap; yün keçe kullanılarak yapılmıştır. Siyah ve beyaz renklerdeki yünlerin kullanılması, çorabın klasik ve göz alıcı bir görünüme sahip olmasını sağlamıştır. Çorabın üzerinde pıtrak ve göz motiflerine yer verilmesi çorabın estetik açıdan zenginleşmesini sağlamıştır. Pıtrak ve göz motifleri, geleneksel Türk dokuma motiflerinden ilham alınmış olduğunu göstermektedir. Bu detaylar, çorabın sadece bir giysi olmanın ötesinde bir sanat eseri olarak

görülebileceğini düşündürmektedir. Bingöl ili Karlıova ilçesinde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 55 El Dokuması Yün Çorap

46cm X 10cm boyutunda; yapımında doğal yün iplik kullanılmıştır. Beş şiş kullanılarak örülmüş ve bereket motifinin yer almasıyla estetik bir görünüm kazanmıştır. Bingöl İli Karlıova ilçesinde dokunmuştur.

Katalog Fotoğraf No: 5. 56 El Dokuması Çorap

48cm X 11cm boyutunda olan örgü çorap; geleneksel yöntemlerle 5 şiş kullanılarak örülmüştür. Çorapta; siyah ve beyaz renklerde orlon iplikler tercih edilmiş. Bu iki renkle yapılan dokumada yıldız ve göz motifleri yer almıştır. Yıldız ve göz motiflerinin kullanılmasıyla da dokuma mistik ve gizemli bir hava taşımaktadır. Bingöl İli Kârer/ Caferan Köyünde Dokunmuştur.

SONUÇ

Bingöl İli; yöresel el dokuma ürünleri üzerine yaptığım araştırmalar sonucunda, bölgede Osmanlı döneminde havlı dokuma ve havsız dokuma çeşitlerinin oldukça yaygın bir şekilde yapılmış olduğunu tespit ettim. Bu tespit, beni yaklaşık on beş yıldır Bingöl'de bulunmam ve Bingöl Üniversitesi El Sanatları Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak görev yapmamı daha da motive edeceğine inandığım için böyle bir çalışma yapma yönünde karar aldım. Bunun üzerine araştırmalarımın odak noktası, yöredeki el dokuma geleneğini keşfetmek ve bu değerli mirası korumak için adımlar atmak oldu.

Yaptığım incelemelerde, el dokuma ürünlerinin hammaddeleri olan yün iplik, pamuk ipliği ve keçi kılı ipliğinin nasıl elde edildiğine dair yöntemleri detaylı bir şekilde belirleme imkânı buldum. Ayrıca, bu ipliklerin renklendirilmesi için kullanılan yöntemleri ve dokumada uygulanan teknikleri de araştırdım. Yörede yaşayan alanında uzman el sanatları ustalarıyla, isimleriyle yapılan görüşmeler ve yerinde yapılan gözlemler sayesinde, el dokuma ürünlerinin her aşamasını adım adım anlamaya çalıştım.

Elde ettiğim verileri düzenli bir şekilde kayıt altına alarak, uygulamalı örnekler ve fotoğraflarla destekledim. Bu kayıtlar, yöredeki el dokuma geleneğini belgelemek ve gelecek nesillere aktarmak adına son derece önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Hem yazılı hem de görsel olarak dokümante edilen bu bilgiler, Bingöl'ün zengin kültürel mirasını gelecek kuşaklara aktarmak ve el sanatları geleneğini korumak için değerli birer referans olacaktır. Bu kayıtlar, gelecekte yapılacak araştırmalar ve çalışmalar için temel teşkil edecek, böylece Bingöl'ün el dokuma geleneği sonsuza kadar yaşatılacak ve korunacaktır.

Ayrıca, yörede yapılan el dokumaları Bingöl'ün tarihine ve kültürel kimliğine sıkı sıkıya bağlı önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu dokumalar, yörenin derin köklere sahip olan zengin kültürel mirasını daha geniş kitlelere tanıtarak ve el sanatlarına olan ilgiyi artırarak kritik bir rol üstlenecektir. Bingöl'ün el dokuma geleneğinin tanıtılması ve korunması, sadece bölgenin kültürel zenginliğini öne çıkarmakla kalmayacak, aynı zamanda el sanatlarına olan ilgiyi canlandırarak yerel ekonomiye de önemli bir katkı sunacaktır. Bu çalışma, Bingöl'ün kültürel mirasının gelecek kuşaklara aktarılmasında ve bölgenin kültürel kimliğinin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

- Alay, O., (2006), *Kültür Dünyamızda Bingöl*, (2. Baskı), Üniversal Kitabevi Yayını, Elazığ.
- Aytaç, A., (2020), “Romanya ile Anadolu Türk Kilimlerindeki Desen ve Renk Benzerlikleri”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 7, (2).
- Avcı, Eren, Bingöl İli Karlıova İlçesi Kargapazarı köyünden
- Azak, Ayser, Katalog Fotoğraf No: 53-54
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2013), Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Bingöl İl Müdürlüğü, Fırat Kalkınma Ajansı, Bingöl Üniversitesi, *Bingöl’de Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Durumu ve Geliştirme Olanakları Proje Raporu*, Bingöl.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, (2012), *El Sanatları Teknolojisi Halı Dokuma*, Ankara.
- Deniz, B., (1947), “Türk Soylu Halkların” Halı, Kilim ve Cicim Sanatı”, *Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Kayseri.
- Acar, B., (1982), *Kilim, Cicim, Zili, Sumak, Türk Düz dokuma Yaygıları*, İstanbul 1982, s. 55.
- Akbil, F., (1997), “Bergama Dokumaları Cicim-Sili”, *Türkiye’imiz*, S. 21, İstanbul.
- Akbulut, Y., (1995), *Bingöl Tarihi*, T.C Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Ankara.
- Aktaş, A., (1996), Yasa-Serap Lale oğlu, Ünal-Şebnem Ercebeci - Erol Kalandar, *Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Kayseri.
- Akbulut, Y., (1995), *Bingöl Tarihi*, T.C Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Ankara.
- Akyol, Muhammed, Katalog Fotoğraf No: 5. 7-8-9-10-13-18-19-21-23-24-25-26-42-52
- Alay, O., (2006), *Kültür Dünyamızda Bingöl*, Üniversite Kitap Evi, (Genişletilmiş 2. Basım) Elazığ.
- Aslanapa, O., (1997), “Türk Halı Sanatında Yeni Keşifler”, *Arış*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Aslanapa, O., (2019), *Türk Sanatı*, Remzi Kitapevi, 5. basım, İstanbul.
- Aslanapa, O., (2005), *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Avcı, Eren, Bingöl /Karlıova Kargapazarı Köyü Sakinlerinden
- Avcı, Sebiha, Katalog Fotoğraf No: 36-37-38-39-40

- Aytaç, Ç.,(1982), *El Dokumacılığı Temel Ders Kitabı*, I. Baskı, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul.
- Çetin, A., (1982), *El Dokumacılığı Temel Ders Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi-İstanbul.
- Acar, B.. (1982), *Kilim, Cicim, Zili, Sumak, Türk Düz Dokuma Yaygıları*, Eren Yayınları, İstanbul.
- Cem Evi., Katalog Fotoğraf No: 12
- Deniz, B., (2008), *Anadolu Selçuklu Halıları, Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Deniz, B., (2005), “Anadolu Türk Halı Sanatının Kaynakları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt: 14 Sayı: 1, İzmir.
- Deniz, B., (1998), *Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Deniz, B., (1994), “Anadolu Türk Dokuma Sanatında Cicim”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. VII, İzmir.
- Deniz, B., (1996), “Türk Soylu Halkların” Halı, Kilim ve Cicim Sanatı”, *Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, (1947), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Kayseri.
- Nejat, D., (1984), *Pazırık Halısı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.
- Ergüder, A., (2007), *Çoruh Vadisi Düz Dokumaları*, (1. Baskı), Oltu Ticaret Ve Sanayi Odası, Kariyer Yayınları, Ankara.
- Esen, F., (2017), “Bingöl İli’nde Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13. Bingöl.
- Filiz, Gencer, Katalog Fotoğraf No: 27-28
- Genç, R., (1998), “Türklerde Dokuma ve Yaygı İşleri”, *Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Atatürk Kültür Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Görgünay, N., (1987), “Anadolu’da Cecim Çeşitleri”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. V, Maddi Kültür, Ankara.
- Görgünay, N., (1987), “Anadolu’da Cecim Çeşitleri”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. V, Maddi Kültür, Ankara.
- Görgünay Kırzioğlu, N., (1987), “Anadolu’da Cicim Çeşitleri”, *III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C.V. Maddi kültür, Ankara.

- Gülcemal, A., (1997), Bingöl’de Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Durumu ve Geliştirme Olanakları. Proje Tarım İl Müdürlüğü. “Temel Kavramlarıyla Halı ve Desen Teknolojisi”, Isparta.
- Güvenç, Gülcan, Katalog Fotoğraf No: 51
- <https://www.sanatin Yolculugu.com/Kaynak: Prof Erol Nejat Diyarbekirli> “Ortaasya’dan Anadolu’ya Türk sanatı ve kültürü
- İnce, Hakkı, Bingöl / Karlıova Kargapazarı Köyü İlk Öğretim Okul Mdr.
- Korkut, Ceylan, Katalog Fotoğraf No:43
- Oğur, Leyla, Katalog Fotoğraf No: 55
- Önder, M., (1991), “Konya-Mevlâna Müzesi’nde Üç Yazılı Halı”, *Türk Etnografya Dergisi* 69, Konya.
- Soysaldı, A., (1999), “Türk Kilimlerinde Dokuma Teknikleri ve Boyama Özellikleri” Cilt:10 Sayı: 30, Ankara.
- Şen, Zeynep, Katalog Fotoğraf No: 50
- Teymuroğlu, F., (2007), “Bingöl’de Bir Halk”, Birinci Baskı.
- Tuncel, M. (1992), “Bingöl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul.
- Yetkin, Ş. (2006), "İstanbul'da Hekimoğlu Ali Paşa Camiinden Hayvan Figürlü Bir Türk Kilimi", *Vakıflar Dergisi* (9), Ankara.
- Yetkin, Ş., (1991), *Türk Halı Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Varol, Ayşegül, Katalog Fotoğraf No: 20-32-33.